

İslâm Medeniyeti

MECMUASI

ÜÇ AYLIK

Dînî, İlmî, Edebî
Araştırmalar Mecmuası

Cilt : IV, Sayı : 3
Haziran 1980 - Reçep 1400

SAHİBİ

İSLÂM MEDENİYETİ VAKFI

Adına Başkan

Selçuk ERAYDIN

Yazı İşleri Müdürü

Dr. Cahid BALTACI

NEŞİR HEY'ETİ

Dr. Cahid BALTACI

Selçuk ERAYDIN

Dr. İsmail ERÜNSAL

Dr. Mehmed İBŞİRLİ

Av. Mevlüt UYSAL

Ömer Ziya BELVİRANLI

Hattat-Ressâm

Turan Sevgili

İdâre Yeri

Bozdoğan Kemerî Cemal Yener

Cad. Nr: 132 VEFA/İST

Haberleşme ve Hâvele

PK. 1315 Sirkeci/İSTANBUL

TURKEY

Fiyatı : 100 TL.

Abone Şartları

Yurt İçi : 450 TL.

Yurt Dışı : 900 TL.

Dişgi/Baskı

Dilek Matbaası. Tel : 26 63 78

İÇİNDEKİLER

İslâm Açısından Sarhoş Edici
İçkiler

Abdülaziz Bayındır 3

Nuruosmaniye Kütüphanesinde
Bulunan Bazı Kazasker Ruz-
namçeleri

Dr. İsmail Erünsal 19

Hadîs Çalışmaları Bibliyograf-
yası. (Kitaplar).

İ. Lütfi Çakan 33

Q

Mavud-ı Kayserî

A. Turan Akbulut 61

Kitabiyat.

Dr. Cahid Baltacı. 81

Teşrifat-ı Kadîme.

İçindekiler 92

Neşredilmeyen yazılar iste-
nildiğinde iâde edilir. Mecmua-
nın ismi zikredilmeden iktibas
edilemez.

NEŞİR HEY'ETİ

Dr. Cahid Baltacı
Ö. Ziya Belviranlı
İ. Lütfi Çakan
Selçuk Eraydın
Dr. İsmail Erünsal
Dr. Mehmed İbşirli
Av. Mevlüt Uysal

Dizgi - Baskı : Dilek Matbaası
Telf. : 26 63 78

İslâm Açısından Sarhoş Edici İçkiler

Abdülaziz BAYINDIR

Şeytan ve takipçilerinin kötülüklerinden Allah'a sığınırız.
Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a, mutlu sonuç sakınanlara aittir. Salat ve selâm, gelmiş ve gelecek olanların en üstünü Peygamberimiz Muhammed'e, diğer Peygamberlere, ailelerine, dostlarına ve izlerinden gidenlere olsun.

GİRİŞ

Tahrife uğramış olmalarına rağmen bugün elimizde bulunan Tevrat ve İncil'de olduğu gibi Allah'ın son ve bozulmaz kitabı Kur'an-ı Kerim'de de sarhoş edici içkiler haram kılınmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) islâmdaki bu haramın sınırını çizmiş, O'nun seçkin ashabı tatbikatları ile meseleye açıklık getirmiştir. Bu uygulamaları örnek alan büyük İslâm hukukçuları da konuyu en ince noktalarına kadar tahlil etmiş ve içtihatları ile yasak edilen içkiler hakkında söylenmesi lâzım geleni söylemişlerdir. Bilgilerimiz Kur'an'a, Hadis ve Fıkıh kitaplarına dayanmaktadır.

Bu kısa çalışmamızda ilgili âyet ve hadisleri ve Kitâb-ı Mukaddeste mevzu ile alakalı ifadeleri kaydedip fıkıh kitaplarımızda bulunan içkilerle bugünkü içkileri ve fukahanın bu husustaki görüşlerini sunmaya çalışacağız. Bira mayası ve boza ile ilgili bilgiler ayrı başlıklar altında sunulacaktır. İslâm'ın içkiyi yasaklamadaki cihanşümül metodu ile içkinin zararları son iki bölümü teşkil edecektir. Alim ve Hakim olan Allah Teâlâ'dan bu çalışmamızı sırf kendi rızası için yapılan çalışmalardan kılmasını niyaz ederiz. Ancak O'nun bil-

dirdiğini bilir ve O'nun lutfettiğini yazarız. Bütün işler neticede O'na sunulacaktır.

I — AYETLER :

Ey iman edenler, içki, kumar, (tapılmak için) dikili taşlar, (putlar), (kumar oynamak ve şansı denemek için atılan ve çekilen zarlar ve) falakları sadece iğrenç işlerindedir, onun için bunlardan kaçının ki muradınıza eresiniz.

Şeytanın istediği, içkide ve kumarda (sizi birbirinize düşürerek) aranızda kin ve düşmanlık sokmak, Allah'ı hatırlamanıza ve namaz kılmanıza engel olmaktadır. Artık (bunlardan tamamen) vazgeçtiniz değil mi?

Allah'ın emrine uyun, Peygamber'in emrine uyun (da onlara itaatsizlikten) sakının. Eğer söz dinlemeyecek olursanız biliniz ki Peygamberimize düşen (konuyu) apaçık bildirmektir, (o kadar, ondan ötesinin sorumluluk ve zararı sadece size aittir) (1)

II — HADİSLER

«Sarhoş eden her içki haramdır.» (2)

«Çoğu sarhoş eden (içki) nih azı da haramdır» (3)

«Dünyada şarab içip tevbe etmeyen ahirette (cennet) şarabından mahrum edilir» (4)

«(İçki içen) onu içerken (gerçek) mümin olarak içmez» (5)

«Allah (c.c.) içki içenin namazını kırk sabah kabul etmez. (6)

«(Şurası) muhakkak (ki) Allah (c.c.) size haram ettiği şeylerde sizin için şifa (olacak nesnelere) yaratmamıştır.» (7)

«Târik b. Süveyd el-Ca'fi Resulullah (s.a.v.) e şarabı sordu. (Peygamberimiz) onu (içmeyi) nehyetti veya imalini kötü gördü. «Ben

1 — Maide Suresi, 5/90, 91, 92.

2 — Buhârî, K. Eşribe, Müslim K. Eşribe, Ebû Dâvud K. Eşribe, Tirmizî K. Eşribe, Dârimî K. Eşribe.

3 — Ebû Dâvud K. Eşribe, Tirmizî K. Eşribe, Nesaî K. Eşribe, İbni Mâce K. Eşribe, Dârimî K. Eşribe, Ahmed b. Hanbel Müsned.

4 — Buhârî K. Eşribe.

5 — Buhârî K. Eşribe.

6 — Tirmizî K. Eşribe. İbni Mâce K. Eşribe, Ahmed b. Hanbel Müsned.

7 — Buhârî K. Eşribe.

onu ilâç olsun diye yapıyorum» deyince buyurdu ki, «O ilâç olmaz, fakat hastalık olur» (*)

III — KİTAB-I MUKADDESTE

A — Tevrat'ta:

«Ve Rab, Hârun'a hitaben dedi ki: Sen ve senin oğulların cemaat (toplanma) çadırına girdiğinizde şarap ve müskir (sarhoş edici içki) içmeyiniz ki ölmeyesiniz. Bu, asırlarınızca ebedi farizedir. Tâki mukaddesi gayrî mukaddesten ve nâpakî (pisi) tahirden (temizden) tefrik edip Mûsa'nın eliyle, Rabb'in (izin) Beni İsrile buyurduğu ahkâmın kâffesini onlara talim edesiniz.» (8)

B — İncil'de :

Hristiyanlar Mûsa Peygambere vahyedilmiş olan emirlere de tabidirler Dolayısıyla aksine bir hüküm bulunmadıkça Tivratta yahudilere haram kılınmış bir şey hristiyanlara da haram edilmiş demektir. Matta İncil'inde bu hususu açıklayan ifadeleri aynen veriyoruz.

«Benim, şeriatı veya peygamberleri ibtal için geldiğimi zannemeyiniz. İbtal için değil ancak itmam için geldim. Zira hakikaten size derim ki, yer ile gök zail olmadıkça şeriatın cümlesi itmam olununcaya dek ondan bir harf veya bir nokta zail olmayacaktır.» (9)

IV — SARHOŞ EDİCİ İÇKİLER

Şekerli ve nişastalı maddelerden elde edilen sarhoş edici içkiler İslâm Hukuku ile ilgili kitaplarda iki gruba ayrılarak incelenmekte ve her grub ile ilgili ayrı hükümler verilmektedir. Fıkıh kitaplarımızda belirtilen ve bu gün mevcut olan içkilerle ilgili hükümleri kısaca görmeye çalışalım.

A — **Bizzat Haram Olan İçki**: Taze üzüm şirasının pişirilmeksizin kendi kendine kaynayıp kabarması (fermantasyon), kuvvetlenip sarhoş edici hâle gelmesi ile elde edilen HAMR'dır. İster köpürsün ister köpürmesin (10) Bu gün bu içki şarap ismi ile anılmaktadır.

(*) — Müslim K. Eşribe.

8 — Tevrat, Levililer x/8-11, Dersaadet 1922.

9 — İncil, Matta V/17, 18, Dersaadet 1922.

10 — Şemsü'l-Eimmeti's-Serahsî, Mebsut, c. xxiv s. 2, Mısır. İbni Hacer el-Heytamî, Tuhfetü'l-Muhtâc bi Şerhi'l-Minhâc c. ix, s. 166.

Bu tarif, Hanefilerden İmam Ebü Yusuf, İmam Muhammed ve diğer üç mezhebe aittir. İmam Ebu Hanife'ye göre böyle bir içkinin hamr (şarap) ile ilgili bütün hükümleri alması için köpürmesi şarttır. Çünkü hamrın hükümleri kesindir, şüphe ile sabit olmaz. Köpük atmayınca bir kısmının helâl olan tatlı üzüm sıkıntısından ibaret olma ihtimali vardır. Köpük atınca tam teşekkül etmiş ve en ufak bir şüphe kalmamış olur. (11)

Hamr ile İlgili Hükümler :

a — Kur'an-ı Kerim'de yasak edilen içki bizzat hamr (şarap) olduğu için kesin olarak haram olup helâl olduğu inancında olanlar kâfir olur. (12)

b — Bir damlasını bile içmek içki içenlere verilen cezayı (hadd-i hamr) gerektirir. (13)

c — Necaset-i galizadır yani çok pis sayılır. (Bir el ayası genişliğinden) Bir dirhem miktarından fazla yeri kapsayacak şekilde elbiseye veya namaz kılınan yere buluşsa onunla namaz caiz olmaz. (14)

d — Alışı satışı haram olduğu gibi parasını yemek te haramdır. (15)

e — İlaç olarak ta kullanılamaz. (16) Şafii mezhebine göre başka ilaç bulunmadığı takdirde tıp ehline bilinmesi veya sözüne güvenilir iki müslüman doktorun tavsiye etmesi halinde ilaç olarak kullanılabilir. (17) Hanefi mezhebine göre antiseptik olarak kullanılması da mekruhdur (18). Ancak içerisine tuz veya balık atmak suretiyle kimyevi değişikliğe uğrarsa ilaç olarak kullanılması caizdir. (19) Şafiiler diğer katkı maddelerinin daha çok olması şartıyla, ihtiyaç halinde hamrın ilâçlara katılabileceğini kabul ederler (20)

11 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv, s. 13.

12 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv, s. 3. İbni Hacer, a.g.e. c. ix, s. 166.

13 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv, s. 3. Kâsânî, 'Bedai'üs-Sanai' c.v. s. 113 Beyrut 1974, İbni Hacer a.g.e. c. ix, s. 167, Zürkânî, Seyyidî Muhammed, Şerhü'l-Muvatta Li İmam Malik, Matbaa-i Hayriye, c. iv, s. 25.

14 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv, s. 3, Kâsânî, a.g.e. c. v. s. 113.

15 — Serahsî, a.g.e. aynı yer, Kâsânî a.g.e. aynı yer.

16 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv, s. 21, Abdurrahman el-Ceziri, Kitabü'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa, c. ii, s. 8. Mısır. 4. baskı.

17 — İbni Hacer, a.g.e. c. ix, s. 170, Abdurrahman el-Ceziri, a.g.e. c. ii, s. 8.

18 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv-s. 21.

19 — Serahsî, aynı eser aynı cilt, s. 22.

20 — İbni Hacer, a.g.e. c. ix, s. 170, Abdurrahman el-Ceziri, a.g.e. c. ii, s. 8.

f — Maya katarak sirke yapılması veya uzun zaman kalması sebebiyle kendi kendine sirkeye dönüşmesi halinde kullanılması caizdir. Şafilere göre maya katmak suretiyle hamrdan sirke yapmak caiz değildir. Çünkü bu dinen mal olmayan bir şeyi mal yapmağa çalışmaktır. (21)

g — Bir müslüman devlet içerisinde bulunan gayri müslim vatandaşların onu içmesi yasak değildir. (22)

h — Bir müslümana ait olan hamrı (şarabı) yok eden kişi meydana gelen zararı ödemez. Çünkü bu müslümanlar için mal sayılmaz. (23)

i — Hamra su karıştırıldığı taktirde bakılır: Eğer su hamrdan çoksa bunu içmek haram olmakla beraber Hanefilere göre sarhoş olmadıkça haddi (cezayı) gerektirmez. (24) Diğer üç mezhebe göre ise had cezası lâzım gelir. (25)

j — Hanefilere göre hamrın tortusu hamr hükmünde değildir. Bu tortuyu içmek mekruhtur. Diğer müctehidlere göre hamr katrelerinden salim olmayacağından haramdır. (26)

Araştırmalarımıza göre bugün hamr tortusu bir içki olarak kullanılmamakta, bazı ülkelerde bundan asit imal edilmektedir. Sadece biranın tortusundan bira mayası elde edilmektedir. Onunla ilgili bilgileri biraz sonra göreceğiz.

B — Sarhoş Edici Özelliğinden Dolayı Haram Olan İçkiler:

Bunlar çiğ üzüm suyunun fermantasyonu ile elde edilen hamrın dışındaki içkilerdir. Fukahanın bu husustaki görüşlerini iki grupta mütalaa edebiliriz.

a — Çoğu sarhoş eden içkilerin azını da içmek haramdır. Bunların hükmü hamr ile aynıdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.)

«Çoğu sarhoş eden (içkilerin) azı da haramdır» (27) buyurmuştur. Málîki (28), Şâfiî (29) ve Hanbelî mezhepleri ile (30)

21 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv, s. 22, 23. Kâsânî, a.g.e. c. v. s. 113, 114.

22 — Kâsânî, a.g.e. c. vii, s. 40, İbni Hacer, a.g.e. c. ix, s. 168.

23 — Serahsî, Mebsut, c. xxiv, s. 26, Kâsânî, a.g.e. c. v, s. 113.

24 — Serahsî a.g.e. c. xxiv s. 20

25 — Ömer Nasuhi BİLMEN İstilahatı Fıkhiyye Konusu c. iii. s. 252 İst. 1968.

26 — Serahsî a.g.e. c. xxiv, s. 20, İbni Hacer a.g.e. c. ix, s. 169. Ö. Nasuhi BİLMEN a.g.e. c. iii. s. 252.

27 — Ebû Dâvud K. Eşribe, Tirmizî K. Eşribe, Nesâî K. Eşribe, İbni Mâce K. Eşribe, Dârimî K. Eşribe, Ahmed b. Hanbel, Müsned.

28 — Zürcânî, a.g.e. c. iv, s. 25.

29 — İbni Hacer, a.g.e. c. ix, s. 167.

30 — Ömer Nasûhî BİLMEN, İstilahatı Fıkhiyye Kamusu, c. iii, s. 252 İstanbul 1968.

Hanefi mezhebinden İmam Muhammed'in görüşleri böyledir. (31) Zamanın bozulmasından dolayı Hanefi mezhebinde fetva İmam Muhammed'in görüşüne göredir. (32)

b — Sarhoş olmak ve eğlenmek gayesiyle imal edilen içkilerin bir damlasını bile içmek haramdır. Ancak harareti gidermek ve vücuda kuvvet vermek için pişirilerek veya pişirilmeden yapılan şurup ve hoşaf lar kuvvetlenip ekşise ve sarhoş edecek bir hale gelseler bile dinî ve dünyevi menfaatler elde etmek için vücuda kuvvet vermek gayesiyle sarhoş etmiyecek miktarda içilebilir. Bu görüş İmam Ebû Hanife ile İmam Ebû Yusuf'a aittir. (33). Bu iki büyük imamın beyanlarına göre «**Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır**» hadisi bu şurupları kapsamamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabın büyüklerinden bu hususta kuvvetli nakiller vardır. (34)

İki ayrı görüşe sahip olan fukaha şu hususta tam bir ittifak halindedirler ki «Bu içkiler eğlenmek kasdı ile içildikleri takdirde bir damlası dahi haramdır» (35).

V — HAMR (ŞARAB) IN DIŞINDAKİ İÇKİLER (36)

Hamrı yukarıda tarif ettiğimiz için burada onun dışındaki içkileri anlatacağız. Bunlar, içlerinde yüzde yarımından fazla alkol bulunan keyif verici içkilerdir. Terkibinde lezzet, koku ve renk veren maddeler de bulunur.

A — Ham Maddeleri :

a — **Şekerli Hammaddeler** : Yaş ve kuru meyveler, şeker pancarı, şeker kamışı ve melaşları.

31 — Kâsânî, a.g.e. c. vii, s. 40.

32 — Şeyhzâde, Abdurrahman b. Şeyh Muhammed b. Süleyman, Mecmaü'l-Enhür fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur, c. ii, s. 547, İstanbul 1301.

33 — Serahsî, s.g.e. c. xxiv, s. 15. Kâsânî, a.g.e. c.v.s. 116. Not: Bu konuda Mebsut'ta çok nefis mütalaalar serdedilmiştir. İlim sofrasından zevklenenlerin bu ziyafete iştirak etmemeleri eksiklik olur. Bu konuda feseka ehlinin eline geçmeyecek şekilde daha derin bir ilmi çalışma yapılırsa şüphesiz bir çok meseleye kolayca hall imkânı doğar.

34 — Serahsî, a.g.e. aynı cilt, s. 15, 16.

35 — Serahsî, a.g.e. aynı cilt, s. 17. Kâsânî, a.g.e. c. v. s. 116. Şeyhzâde, Mecmaü'l-Enhür c. ii. s. 547

36 — Bu başlık altında ve bundan sonra verilecek olan teknik bilgiler Tekel Genel Müdürlüğü, Müskirat Grubu Md. Alkol ve Damıtık İçkiler Şubesi Müdürlüğünden alınmıştır.

b — **Niştalı Hammaddeler** : Mısır, diğer hububat, patates ve diğer niştalı kökler.

c — **Selülozlu Hammaddeler** : Odun, selüloz ve fabrikasyon artıkları.

B — İmâl Ediliş Tarzları :

Bugün içkiler elde edilişleri itibariyle ikiye ayrılır.

a — **Fermantasyon İçkiler** : İçki hammaddesinin kendi kendine kaynayıp kabarmasından ve kuvvetlenerek sarhoş edici hale gelmesinden elde edilen içkilerdir. Hamrın elde edilmesi de bu şekildedir. Biraz sonra tariflerini vereceğimiz fıkıh kitaplarımızda geçen içkilerin çoğu bu metodla elde edilmektedir. Alkol dereceleri yüzde 12 ile 15'i geçmez. Bira da aynı metodla elde edilir.

b — **Damıtık İçkiler** : Fermantasyondan sonra damıtılmak veya likörlerde olduğu gibi içine alkol ilâve etmek suretiyle elde edilen ve yüksek derecede alkol ihtiva eden içkilerdir. Bu tabirle genellikle kanyak, viski, votka, rakı ve likörler gibi üzüm ve diğer meyvelerle içinde niştaya veya şeker gibi karbon hidrat bulunan diğer alkoliyen maddelerin fermantasyonundan sonra damıtılmaları suretiyle elde edilen çeşitli içkiler anlaşılır.

C — Fıkıh Kitaplarımızda Geçen İçkiler :

Burada hamrın dışındaki içkilerin isimlerini ve kısa tariflerini sunuyoruz.

1 — **Seker** : Yaş hurma suyunun pişirilmeden kabarıp yükselmesi ve kuvvetlenerek sarhoş edici hale gelmesi ile elde edilir.

2 — **Fedih** : Tam olgunlaşmamış hurmanın döğölmek suretiyle çıkarılan suyunun çiğ olarak kendi kendine kaynayıp kabarmasından ve kuvvetlenerek müskir hale gelmesinden elde edilir.

3 — **Nakiü'z-Zebib** : Kuru üzümün üzerine su dökölmesiyle tatlılaşan suyun fermantasyonu ile elde edilir.

4 — **Tılâ** : Üzüm suyunun pişirilip, üçte birinden daha az bir kısmının buharlaşarak uçmasından sonra geriye kalanın fermantasyonu ile elde edilir.

5 — **Bazik** : Farsça bâde kelimesinden arapçalaştırılmıştır. (37) Üzüm suyunun az olarak pişirilip sarhoş edici hale gelmesinden elde edilir. (38)

37 — İbni Manzur, Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisânü'l-Arab c. XI, s. 294.

38 — Bazikin tılâ manasına kullanıldığına da rastlamaktayız. Bak. Ö. Nasâhî Bilmen, a.g.e. c. III, s. 9.

b — **Munassaf** : Üzüm suyunun yarısı kalıncaya kadar pişirilmesinden sonra fermantasyon suretiyle elde edilir.

7 — **Cümhûri** : Üzüm suyunun üçte biri kalıncaya kadar pişirilmesinden sonra buharlaşıp uçan su kadar su ilâve edilerek biraz pişirilip sarhoş edici hâle gelmesi ile elde edilir.

8 — **Arak** : Hamrın tortusundan damıtılmak suretiyle elde edilen bir içkidir. (39)

9 — **Halitan** : Kuru hurma ile kuru üzümün veya tam olgunlaşmamış hurma ile yaş olgun hurmanın karıştırılarak üzerlerine su dökülüp müskir hale gelmesi ile elde edilir.

10 — **Mizr** : Darının su içerisine atılarak müskir hale gelmesinden sonra elde edilir.

11 — **Cia** : Bira diye isimlendirdiğimiz arpa suyunun müskir hale gelmesinden elde edilen içki ile buğday suyundan elde edilen içki.

12 — **Biti'** : Bal şerbetinin sarhoş edici hale gelmesi ile elde edilen içki. Bite' de denir. (40).

D — Ortak Hükümleri :

a — Bunların haramlığı hamrın haramlığından noksandır. Helâl olduğuna itikad eden bir kişinin kâfir olduğu söylenemez (41).

b — Mâlikî, Şafîî, Hanbelî mezhepleri ile Hanefî mezhebinden İmam Muhammed'e göre müskir hale geldikten sonra bunların azını da çoğunu da içmenin haram olduğunu belirtmiştik. Hanefî Mezhebindeki ortak görüşe göre bunlardan seker fedih nakî'üz-zebib, bâzik ve munassaf sırf sarhoş olmak ve eğlenmek gayesiyle içildiği ve o niyetle imal edildiği için azını da çoğunu da içmek haramdır. Ebû Hanife'ye göre mekruh olmakla beraber bunları satmak caizdir. Telif eden zararı öder. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre satışları haramdır. Bunları yok eden bir kişi meydana gelen zararı ödemez. (42) Arak (rakı) ta aynı hükümdedir. (43)

c — Elbiseye döküldüğü taktirde namaza mani olacağı miktar ihtilâflıdır. (44) Fahîş miktarda dökülürse namaza mani olacağı

39 — Yalnız bu tarif Ö. Nasûhî BİLMEŒ, aynı eser aynı yerden alındı.

40 — Bu tarihler Kâsânî, a.g.e. c. v, s. 112, 113 ten alındı. Ö. Nasûhî Bilmen, c. III, s. 9 da Bûhtec ismi ile anılan içkinin burada tarif ettiğimiz bâzikle aynı olduğu kanaatindeyiz.

41 — Kâsânî, a.g.e. c. v.s. 115. İbni Hacer a.g.e. c. IX. s. 117.

42 — Mebsut, eSrahsî, c. XXIV, s. 13, 14, Kâsânî, a.g.e. c. v. s. 114, 115.

43 — Ehizâd, Mecmuatü'l-Fetâvâ, el yazması, 233 varak, 190-a İstanbul Müftülüğü kütüphanesi.

44 — İbrahîm el-Halebî, Mülteka'l-Ebhur, s. 407, İstanbul 1315.

şeklinde görüşler olduğu gibi (45) Bir dirhem miktarından fazla dökülürse namaza mani olacağı şeklinde nakiller de vardır. (46) Bu ikinci görüş tercih edilir (47)

d — Hanefi mezhebine göre sarhoş olmadıkça bu içkileri içenlere ceza (had) tatbik edilmez. Diğer üç mezhebe göre damlasını bile içene ceza (had) tatbik edilir. (48)

e — İçerisine su katıldığı ve böylece kuvveti azaldığı zaman Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre ilâç olarak, yemeği hazmetmek ve bilhassa gece ibadetlerinde vücuda kuvvet vermek için içilmesi helâldir. İmam Muhammed ve İmam Şafii'ye göre bu halde de haramdır. (49)

f — Cumhûri, halitân ve tatlı üzüm suyunun üçte biri kalınca ya kadar pişirilmesiyle elde edilen müselles ile üzüm veya hurmanın üzerlerine su dökmek suretiyle elde edilen hoşavlar (nebiz-i temr, nebiz-i zebib) kabarıp kuvvetlenseler bile sarhoş edici hâle gelmedikçe Hanefi mezhebine göre helâldir. (50) Bal, incir, arpa buğday ve darı şurupları da aynı hükümdedir. (51) Müskir hale gelince de yalnız sarhoşluk vermeyecek miktarını bedene kuvvet vermek maksadıyla içmek İmamı Azam ve İmam Ebû Yûsuf'a göre caizdir. Sekir veren veya sekir vereceği zannedilen miktarını içmek ise haramdır. (42) İmam Muhammed'e göre sarhoşluk verecek hale gelince bunların azını da çoğunu da içmek haramdır. Fetva da bu veçhiledir. (53)

Nebiz-i temr ile nebizi zebib (hurma ve üzüm hoşavları) pişirilmeden kabarıp kuvvetlenir ve köpük atarsa haram olur. (54)

45 — Serahsî a.g.e. c. xxiv. s. 14.

46 — Kâsânî a.g.e. c. v. s. 115.

47 — Kâsânî aynı eser, c. i. s. 66.

48 — Zülkanî, a.g.e. c. iv. s. 25, İbni Hacer a.g.e. c. ix. s. 167, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, el-İhtiyar Li Ta'lîl'il-Muhtar, cüz iv, s. 98

49 — Kâsânî, a.g.e. c. v. s. 116.

50 — Kâsânî aynı eser, aynı cilt s. 117. Ö. Nasûhî BİLMEŒ a.g.e. c. iii. s. 251.

51 — Kâsânî aynı eser aynı yer. Ö. Nasûhî Bilmen aynı eser aynı yer. A. b. Mahmud b. Mevdûd, el-İhtiyar cüz iv. s. 101.

52 — Ö. Nasûhî Bilmen, a.g.e. c. iii. s. 251. Not: Şurasına iyice dikkat etmek gerekir ki bir mayın hürmetine hükmetmek için içerisinde alkol bulunup bulunmadığına değil, yapılış ve kullanılış gayesine bakmak gerekir. Fukahaya ait olan bu bakış açısı birçok probleme çözüm getirecektir. Bu yüzden makalemizin adını «Alkollü İçkiler» değil de «Sarhoş Edici İçkiler» koyduk.

53 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv. s. 20. Mecmaü'l-Enhür c. ii. s. 547.

54 — Serahsî, aynı eser aynı cilt s. 13, 14.

Fıkıh kitaplarımızda enine boyuna tartışılan içkileri bugünkü yapımla mukayese imkânı bulmak için verdiğimiz bu bilgileri araştırırken ulaşabildiğimiz netice şudur ki, zamanımızda alkollü içkilerin yapımı da kullanılması da büyük ölçüde eğlence gayesine dayanmaktadır. Eğlence için olunca bir damlasının bile içilmesi İslâm hukukçularının ittifakına göre kesinlikle haram olmaktadır. (55)

VI — BİRA MAYASI

Bugün piyasada bolca bulunan ve daha çok hamur kabartma maddesi olarak kullanılan bira mayası, biranın fermantasyonundan sonra dibinde kalan arpa ve maya artıklarından yapılmaktadır. Ancak tortu birkaç kez iyice yıkanıp özel sıkıştırma makinelerinde sıklığı için içinde bira mayasının katresi kalmadığı gibi alkolün zerresi de bulunmaktadır. Daha önce geçtiği gibi Hamr (şarap) tortusunun hanefilerce mekruh ve diğer mezheplerce haram olmasının sebebi içerisinde hamr (şarap) katrelerinin bulunmasıdır. (56) Bira mayii tortudan tamamen çıkarıldığı için bundan istifade etmek caizdir. (57)

VII — BOZA

Mizr diye ismini ve tarifini verdiğimiz darı şerbetinden yapılan içkinin boza ile ne derece ilgisi olduğunu tam olarak araştıramadık. Fıkıh kitaplarımızda boza ismi ile zikredilen bir malumat bulamadığımız için bu hususla ilgili bulduğumuz birkaç fetvayı veriyoruz.

— Saf darıdan yapılan tatlı bozanın içine sarhoşluk veren nesne katılmayıp harareti teskin ve mizaca takviye için kullanılsa helâl olur mu?

el-Cevap : Aslâ sarhoş etme şaibesi olmamak şartıyla haram olmaz. Amma günahkâr kişilerin üslubu üzere içilmesi haramdır. Ebussuud.

— Mayası acı ve tatlı bozadan olan boza helâl olur mu?

el-Cevap : Sarhoşluk veriyorsa olmaz, vermiyorsa olur. Amma hiç birinde hayır yoktur. Takvaya riayet olunup hiçbirisinin çevresine yaklaşmamak lâyıktır. Ebussuud.

55 — Şeyhzâde, Damat, Memâü'l-enhür c. II. s. 547.

56 — Kâsânî, a.g.e. c. V. s. 113.

57 — Tekel Genel Müd. den aldığımız bilgiye göredir.

— Bozahaneye girip acı boza içene ne lâzım olur?

El-Cevap : Tевbe edip bir daha içmemek lâzım olur. Ebussuud.
(58).

IX — İSLÂM'IN İÇKİYİ YASAKLAMADAKİ METODU

Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed (s.a.v.) in elçiliği ile insanlığa tebliğ eylediği en son ve mükemmel din olan İslâmiyet, emirlerini ve yasaklarını çok müessir bir metodla insanlığa sunmuştur. Kanundan kaçmanın mairfet kabul edildiği bu devirde yaşayan bir müslüman bile yanında hiç kimse olmadığı halde, Allâmülguyüb olan Allah (c.c.) in kontrol ve mürakebesi altında olduğunu bildiği, «**Kirâmen Kâtibin**» denen pek kıymetli melekler tarafından işlerinin tesbit edildiğine inandığı ve bir hesap gününe itikad ettiği için ilâhî emir ve yasaklara uymada büyük titizlik gösterir. Nefsi arzularını yenemeyip bir günah işlediği zaman dıştan bir ceza görmese bile içten pişmanlık duyarak tevbe ile Allah'a affettirmeğe gayret eder. İşte böyle bir insan modeli yetiştirdiği içindir ki birçok kötülükle olduğu gibi dünyada içki ile de mücadelede en büyük başarı İslâmiyete aittir. Memleketimizde de içki içmeyenlerin büyük çoğunluğu inancından dolayı içmemekte, onunla mücadele edenlerin bir çocuğunu da Allah'ın rızasını kazanmayı arzu eden inananlar meydana getirmektedir. Şimdi dinimizin âleme ışık tutan yasaklama metodunu kısa ve özlü olarak sunmaya çalışalım.

A — İkna Metodu :

Bilindiği gibi başlangıçta içki yasak değildi. Birgün Hz. Ömer (r.a.) Resulüllah'a (s.a.v.), «Şarap malı yok edip aklı gideriyor Allah'a dua et de onunla ilgili hükmünü bize açıklasın» diye müracaat etti. Bir taraftan da «Allahım, şarabın hükmünü bize tam bir açıklıkla bildir?» diye dua ediyordu. Şu âyet nazil oldu.

«**Sana şarap ve kumardan soruyorlar. Deki: İkisinde de büyük günah ve insanlar için (görünüşte bazı) menfaatler vardır. Bunların günahı ise menfaatlerinden daha büyüktür.**» (59)

Bu âyet üzerine bazıları içkiden vaz geçtiler. Bazıları da «Biz menfaatlerinden istifade ediyor günah kısmına yaklaşıyoruz.» diyerek içmeye devam ettiler. Hz. Ömer, «Ya Rab, daha çok açıklık lutfet.» diye dua etti. Aşağıdaki âyet nâzil oldu.

58 — Ahizâde, Mecmuatü'l-Fetâvâ varak 190-b, 191-a.

59 — Bakara 2/219

«Ey müminler, sizler sarhoşken ne söyleyeceğinizi bileceğiniz ana kadar namaza yaklaşmayınız» (60)

Ey iman edenler, içki, kumar, (tapılmak için) dikili taşlar (putlar), (kumar oynamak ve şansı denemek için atılan ve çekilen) zarlar sadece şeytanın iğrenç işlerindedir. Onun için bun(lar)dan kaçının ki muradınıza eresiniz.

Şeytanın isteği, içkide ve kumarda (sizi birbirinize düşürerek) aranza kin ve düşmanlık sokmak, Allah'ı hatırlamanıza ve namaz kılmanıza engel olmaktır. (Artık bunlardan tamamen) vazgeçtiniz değil mi? (61)

Her şeye kadir olan Allah (c.c.) dilese sadece «içki içmeyiniz» şeklinde emir verirdi, ve o emre uymak bütün müslümanlar için vacip olurdu. Fakat içkiyi tedrici olarak ancak hicretin dördüncü yılında yasak etmesi (62) ve en son emrinde içkinin çeşitli kötülüklerini beyan ettikten sonra «**On dan kaçın ki muradınıza eresiniz**» buyrulması ne kadar düşündürücü ve ibret vericidir.

Alkolik olan bir çok kişinin de mevcut olduğundan şüphe edilmeyen bu cemiyette ilâhî emir tam bir imtisalle karşılanmıştır. Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle diyor: «İçki haram kılındığı gün ben Ebû Talha'nın evinde bir gruba şarap doldurup dağıtıyordum. İçtikleri sadece fedih ile olgunlaşmamış ve kuru hurmadan (yaptıkları içkilerden) ibaretti. Birden bir habercinin bağırdığını işittik. Ebû Talha bana: «Çık ta bak,» dedi. Çıktım ki biri «Hey, içki haram kılınmıştır» diye bağırarak Medîne sokaklarında dolaşiyor. (Bunu haber alınca vaz geçtiler ve) Ebû Talha bana «Çıkar da onları dök» dedi. Ben de döktüm.» (63)

Makalemizin baş tarafında zikrettiğimiz ve bir müslümanın içini titreten hadis-i şeriflerin içkiyi terk hcsusunda ne kadar etkili olduklarını söylemeye hâcet yoktur. Bu hususta bir hadis-i şerif daha zikrederim:

«Şarabın on gruba kötülüğü dokunur: Kendisine, sıkana, sıkırana, satana, alana, taşıyana, taşıtana, Parasını yiyene, içene ve doldurana.» (64)

60 — Nisa 4/43

61 — Maide 5/91. Zikrettiğimiz açıklamalar Mebsut c, xxiv, s. 2 den alınmıştır.

62 — Mustafa Asım KÖKSAL, Hz. Muhammed ve İslâmiyet 262. İst. 1974.

63 — Müslim İK. Eşribe.

64 — İbnî Mace K. Eşribe, Tirmizî K. Büyü, A. b. Hanbel.

İkna metodunun ruhların derinliklerine ne kadar nüfuz ettiğini bu günün müslümanında bile müşahade etmek mümkündür. Fakat dünya tarihinin eşini daha gösteremeyeceği şu erişilmez insanların erişilmez ifadelerine bakın:

Hız, Ali (r.a.) dan rivayet ediliyor: «Bir kuyuya bir damla şarap düşse, sonra oraya bir minare yapılsa o minareden ezan okumadım. Bir damla şarap denize düşse sonra o deniz kuruyup ta yerinde otlar bitse orada hayvan gütmezdim.»

Abdullah b. Ömer (r. anhüma) dan da şöyle rivayet ediliyor: «Bir parmağımı şaraba sokmuş olsam o parmak bende kalmazdı. (Yani keser atardım) (65) Ne büyük imtisal!..

Asrımızda içkinin kötülüğü artık herkesce kabul edilmektedir. Fakat bu, ruhlara kadar inen ilâhi bir kabul değildir. İçkiyi yasak etme hususunda bir çok teşebbüsler olmuştur. Bunlardan en önemlisi birinci dünya savaşından sonra Amerika Birleşik Devletlerinde olmaktadır. Alkollü içkilerin üretimi tüketimi ve satışı tamamen yasak edildi. Kullanılmasını engellemek için akla hayale gelmedik tedbirlere baş vuruldu. İkna metodu kullanılmadığı için sırf polis kuvvetine, hapisane ve mahkemelere dayanıldı. Sonuç acıklı ve hüzünlü bir mağlubiyet oldu. Dört veya beş yıl sonra içki yasağı için kanunlar çıkararak, tedbirler düşünen parlamento girdiği bir genel seçimden sonra yaptığı kanunları bizzat kendisi bozup hükümlerini yürürlükten kaldırdı. (66)

Aradan ondört asır geçmesine rağmen bugün, çeşitli zorlamaların olduğu bir toplulukta bile nasıl namazı terk etmezsek aynı inanç ve kararlılıkla bir damla içkiyi ağzımıza vurmaz ve maddi hiçbir karşılık beklemeden onunla mücadele ederiz. Ne büyük bir inancımız var. Bizi doğru yola hidayet eden Allah'a sonsuz hamd ü senâlar olsun.

B — Caydırma Metodu :

Şurası muhakkaktır ki ikna metodu ile cemiyetin bütün fertlerini hizaya getirmek mümkün değildir. Bazı cezai müeyyidelerin de tatbiki gerekir. İslâm esaslarına göre içki içmek hem günah hem de cürümdür. Dünyevi cezası da vardır. Bu ceza, karakteri icabı

65 — Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili c. 1. s. 764, İst. 1935

66 — Muhammed Hamidullah, İslâm ve Alkollü İçkiler, Çev. Salih TUĞ Paragraf 3, Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi Nisan 1978-Haziran 1978 Sayı: 533-535.

devletin dahi affetme yetkisi olmayan, tamamen Allah hakkı bulunan (67) had cezasıdır. Haddi Hamr ve Haddi sekr diye isimlendirilir. Haddi hamr, sarhoşluk versin veya vermesin az veya çok miktarda hamr (şarap) içilmesinden dolayı gereken cezadır. Haddi sekr de hamrın dışındaki içkilerin isteyerek içilip sarhoş olduktan sonra tatbiki icap eden cezadır. Her ikisinin de miktarı Hanefiler (68) ve Mâlikilere göre seksen değnek, (69) Şafilere (70) ve Ahmed b. Hanbel'den bir rivayete göre kırk değnektir. Bu ceza ashabın reyini ile sabit olmuştur. (71) Değnek sayısındaki ihtilâf rivayetlerin farklı olmasından doğmaktadır. (72)

Bu günkü mevzuatta içki içmek yasak olmadığı gibi sarhoş olmak ta suç sayılmamaktadır. Ancak halkın rahatını bozacak ve rezalet çıkaracak halde bulunan sarhoşlarla sarhoşluğu itiyat derecesine vardiyanlara bazı cezalar verileceği Türk Ceza Kanununun 571, 572 ve 573. maddelerinde zikredilmektedir. 574. maddede de başkalarının sarhoşluğuna sebebiyet verenlerin kabahatlerine karşı verilecek cezalar düzenlenmiştir.

Devrimizde içki ile mücadele meselesi de önemli bir problem haline gelmiştir. Bu hususta devletin önderliğinde, topyekün harekete geçmenin gereği ortadadır. Sesli, resimli ve yazılı yayın organlarında yapılan içki reklamları ile filimlerde gösterilen içkili sahnelerin, halk üzerinde ve bilhassa gençlik üzerinde ters etkilerinin olduğu herkesin bildiği bir acı gerçek olarak ortada durmaktadır.

X — İÇKİNİN ZARARLARI

İçkinin tıbbi, içtimai ve ahlâki zararları ile ilgili bir bölüm vermek ve iktisadi zararlarını istatistikî malumatlara ve çeşitli araştırmalara dayanarak sergilemek şüphesiz bir hizmet olurdu. Fakat makaleyi daha çok uzatmamak için yalnız Diyânet Gazetesinde gördüğümüz şu haberi buraya alarak iktifa etmek istiyoruz:

«Milletler Arası İstatistik Enstitüsü'nün yayınladığı bir raporda suçların yüzde ellibirinin alkollü içkiler yüzünden işlendiği açıklan-

67 — Kâsânî, a.g.e. c. vii. s. 55. Ö. Nasûhî Bilmen, a.g.e. c. iii. s. 187

68 — Serahsî, a.g.e. c. xxiv. s. 32, Kâsânî aynı cilt s. 57

69 — Muvatta, Zürkanî Şerhi, a.g.e. c. iv. 24, 25. Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî, Bidâyetül, Müctehid ve Nihâyetül-Muktesid Mısır. c. ii. s. 406.

70 — İbni Hacer, a.g.e. c. ix, s. 171, İbni Rüşd, aynı yer.

71 — Ö. Nasûhî Bilmen a.g.e. c. iii, s. 253.

72 — İbni Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah, Ahkâmü'l-Kur'an tahkik, Ali Muhammed el-Bicavî, c. ii. s. 653, 654, ikinci baskı, 1967. İbni Rüşd a.g.e. c. ii. s. 406

miştir. Raporda ayrıca içkinin Fransa'da bir yıl içinde 27.649 kişinin ölümüne, 43.022 kişinin akıl hastanelerine sürüklenmelerine sebep olduğu ve maddi zararın ise yedi milyar frangı bulduğu belirtilmiştir.» (73)

NETİCE

İnsanlığın ve ahlâkın başını büyük dertlere sokan içki belâsına mübtelâ olan bugünkü dünya, cidden çok hüznü ve çok zararlı neticeleri sineye çekmek mecburiyetinde kalıyor. Suçların yüzde ellibirinin içki yüzünden meydana geldiğini resmen ilân eden yirminci asır insanlığı, kendini kasıp kavuran ahlâksızlık, anarşi ve başıboşluğun yüzde kaçını içkiye bağıyacaktır. Halbuki, geçmiş peygamberlerde olduğu gibi Son Peygamber'in (s.a.v.) getirdiği ilâhî nizamda da içki içmek yasak edilmiştir. Bu gün kitaplarında içki yasak edilen Yahudi ve Hıristiyanlar da meseleye Müslümanlar kadar duyarlık gösterecek büyük ilerlemeler olacaktır. Resulullah'ın hadislerini pan-kart yapıp her köşeye asmak, konunun ehemmiyetini en etkili ikna metoduyla halka telkin etmek bu mevzuda yapılacak en isabetli çalışma sayılabilir. Rabbimden bütün insanlığa hidayet nasip etmesini niyaz ederim. İçki belâsından kurtarmak isteyen cemiyetler eğer bu isteklerinde samimi iseler İslâmın yolunu takip etsinler deriz. Rabbim cümlemize gerçekleri göreceğ göz, hakkı anlayacak kalp nasip etsin. Amin.

Allahü a'lemü bissavap ve ileyhi'l-merciü ve'l-meab

Nuruosmaniye Kütüphanesinde Bulunan Bazı Kazasker Ruznamçeleri

Dr. İsmail Erünsal

Osmanlı Devletinin ilmiye teşkilâtı ve teşkilâtın işleyişini anlamak için en önemli kaynaklardan biri, son yıllara kadar ortaya çıkarılamayan **Kazasker Ruznamçeleri**dir. Bu sahada çalışan araştırmacılar nazari olarak **Kazasker Ruznamçelerinin** mahiyetinden bahsetmişlerse de, elde herhangi bir örneği olmadığı için, özellikle kadılık, kazaskerlik, müderrislik gibi müesseselerin nasıl ve ne şekilde işlediğini tam bir açıklıkla ve misallerle ortaya koyamamışlardır.

Dr. Cahid Baltacı'nın yaptığı araştırmalar neticesinde **Şer'îye Sicillerinde** kullanılmayan bazı dolaplarda Anadolu ve Rumeli kazaskerliğine ait ruznamçelerin varlığından haberdar olunmuş ve Dr. Baltacı bu eserlerin, tarihi ve kültürel önemini belirten bir girişle birlikte açıklamalı bir katalogunu da neşretmiştir. (1)

Dr. Baltacı'nın yayımladığı katalogda, kendisinin de belirttiği gibi, eksiklikler bulunmaktadır. Bazı yıllara ait mülâzemet listeleri, bazı senelerin de kadı ve müderris tayinleri yoktur. Ayrıca Anadolu kazaskerliğine ait ruznamçe'lerin daha az sayıda olduğu ve daha sonraki bir tarihten başladığı görülmektedir.

Nuruosmaniye Kütüphanesinin yazma koleksiyonlarının hangi kaynaklardan ve nasıl bir şekilde geliştiğini tesbit için Kütüphanenin kütük defterini incelerken müteferrik eserler başlığı altında bazı ruznamçelerin kaydedilmiş olduğunu gördüm. Kısa bir incelemeden sonra bunların Dr. Baltacı'nın yayımladığı listede eksik olan ruz-

(1) Cahid Baltacı, Kadı-asker Rûz-nâmçeleri'nin Tarihi ve Kültürel Ehemmiyeti', **İslâm Medeniyeti**, IV, 1 (1979), sh. 55-100.

namçelerden bazıları olduğu anlaşıldı. Kütüphanelerde bulunması mu'tad olmayan bu çeşit defterlerin nasıl ve ne şekilde Nuruosmaniye koleksiyonlarına dahil edildiğini bulmak için yaptığım araştırmadan bir netice alamadım. Çünkü ne kütük defterinde ne de ruznamçelerin üzerinde bizi aydınlatacak bir kayıt veya mühür bulunmamaktadır. Ancak kütüphane yazmalarının çeşitli tarihlerde Evkaf Müfettişliğince yapılan sayımlarında bu eserlerin tesbit edilmemesi ve devr-i Hamidi kataloglarına da dahil edilmemiş olmaları, ruznamçelerin daha sonraki tarihlerde bir bağış sonucu kütüphaneye kazandırılmış olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Nuruosmaniye Kütüphanesinde 5193 mükerrer numarası ile kaydedilmiş 52 defter bulunmaktadır. Bunlardan büyük bir kısmı Anadolu, birkaçı da Rumeli kazaskerliğine aittir. Ruznamçe kayıtlarının çoğu kadılık tayinleriyle ilgilidir. Mutasarrıf ve müderris tayinlerine ait kayıtlar da bulunmaktadır. Ayrıca defterlerin çoğunda, ruznamçe bölümünden önce değişik konularda yapılmış bazı kayıtlara da rastlanır. Bu kayıtların arasında ilmiye teşkilâtının çeşitli cephelerini aydınlatacak ferman, hüküm ve buyruktular, devlet daireleri arasında yapılan yazışmaların takip ettiği yolu aydınlatacak arz'lar, imparatorluğun ictimai ve iktisadi yapısı hakkında bilgi verecek şikâyetler vardır.

Bu makale'de ruznamçelerin muhtevası, ait olduğu yıllar, hangi kazaskere ait olduğu ve içindeki tayinlerin nev'i kısaca belirtilerek açıklanırken ehemmiyetli görülen kayıtlardan bazıları da verilmektedir.

5193/2 Çivi-zâde Mehmed Efendi Ruznamçesi (Rumeli Kazaskeri): Reb. I. 989-Zilhicce 989. 1b-28b. Kadı tayini. 29b-38b. Müderris tayini.

5193/3 Şeyhülislâm Mevlânâ eş-şehîr bi-Bostan-zâde hazretlerinin def'a-iula ve def'a-i saniyede olub âsitâne-i saadetde olan mülâzemet defteridir. Reb. I. 995-Cem. II. 997.

1b-37a İlmiye teşkilâtı hakkında mühim bilgileri ihtiva ediyor. Medrese talebelerinin imtihanı ve mülâzemeteye tayinleri ve mülâzemetle ilgili kayıtlar vardır.

Mevlânâ Şemsüddin ibni'l-merhum Mevlânâ Ahmed b. Ahmed eş-şehîr bi-Taşköpri-zâde.

Mevlânâ-yı mezkûr efdali'l-fudalai'l-kirâm Mevlânâ Hoca Efendi hazretlerinin talebesinden olub hilye-i fazilet ile ârâste ve pirâye-i ehliyet birle pirâste her vechile şâyeste-i avâtıf-ı âliye-i hakaniye

dâ'ileri olduğundan ma'ada tesânif-i kesire sahib-i olub bakiyye-i se-
lef olan ceddi merhum müşârün ileyh hürmetine mülâzım alınması
için inâyet ricâsına Mevlânâ-yı müşârün-ileyh hazretlerinin i'lâm
itdüğü pâye-i serir-i ma'delet-masire arz olundukda sadaka buyuru-
lub kaydolundu. Fi't-tarihi'l-mezbûr (Evâ'il-i Muharrem 997) Reb. I.
1001. 38b - 45b

Bir müderris öldüğü zaman talebelerinin teftiş edilerek sayımı
yapıldığına ve bir özre mebni sayılmayanların diğer müderrislerin
şehadetleriyle mülâzemet defterine kaydedildiğine dair kayıtlar var.
Sonunda Kapudan Halil Paşa'nın bir arzı bulunmaktadır.

5193/4 Rumeli Kazaskeri Behram Efendi Ruznamçesi Receb 999-
Cem. I. 1000. 1b - 36a Kadı tayini 37a - 55a Müderris tayini.

5193/5 Baş kısmı eksik bir ruznamçe olup Cem. I. 1008 - Muhar-
rem 1010 tarihleri arasında yapılan kadı tayinlerini muhtevi.

5193/6 Rumeli Kazaskeri Nuh Efendi Ruznamçesi. Şaban 1045 -
Zilhicce 1046 2b - 20a Kadı tayini 21b - 22b Müderris tayini. 23b - 34a
Müderris tayini 1b. deki ferman'da medreselerde tatbik olunan niza-
mın kanun-ı kadime aykırı noktaları muhtevi olduğu belirtiliyor ve
bundan sonra müderrislerle medrese talebelerinin uyacakları niza-
mın esasları bildiriliyor. Bu hususu kontrole de İstanbul Kadısı Mev-
lânâ Ahmed me'mur ediliyor.

5193/7 Şeyh Muhammed el-Hüseyni eş-şehir bi-Kudsi-zâde Ruz-
namçesi Zilka'de 1064 - Şevval 1065. 1b - 20b Kadı tayini.

5193/8 Rumeli Kazaskeri Bostan-zâde Abdulkerim Mehmed
Efendi Ruznamçesi. Receb 1068 - Reb. I. 1069 1b - 40a Kadı tayini Sonu
eksik.

5193/9 Kazasker Abdurrahman Efendi Ruznamçesi. Cem. II.
1080 - Receb 1080 1b - 4b Kadı tayini.

5193/10 Anadolu Kazaskeri Mehmed Said Efendi Ruznamçesi
Reb. I. 1084 - Cem. II. 1085 1b - 25a Kadı tayini.

5193/11 Anadolu Kazaskeri Mustafa Efendi, el-Bursevi Ruznam-
çesi. Şaban 1085 - Cem. I. 1087. 1b - 31b Kadı tayini 32b - 38b Müderris
tayini.

sh. 1a.da: «İzzetlü ve Faziletlü Anadolu Kazaskeri Efendi Haz-
retleri,

Kudât-ı Anadolu'dan birkaç nefer kadı selefleri olan Mehmed
Said Efendiye şikâyet idüb kendüleri âsitânede mülâzemetde iken
asla mülâzemeti olmayanların hilâf-ı kanun ve muğayir-i hatt-ı hü-
mayun ayaklarına mansıb gönderüb mülâzemetde olup menâsıbın

müstahik olan fukaranın mağdur oldukların ilâm eylediler. Filhakika ol makule hilaf-ı kanun menâsıb tevcih idüb ne vechile müstahik olanları sıfru'l-yed kalub ğadr olundukları vaki' ise tevcih eylediği ne asl menâsıbdur ve ne vechile fukarâ-yı kudâta ğadr olunmuştur. Ahvâllerini mübeyyin defter idüb huzur-ı İzzete arz eylesesüz diyü.

Fi 4 Şaban 1085»

5193/12 Abdurrahim-zâde Mehmed Efendi Ruznamçesi. Şaban 1088 - Reb. II. 1090. 1b - 23b Kadı tayini.

5193/13 Kazasker Mehmed Efendi Ruznamçesi. Reb. II. 1090 - Cem. II. 1092

5193/14 Tezkireci Mehmed Efendi Ruznamçesi. Reb. I. 1094-

sh. 1a. Suret-i Fermân-ı âli: «Anadolu Kazaskeri İzzetlü Efendi Hazretleri, Sefer-i hümâyun vaki' oldukça kudât efendilere merhameten mutasarrıf üzerinden menâsıb tevcih olunmak mu'tad olmağ- la sadır olan hatt-ı hümâyun-ı sa'adet-makrun mucibince bu sefer-i hümâyunda dahi mutasarrıf üzerinden tevcih-i menasiba me'zun ve murahhas olmışsızdur. Lakin rızâ-yı hümâyun-ı pâdişêhiye muğayir mutasarrıf üzerinden gayrı bir kat dahi irdâf olunmayub ve mülâzemetde eski olanlara ve sahib-i haysiyet olan müstahikkine bir tarik- le ğadr olunmamağâ bezl-i dikkat ve ihtimam eyleyüb me'zun oldu- ğunuz üzre ancak mutasarrıf üzerinden tevcih-i menâsıb eylesesiz. Fi 27 Şevval 1094»

5193/15 Anadolu Kazaskeri Mehmed Efendi Ruznamçesi Mu- harrem 1099 - Reb. II. 1099

5193/16 Anadolu Kazaskeri Seyyid Ali Efendi Ruznamçesi Cem. II. 1101 - Muharrem 1103. 1b - 34a Kadı tayini 35a - 39a Müderris ta- yini. Sondan eksiktir.

sh. 1a'da: «Anadolu Kazaskeri İzzetlü Faziletlü Efendi Hazret- leri. Hâlâ mülâzemetde olan kudât efendiler rütbelerinde birer man- siba talib olduklarında kütüb-i fıkhiyye'den imtihan idüb haysiyet ve istihkakı zâhir ve nümâyan olanlara kanun-ı kadim üzre matlab ittihaz itdükleri mansıbı tevcih ve istihkakı zâhir olmayanlara cevab viresüz diyü. Fi 3 Şevval 1101.»

5193/17 Anadolu Kazaskeri Hoca-zâde Osman Efendi Ruznam- çesi Muharrem 1103 - Muharrem 1104. 34 varak.

1'a'da: «Anadolu Kazaskeri İzzetli Faziletlü Efendi Hazretleri, Hala Van kadısı olan Efendi hazretleri icrâ-yı ahkâm-ı şer'iiyyede te-

kâsül idüb azli lâzım gelmekle mezbûrı azl idüb kaza-yı mezbûrda beyne'l-ahali icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye itmek üzere bir müteşerri ve mütediyyin ve müstakim kadı nasb eylesesin diyü. Fi 27 Muharrem 1103.»

1'b'de: «Devletlü Sa'adetlü Sultanum Hazretleri sağolsun, Karahisar-ı sahib fukaralarından olub haliya kadımız olan Abdulkadir Efendi demekle maruf kimesne hilâf-ı şer'-i şerif hüccet akçesi namıyla otuzar ve kırkar gurusumuz alub külli ğadr ve ta'addi itmekle mezbûr kazamızdan ref' olunub ta'addisi üzerimizden ref' olunmak babında fermân sultanum hazretlerininindir.»

Anadolu Kazaskeri İzzetlü Faziletlü Efendi Hazretleri, Kadı-yı mezbûrun şâkileri olmağla azl eylesesün. Fi 9 Reb. II. 1103

5193/18 Anadolu Kazaskeri Fenari-zâde Ruznamçesi. Zilka'de 1105 Receb 1105.

1'a-b'de: Devletlü ve Sa'adetlü ve Merhametlü Sultanum Hazretleri Sağolsun, bu du'acınız Kenğırı sâkinlerinden olub hala kadımız olan kimesne hilâf-ı şer'i şerif mütesellim ile müttefik olub kimümüzün kendüden ve kimimizün etbâumuzdan kırk ve elliser gurus alub nice dürlü hilâf-ı şer'i şerif hareket ve fukarâya kemâl-i mertebe rençidesi olmağla kazasker efendi hazretlerine minvâl-i muharrer üzre ahvâlümüz i'lâm olundukta ilm hâsil idüb «kadı-yı mezbur ma'zûl olsun lâkin sultanum hazretlerine dahi ahvâlinizi i'lâm idün» diyü emirleri olsun diyü emirleri olmağla sultanum hazretlerinden tazarru' ve niyâz olunur ki lillahi ve Resulihi kadı-yı mezkur ref' olunmak bâbında faziletlü Anadolu kazaskeri efendi hazretlerine hitaben fermân-ı şerif rica olunur. Emr ü fermân sultanum hazretlerininidür. Dâ'iküm el-fakir efendiler.»

Anadolu Kazaskeri İzzetlü ve Faziletlü Efendi Hazretleri:

«Mezburun ahvâlin görüb vukuu üzre i'lâm eylesesüz buyruldu.» «i'lâm olunduğu üzre kadı-yı mezbûru azl ve yerine ehl-i şer' ve müstakim kadı nasb eylesesüz diyü buyruldu. Fi 14 Safer 1106»

5193/19 Ruznamçe-i Nakibü'l-Eşrâf es-Seyyid Fethullah Efendi Şaban 1109 - Şaban 1110 3b - 47a Kadı tayini, 47b - 52b Müderris tayini.

1'a'da : «Hâlâ Adana'nun ulemâ ve sulahâ ve eimme ve hutebâ ve a'yân u fukarâ ve reâyâ ve berâyânın arz ve mahzarları budur ki hâlâ Adana kadısı es-seyyid Arif Efendi vilâyetümüze gelüb kadı olalı ehl-i ırzları ırzların pâyimâl ve ehl-i ilm, fâzıl, dindar ulum-ı tâlibe itâle-i lisan ve tekfir idüb ve Hama ve Humusa iskânı fermân olan Türkman taifesi için sâdir olan fermân-ı padişâhiye itaat itmeyüb istihza

eyleyüb ben böyle fermanı çok gördüm diyü Türkman taifesinin is-
kânına mani' olub mezbûrlardan rüşvet ve bazı has-ı şâhi mezraala-
rın kale timarıdır diyü bila sual hüccet virüb mal-ı pâdişâhinün nok-
sanına bâis olub ve yalnız bir maddeden sekiz yüz gurus rüşvet alub
mesâlih-i şeriyemüz vaki' oldukça beher hüccete yirmişer otuzar gu-
ruşumuz alub mürteşi olmağla âmme-i fukarâ mat ve mütehayyir ka-
lub ba'de'l-yevm kadı-yı mezbûr üzerimizde kadı oldukça perâkende
ve perişân olmamız mukarrerdür. Li'llahi ve li-Resulihî böyle mürte-
şi kadı üzerimizden ref' buyurub ve nâ-şer'i irtisâ ile bizlerden aldığı
akçamızı girüye istirdad için müekked fermân-ı âli ihsan buyurul-
mak bâbında der-i devlet-medâra arz olundu. Baki fermân sultanu-
mundur.»

«Anadolu Kazaskeri İzzetlü ve Faziletlü Efendi Hazretleri, Kadı-yı
merkum azl olunub yerine müstakim kadı nasb ve beyne'l-ahâli ic-
râ-yı ahkâm-ı şer'iyye eylemek üzere gönderesin diyü.»

5193/20 Anadolu Kazaskeri Arif Efendi Ruznamçesi. Ramazan
1113 - Muharrem 1114.

1'a'da : «Devletlü, saadetlü Sultanum Hazretleri sağolsun. Bu dâ'
ileri Uşak kadısı iken nehl-i beldeden bazı eşirrá daima kadıları olan
kudât-ı dâ'ilerini şikâyet adet eyledüklerinde ahali-yi beldeden yedi-
me mahzar mucibince civarlarında vaki' Kula ve İnegöl ve Eşme ve
Gödos ve Simav ve Banaz ve Gököyük kadılarından mezburların su-i
halin muhbir ve dâ'ilerinün hüsn-i halin müş'ir müteaddid arzlar vir-
düklerinden kat'-ı nazar hala bu diyâr-ı celilü'l-ittibarda ahali-yi bel-
deden nice şikat-ı sahihü'l-kelimat kimesnelerden dahi ahvâlüm istif-
sar ve vaki'-i hali merhametlü sultanumun malum-ı devletleri olmak
içün saadetlü faziletlu Anadolu Kazaskeri Efendi hazretlerine hita-
ben fermân-ı âlileri rica olunur. Baki fermân sultanumundur el-ab-
du'd-d:î li-d-devleti'l-aliyye es-seyyid Ahmed el-kadı bi-medine-i Uşak
sabıkan.»

Anadolu Kazaskeri İzzetlü Faziletlü Efendi Hazretleri: «yedinde
olan arz ve mahzarlar manzurunuz olub ilâm eyleyesüz.»

«Ma'ruz-ı dâ'ileridür ki sâhib-i arzuhalin yedinde olub hüsn-i sü-
lûkunu nâtik mahzarın ve yedi kıta civarında vaki' kudâtın arzları-
nın mühürleri tatbik olundugundan kat'-ı nazar şâkileri ihtifâ idüb
kendü ile mürâfaa'ya tecâsür itmedüklerinden kendünün hüsn-i hali
zâhir olmuştur. Hakında merâhim-i aliyyeleri mebzul buyurulub
rütbesinde bir mansıbın vakti hululunda tevcih olunmak bâbında fer-
mân men lehü'l-emrindür. İlâmları mucibince vakti hululunda rüt-
besine bir mansıb tevcih olunmak.»

1'a'da: «Devletlü, Saadetlü Sultanum Hazretleri sağolsun. Arzuhal-i fakir budur ki nevâhi-i Ala'yye kazasında kadımız olan Seyyid Halil nam zalim beher karyemizden zulmen ve cebren yetmişer ve seksener ğuruşumuz alub zulm ve teaddisinin nihayeti olmadığı ahalî-yi kazamız mahzar-ı pür-taksir ile i'lâm itmeleri ile halimize merhameten kadı-yı mezburı azl ve ref' ve bir dindar ve müteşerri' kadı nasb buyrulmak bâbında merhamet ve inayetleri rica olunur. Baki fermân sultanum hazretlerindedir. Fukarâ-i nevâhi-i Alâ'yye Ma'rûz-ı dâ'ileridür ki; «Ğurre-i Şabandan zabt eylemek üzere nevâhi-i Alâ'yye kadısı olan es-Seyyid Halil dâ'ileri kaza-yı mezburı onbeş gün zabt eylemeden eşirradan birkaç kimesneler hilâf-ı inhâ şikâyet idüb muntasıf-ı Şabanda, sadrazam-ı sabık gününde azl için kat'i fermân vârid olub zulm ve su-i sülûkı ma'lum olıcak kadar tasarruf itmeden şikâyet olunduğundan kat'-ı nazar şâkileri şerir ve şikâyetleri hilâf-ı vâki' olduğu ihbar olunmakla mümâileyh dâ'ilerine rütbesine Köyceğiz kazası altı ay müddet-i muayyene ile tevcih olunmak bâbında fermân men lehü'l-emr hazretlerindedir. İ'lâmları mucibince tevcih olunmak Fi 22 Şevval 1114»

2'a'da: «Süret-i hatt-ı hümayun-ı şevket-makrûn Üstâd-ı kâmilim ve molla-yı bi-nazirim Feyzullah Efendi dâ'imize,

Ba'de's-selâm ve'd-dua Hak tebareke ve taalâ cenâbınızı civarumdan baid eylemeye âmin. Benüm üstadum Efendi her bar divân-ı hümayunumda kudât efendilerden şikâyet iderler. Bunların ıslah ve nizamları murad-ı hümayunumdur. Ba'de'l-yevm kanun-ı şer'-i mübin düstûru'l-amel olub her mertebede kazalar şer'an müstahiklere virile. İlm ve istihkakı mechul olanlara beyne'l-eşrâf imtihan olmadıkça mansıb virilmeye. Mansıbında zulm ve irtişâ ve taammüd-i cevri sabit ve zahir olub şikâyetle ma'zul olanlar kazadan mehcur olalar. Ba'de zaman tevbe ve salâhı zâhir olur ise müstakillen fermân sâdir olmadıkça mansıb tevcih olunmaya ve her mertebede istihkak-ı zâti ve sîret-i hasene madde-i rüchan olub bu hususlarda müsavi oldukları suretde tulu-ı zamân ile tercih oluna diyü fermân-ı hümayunum sâdir olmuştur. Kazasker efendilere bu minval üzere tenbih ve hilafından tahzir idesiz. Ve sâir nizâm umurlarının külliyât ve cüz'iyâtı re'yinize havâle olunmuştur. Pek ihtimâm eylesesiz ve's-selâm.

5193/21 Anadolu Kazaskeri Yahya Efendi Ruznamçesi Reb. II. 1115 - Receb 1115. 2b - 12b Kadı tayini 13b - 16a Müderris tayini.

1'b'de: «Devletlü, Saadetlü Sultanum Hazretleri sağolsun. Bu dâ'ileri sabıkan Ermenak kadısı olub ba'de'l-azl şirret ve tevirat ile mü-

tearef birkaç eşirânın kaza-i mezburda hevâlarına tabi olmadığı-
muzdan bu tarafda şeyhülislâm-ı sâbık Seyyid Feyzullah Efendiye
müntesib olduklarından davamızı kazasker-i sâbık Abdullah Efendi
huzurunda görölmek üzere havale olunub ol dahi müşarûn ileyhın hiz-
metinde bulunmak üzere mezbur eşirrâları himayet ve siyanet ve ke-
lam-ı duruğ-âmizlerine takviyet virüb bu fakiri eşedd-i nekebât-ı sela-
se olan nefy-i beled ile ta'zir ve cezire-i Limni'ye nefy ve bu fakirin
ismini defter-i kazadan hakk itdürüb bu derdmende ğadr-ı külli olub
lutf-ı Bâri'ye müterakkıb iken bi-emri'llah bizi mahzun ve mağdur ey-
leyenlerin ümmet-i Muhammed'in üzerlerinden tasallut ve tağallüb-
leri ref' ve def' olub sultanumun zamân-ı saadetlerinde âmme-i âlem
mesrûr ve cümle mecruhânın zahmına merhem irişmekle bu fakirin
dahi ol zahmetle murur eyleyen üç sene mikdarı zaman-ı şiddet-inki-
sârına merhamet buyrulub merhum Hüseyin Paşa hazretleri zama-
nında nefy'den halas olmağla sultanum zaman-ı devletlerinde yerimiz
ve tarihimiz tashih ve mülâzemetle izn-i şerifi müş'ir fermân-ı âli ih-
sanı niyaziyla faziletlü, inâyetlü veliyyü'n-ni'âm Anadolu Kazaskeri
Efendimiz hazretleri vaki'hali i'lâm buyurmak üzere emr-i âlileri rica
olunur. Fermân devletlü sultanumundur. el-abdu'd-dâ'i Süleyman
i'lâm ideler diyü.»

«Ma'ruz-ı dâ'iler oldur ki sâhib-i arzuhal kadı-yı mezburun ahvâli
bi-ğaraz sikat-ı müsliminden istihbâr olundukda cemm-i ğâfir ve cem-
mi-i kesir mezburun hüsn-i halin ihbâr itmegin mezbur mülâzemetle
ve vaktinde mansıb olmağla fermân-ı âlileri ihsan olunmak mercu
dur. Fermân men-lehü'l-emründür. i'lâmları mucibince amel oluna Fi
16 Cem. I. 1115»

5193/22 Ruznamçe-i imâm-ı sultani Mehmed Efendi. Reb. I. 1118 -
Cem. II. 1119. 1b - 62a Kadı tayini. 63b - 65b Müderris tayini. Sondan
noksandır.

5193/23 Ruznamçe-i Halil Efendi der-def'a-i sâniye. Receb 1119-
Şaban 1120. 4b - 46b Kadı tayini. 97b müderris tayini. Sondan
noksandır.

5193/24 Kazasker-i Anadolu İsmail Efendi Hazretleri zaman-ı sa-
adetlerinde olan ruznamçeleridir. Reb. I. 1123 - Muharrem 1124 21 va-
rak.

l'a'da : «Ma'ruz-ı dâ'ileri budur ki Anadolu kuzatı dâ'ilerinin rüt-
be defterleri oniki rütbe üzere olub rütbenin birinden mazul olan fev-
kinde olan rütbeye olmak kanun-ı tarikleri olmağla sâbi'a rütbesin-
den mazul olanlar sâdisede olmak lazım gelür. Sâdisede ise menâsıbın
ekseri mürür-ı eyyâm ile mevâli-i izâma arpalık olub kudata verile-

cek mansıb kalil olduğundan nâşi beyinlerinde ziham iktiza itmekle beşer altışar sene-i kâmile müstemirren mülâzemetle muhtaç olmalarıyla fakr u fakaya mübtela oldukların cemi'-i eşrâf-ı kudât duacıları divanda haber virüb hallerine merhameten sâbia mansıblarından Geyve ve Akhisar Geyve ve (?) kazaları sâdise rütbesinden itibar olunmayub ancak bade'l-yevm bu üç mansıba sâbi'adan olanlarda muteber ve bu tarihle ahvallerine nizam virilmek babında fermân-ı âli buyrulmak ricasında oldukları i'lâm olunur. Baki fermân men le-hü'l-emründür. İ'lâmları mucibince amel oluna.»

5193/25 Anadolu Kazaskeri Seyyid Mehmed efendi Ruznamçesi Zilhicce 1123 - Reb. I. 1125. 1b - 41a Kadı tayini. 41b - 42b Müderris tayini. Son iki yaprağında kadılardan şikayetler ve tayin ricaları bulunmaktadır.

5193/26 Anadolu Kazaskeri Abdullah Efendi Ruznamçesi Reb. II. 1128 - Reb. II. 1129 3b - 37b Kadı tayini 38b - 39b Müderris tayini.

2'a'da: «A'lemü'l-ulemâi'l-mütebahhirin... Anadolu Kazaskeri Mevlânâ Abdullah Efendi -dame'llahu taala fezâilehu-tevki-i refi-i hümâyun vasıl olıcak malum ola ki Rumeli ve Anadolu ve Mısır kalemlelerinde vakıa kazalara mutasarrıf olan kudat tayifesi mazul olduklarında atabe-i aliyye'ye mülâzemetleri âsitâne-i saadete geldükleri tarihten itibar olunmayub ba'de'l-yevm mazul oldukları tarihten itibar olunub ve mülâziminden bir kimesneye ibtidaen taklid-i kaza olunmak lazım gelüb lede'l-ımtihan istihkakı zahir oldukda kazaskerler şeyhülislama arz, anlar dahi arzlarına işaret itdüklerinde işaretleri mucibince fermân-ı cihân-muta' sâdır olmadukça tevcih olunmayub fi-mâ-bâ'd bu şurût düstûru'l-amel olub kazasker ruznamçelerine kayd ve vech-i meşruh üzere amel ve hareket olunmak üzere emr-i şerifim virilmek babında a'lemi'l-ulemâi'l-mütebahhirin efdalü'l-fudalâi'l-müteverri'in bi'l-fiil şeyhülislam ve müfti'l-enâm olan Mevlânâ Abdurrahim-dame'llahu taala fezâilehu işaret itmeleriyle Mevlânâ-yı müşarün-ileyhin işaretleri mucibince sen ki Mevlânâ-yı müşarün ileyhsin fi-mâ-bâ'd bu şurût ve nizam düstûru'l-amel tutulmak üzere Anadolu Ruznamçesine kayd ve hilafından ihtiraz eylemek babında fermân-ı âli-şânım sâdır olmuşdur. Fi evâhiri şehri Reb. I. 1128»

5193/27 Anadolu Kazaskeri Kevakibi-zâde Veliyüddin Efendi Ruznamçesi Cem. I. 1130 - Cem. I. 1131 4b - 58a Kadı tayini. 59bb - 61b Müderris tayini.

1'a'da: «Devletlü, merhametlü Sultanum hazretleri sağolsun, Bu dâ'ileri ihtiyar ve alil olub elli senede nâil olduğum bundan akdem

Kastomonu kazasına mutasarrıf iken Şehsüvarzâde Osman Paşa'nın kaza-i mezburda zulm ve taaddisin şer'an def' murad eyledüğümde hilâf-ı inhâ ilâm idüb yedi ayım kasr ve azl idüb bu dâ'ilerine ğadr-i külli eylemişdür. Li'llahi ve li-Resulihi halüme merhamet idüb hala sadr-ı Anadolu Efendi Efendi hazretlerine tafahhus ve huzur-ı âliye ilâm ve mülâzemet buyrulması bâbında fermân-ı âlileri rica olunur. Emr ü fermân sultanum hazretlerininündür. ed-dâ'i el-fakir Ahmed, el-kadı bi-medine-i Kastomonu sâbıkan.

Sadr-ı Anadolu İzzetlü Faziletlü Efendi hazretleri Kadı-yı mezburun ahvâlini vukuu üzre ilâm eyleyeler diyü.

Sâhib-i arz Ahmed Efendi dâ'ilerinin ahvâli teftiş ve tafahhus olundukda husus-ı mezburda cürmü olmayub her vech ile zatında müstakimül-ahvâl dâ'ileri olduğı ihbâr olunmağla mezbur dâ'ilerinin mu'tâd-ı kadim üzre infisali afv olunduğı günden itibar olunmak bâbında fermân-ı âlileri rica olunur. Baki fermân men lehül-emründür. Fi evâ'ili Ramazani'l-mübarek. 1130. İlâmı mucibince afv ve mülâzemet kayd olunmak Fi 5 Ramazan 1130».

5193/28 Ruznamçe-i Hazret-i Ömer Efendi, Reisül-Etibbâi's-Sultani, Kazasker-i Anadolu. Cem. II. 1131 - Reb. II. 1132. 4b - 38a Kadı tayini. 39b - 41a Müderris tayini. 3b - 4a'da mülâzemet sisteminin düzeltilmesi ve kadıların tayinlerine dair iki fermân vardır.

5193/29 Ruznamçe-i Seyyid Abdullah Efendi, Paşmakçı-zâde, Anadolu Kazaskeri. Cem. I. 1132 - Reb. II. 1133 32v.

1'b'de : «Maruz-ı dâ'i-i devletleridür ki; Kudat fukarâsının menâsıbı rütbelerinde sâmine rütbesi ziyade dik olub Çerkeş ve Samakov ve Ermenak kazalarının sâmine rütbesine tahammülü olmağla sâmine itibar olunmak bâbında fermân-ı âlileri rica olunur. Fi 13 Şaban 1132.»

5193/30 Anadolu Kazaskeri Tosyevi Mustafa Efendi Ruznamçesi. Receb 1135 - Şevval 1135. 5b - 22a Kadı tayini. 23b - 25a Müderris tayini.

2'a'da : «İzzetlü Faziletlü Anadolu Kazaskeri Efendi hazretleri, Kastomonu sancağında sevâhil-i Bahr-ı Siyahda vaki' kazalardan İnebolu kazasının ber-mucib-i defter-i hakanî mal-ı maktuu livâ-yı mezbur mütesellimi tarafından taleb olundukda Kastomonu kadısı Hasan efendi ve Küre-i Nuhas naibi Seyyid Mehmed tama'-ı hamlarından nâşi birbirleriyle yek-dil ve yek-cihet olub reâyayı «siz maktuu virmezsüz» diyü defter-i hakanîye muğayir kelimât-ı fitne-engizleriyle tahrik ve tecemmü' itdürüb mütesellimin üzerine hücum itdürmele-

riyle bu halde sayir kazalara dahi sirayet ve ihtilal-i nizam-ı mem-
leket ile mal-ı mirinin tatiline bâ'is ve bâdi olmalarıyla işisi dahi azl
ve yerlerine müstakim ve dindar ve müteşerri' ve perhîzkâr kimes-
neler nasb ve tayin olunmak bâbında hatt-ı hümâyun-ı şevket-mak-
run sâdır olmağla ber-mucib-i hatt-ı şerif-i şevket-redif kadı-yı mez-
burı azl ve yerine muvakkiti her kim ise nasb ve üzerine lazım ol-
mayan umûra tasaddi itmeyüb ber-vech-i hakkaniyet icrâ-yı ah-
kâm-ı şer'iyye eylemek üzere tenbih ve te'kid ve naib-i merkurum dahi
her kimin naibi ise azl ve yerine mütedeyyin ve müteşerri' kimesne
nasb eylemek üzere tavsiye ve tefhim eylesesiz diyü. Fi 18 Şaban
1135.»

5193/31 Anadolu Kazaskeri Yahya-zâde Ahmed Efendi Ruznam-
çesi. Zilka'de 1135 - Ramazan 1136. 6b - 31a Kadı tayini. 32b - 34b Mü-
derris tayini. 1a - 5a Fermân, tayin ve şikayet.

5193/32 Anadolu Kazaskeri Çivi-zâde Ataullah Efendi Ruznam-
çesi. Zilka'de 1136 - Ramazan 1137. 6b - 39b Kadı tayini. 40b - 42b
Müderris tayini.

2b'de : Kassamlık görevi yapan kadı ve naiblerin alacakları har-
cın mikdarına dair bir ferman ve 3a - 5b'de şikayet, azil ve tayin ta-
lebleri bulunmaktadır.

5193/33 Anadolu Kazaskeri Şaban Efendi Ruznamçesi. Şevval
11639 - Cem. II. 1140. 4b - 35b Kadı tayini. 38b - 42b Müderris tayini.

2'a'da : Dürri Mehmed'in teslimen verdiği mansıbların ilgâsı için
Anadolu Kazaskerine gönderilen hatt-ı hümâyun ve Kazaskerin ce-
vabıyla bu şekilde verilen mansıbların listesi bulunmaktadır.

5193/34 Anadolu Kazaskeri Zülali Hasan Efendi Ruznamçesi.
Reb. II. 1143 - Cem. I. 1143. 3b - 11a Kadı tayini. 12b Müderris tayini
1b - 2a'da notlar var.

5193/35 Anadolu Kazaskeri Zeynelabidin Efendi Ruznamçesi.
Reb. II. 1145 - Reb. I. 1146. 8b - 56a Kadı tayini. 56b - 59a Müderris ta-
yini.

1b'de : «Maruz-ı devâm-cüy-ı devlet-i aliyyeleri oldur ki; Mu-
kaddema gerek Rumeli ve gerek Anadolu kudatı mansıbdan mazul
olduklarında Kazasker efendilerde «âsitâne defteri» dirler bir defter
var idi. Mazul kadıları ol deftere kayd iderler idi. Bu fakir-i hakir
dâ'ilerinin dahi zaman-ı saadetlerinde bu vech üzre hareket olunmuş
idi. Şeyhülislam-ı esbak Abdullah Efendi Anadolu Kazaskeri iken Şe-
hid Ali Paşa zamanında «âsitâne defteri'ne hacet yokdur» diyü celb-i
nef' kasdıyla âsitâne defterini kaldırıp mülâzemeti ilğa ve yalnız in-
fisal ile amel itmeleriyle kudât fukarâsına ziyade gâdr olduğundan

maada umûr-ı kudâtın ihtilaline bâ'is ve beynlerine ecnebi duhulüne sebep olmağın fi-mâ-ba'd ke'l-evvel kanun-ı kadim üzre amel ve âsî-tâne defterîle mu'tad üzre müracaat olunub hilafından ihtiraz olunmak bâbında fermân-ı hümâyun suduru kudât fukarâsının nizamına evfak ve evlâ idügi der-i devlet-i şevket-masirlerine ilâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân men lehül-emr ve'lihsan hazretlerindir. ed-dâ'i Ahmed»

5a'da : «Suret-i Hatt-ı hümâyun-ı şevket-makrun Sen ki vezir-i azam ve vekil-i mutlakımsın. Memâlik-i mahrusemde icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye'ye memur kudâtın niceleri birer yere müntesib olmak hasebiyle kendüleri gitmeyüb yerlerine naibler göndermelerleriyle tayin eyledikleri naibler dahi asaleten kadı olmadıklarından nâşi kendülerinde azl havfi yahud cürmüne göre ismi ceride-i kazadan hakk olmağ fikri olmamağla fukarâ ve zuafâ'ya hilaf-ı şer'-i şerif envâ' güne zulm ve ta'addi eyledükleri reside-i sem'-i hümâyunum olmağla bu hususu Efendi dâ'imizle haberleşüb kendüye mütereddid olanlardan ve sudura müteallik olanlardan ikişer nefer ve İstanbul Kadısı ve mazullere müntesib birer neferden maadası bi'n-nefs icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye için mansıblarına kendüleri gidüb zinhar zinhar yerlerine naib göndermemek ve bundan sonra dahi ber-vech-i muharrer kendüleri gitmeyenlerin mansıbları bila-tavakkuf âhire verilmek üzre kazaskerlerine gereği gibi tenbih ve te'kid idüb muğayir hareket idenlerin mansıbları ref' ve mütedeyyin ve müteşerri' kadı-lara virilüb hilafına bir vechile cevaz gösterilmeye.»

5193/36 Anadolu Kazaskeri Piri-zâde Mehmed Efendi Ruznamçesi. Cem. I. 1146 - Reb. I. 1147. 10b - 57b Kadı tayini. 58b - 59b Müderris tayini. 2b - 4a'da kaza'dan infisalleri yeniden düzenleyen bir hatt-ı hümâyun bulunmaktadır.

5193/37 Mehmed Raşid Efendi Ruznamçesi. Reb. II. 1147 - Safer 1148. 1a - 41a Kadı tayini. 42b Müderris tayini. Baş kısmı noksan.

5193/38 Anadolu Kazaskeri Paşa-zâde İbrahim Efendi Ruznamçesi. Reb. I. 1148 - Muharrem 1149. 53 varak.

5193/39 Anadolu Kazaskeri Arab-zâde Abdurrahman Efendi Ruznamçesi. Şevval 1150 - Zilka'de 1151. 61 varak.

5193/40 Anadolu Kazaskeri Damad-zâde Feyzullah Efendi Ruznamçesi. Reb. I. 1152 - Zilhicce 1152. 37 varak.

5193/41 Anadolu Kazaskeri. Bolevi-zâde Mehmed Emin Efendi Ruznamçesi. Şaban 1155 - Receb 1156. 52 varak.

5193/42 Anadolu Kazaskeri Hoca-zâde es-Seyyid Abdullah Efendi. Ruznamçesi. Şaban 1156 - Şevval 1157. 52 varak.

5193/43 Anadolu Kazaskeri Kırımı Mehmed Efendi Ruznamçesi. Zilkade 1157 - Şevval 1158. 41 varak.

1a'da : Ürgüb'ün değil de, İbrahim Paşa'nın adını Nevşehir olarak değiştirdiği mahallin merkez olması, ve kadı, nakibü'l-eşraf ve yeniçeri serdarının Nevşehirde ikamet etmesine dair bir ferman vardır.

5193/44 Anadolu Kazaskeri Murtaza b. Feyzullah Efendi Ruznamçesi. Reb. I. 1161 - Zilka'de 1161. 26 varak.

5193/45 Anadolu Kazaskeri Lutfullah Efendi Ruznamçesi. Zilka'de 1166 - Receb 1167. 51 varak.

5193/46 Anadolu Kazaskeri Şeyh Mehmed Said Efendi Ruznamçesi. Şevval 1168 - Receb 1169. 50 varak.

5193/47 Anadolu Kazaskeri Osman Efendi Ruznamçesi. Zilka'de 1172 - Şevval 1173. 45 varak.

5193/48 Anadolu Kazaskeri Nafiz Feyzullah Efendi Ruznamçesi. Safer 1177 - Muharrem 1178. 46 varak.

5193/49 Anadolu Kazaskeri Şerif-zâde es-Seyyid Mehmed Efendi. Ruznamçesi. Reb. II. 1180 - Muharrem 1181. 50 varak.

5193/50 Defter-i istimrâr-ı kudât-ı kirâm. Cem. I. 1188 - Şevval 1205. Değişik tarzda tutulmuş bir defterdir.

5193/52 Anadolu Kazaskeri Piri-zâde hafidi Yahya Bey Ruznamçesi. Muharrem 1234 - Şevval 1234.

1876 - 1976 ARASI TÜRKİYEDE

Hadîs Çalışmaları Bibliyografyası (Kitaplar)

İ. Lütfi ÇAKAN

BİR KAÇ SÖZ

Hız. Peygamber devrinden günümüze kadar İslâm bilginlerinin süregelen Hadis'e dâir ihlâslı ve yılmaz çalışmalarının son bir asırlık (1876 - 1976) zaman dilimine rastlayanlarını -Türkiye sınırları içinde- tesbit etmek; bize en yakın bu son asrın Hadis İlmî açısından arzettiği manzarayı kitaplarla listelemek; bundan böyle ülkemizde yapılması matlub ve zarûri hadis çalışmalarına yardım va'deden bir mesâidir. Biz, böylesi bir mesâiye küçük bir örnek vermek istedik.

«Hadis Çalışmaları» içinde -tabii olarak- makaleler de söz konusu ise de, makalelerin tesbiti çok daha uzun bir zamanı gerektirdiğinden çalışmamızda risâle-kitab seviyesindeki yayınlanmış veya yazma eserlerle, doktora tez metinlerine yer verdik.

Çalışmamız, saltanat, meşrûtiyet ve cumhuriyet gibi üç ayrı yönetim biçimi ile tanışmış bir zaman kesimini kapsakta ve dolayısıyla, bu farklı yönetim dönemlerinin konumuza bakışlarının ve verdikleri önemin -bir ölçüde de olsa- mukayesesi imkânlarını hazırlamaktadır. Değerlendirmede ve mukayesede kolaylık olsun diye, çalışmamızı dört ayrı bölüm içinde ve her bölüm için 1'den başlayan yeni sıra numarası vererek hazırladık.

Cumhuriyet dönemi neşriyatı için -öteki kaynakların yanında- asıl me'haz, Türkiye Bibliyografyası olmuştur. Cumhuriyet öncesi için ise; İstanbul kütüphanelerinin hemen tamamının Hadis'le ilgili fişleri ve katalog bölümleri taranmıştır.

Üzerinde ek bir çalışma yapılmadan basımı yenilenmiş kitablara çalışmamızın kapsadığı zamana ait bir çalışma saymadığımızdan listelemedik. Ancak (yazma aslı eski tarihli de olsa) ilk kez basılan eserleri aldık.

Cüz'i de olsa, muhtemel faydasına binaen ilk iki dönem (1876-1908/1909-1928) için basılmış eserlere de birer me'haz kaydı koymaya, hatta bu kaydın en az bir kütüphane no'sunu da ihtiva etmesine dikkat edilmiştir. Latin harfleriyle basılmış eserler için böyle bir yola gidilmemiştir.

Bize en yakın 100 yılın hadis neşriyatı açısından durumunu tesbit için başlangıçta tahmin sınırlarımızın dışında kalmış güçlükler ve boşluklarla karşılaştık. İlim dallarının tarihi seyrine ışık tutacak sağlıklı bibliyografyaların zaruretini en katı bir şekilde müşahade ettik. Kanunî mecburiyete rağmen, matbaaların bastıkları kitapları sorumlu mercilere ulaştırmadıklarından olacak ki, son yıllara ait dini neşriyat Türkiye Bibliyografyasında, gerçekte olduğu miktarda bulunamamaktadır.

İşaret ettiğimiz boşluklar nedeniyle bu son bir asırda Türkiyedeki hadis çalışmalarının, tesbit ettiklerimizden ibaret olduğunu söyleyememekteyiz. Sorumlu, ilmi gâye ve usüllerle çalışan, ciddi ve tarihi bir müessesenin tesbitlerinden mahrum olarak yapılacak bir araştırma elbette noksan kalacaktır. Gelecekteki ilmi çalışmaların verimi ve sıhhati için, geçmişe ait doğru tesbitler yapacak bir ilmi müessesenin zarûretini vurgulamak isteriz.

Çalışmamız; belki ortaya koyduğu listeden çok; anılan boşluğu tesbit ve teşhir noktasından önem taşımaktadır.

Çalışmalarım esnasında yakın ilgi ve uyarılarını gördüğüm muhterem zevâta şükranlarımı arzeder, konuya ilgi duyan ilim erbabının himmetleriyle, bibliyografyamızın ikmali imkânlarının gerçekleşeceğine olan güvenimi belirtirim.

KISALTMALAR

B.K.	Beyazıt Kütüphanesi
Bl. K.,	Belediye Kütüphanesi
E.H.B.T.E.K.,	Eski harflerle basılmış türkçe eserler kataloğu
H.S.A.K.,	Hacı Selim Ağa ktb.

K.Z.,	Keşfu'z-zunûn
Ktb.,	Kütübhanane
M.K.M.A.H.T.E.M.K.,	Milli Kütübhanede mevcut arap harfli Türkçe eserler muvakkat Katalogu
M.M.,	Mu'cemu'l-müellifin
O.M.,	Osmanlı Müellifleri
S.K.,	Süleymaniye Kütübhanesi
T.B.,	Türkiye Bibliyografyası
V.,	Varak

I. BÖLÜM

1876 - 1908 DÖNEMİ

- 1 — **Abdu'n-nafi'**, el-Eseru'l-mu'teber fi tercemeti Nuhbeti'l-fiker, Elaziz, 1301 (1883), (Ma'muretülaziz Vilayeti Mtb.)
(İstanbul Üni. Ktb. 76711. 74657)
- 2 — **Abdu's-şekur Rahman Ali Han**, el-Binyetu'l-islâm el-muktesebetü fi) hadisi'n-nebiyy aleyhi's-selâm, Dâru'l-hikmeti'l-aliyye, (1882)
(Bl. K. O. Ergin Ksm. 1218)
- 3 — **Ankaravî, Muhammed Şükri**, Miftâhu'l-Buhâri, İstanbul, 1311 (1893)
(Bl. K. O. Ergin Ksm. 2099)
- 4 — **Ankaravî, Muhammed Şükri**, Usûlu'l- hadis, İstanbul, 1326 (1908)
(S.K. Şazeli 8; H.S.A.K. Hüdâi Ef. 185)
- 5 — **Aşık Nitâi**, Hadis-i erbain tercümesi, İstanbul, 1316 (1898)
(M.K.A.H.B.T.E.M.K. I/792)
- 6 — **Buhâri, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail**, Sühîhu'l-Buhâri, I - VIII, İstanbul, 1315 (1897) (Musahhah ve Müşekkel)
- 7 — **Behlül, Ehâdis-i mie**, Nşr; Âteş-zâde Mehmed Bedrettin, İst. 1311 (H.S.A.K. Hüdâi Ef. 175)
- 8 — **Dağistâni, Ömer Ziyauddin**, Sünenu'l-akvâli'n-nebeviyye mine'l-e-hâdisi'l-Buhâriyye, Mahmud Bey Mtb. Taş Baskı, İst., 1308 (1890)
(S.K. Tırnovalı 345)
- 9 — **Ebu Bekr Muhammed**, Kitâbu'l-i'tibâr fi'n-nasih ve'l-mensuh, 25X17 cm., 124 vd., 19 st., Ta'lik, İstinsah tarihi 1316, söz başları kırmızı yazılı, cildi kırmızı meşin ve yeşil köşeli.
(Bl. K. M. Cevdet Kitapları K. 33)
- 10 — **Erbili, Mehmed Es'ad**, Kenzu'l-irfan fi ehâdisi nebiyyi'r-rahman, İst., 1317 (1899); 2. baskı; 1909
(M.K.B.A.H.T.E.M.K. II/944)

- 11 — **Gümüşhanevi, Ahmed Ziyâeddin b. Mustafa**, Şerhu râmûzî'l-ehâdis (Levamiu'l-ukul), İst, Mekteb-i sanayi Mtb. 1292-1294 (1875-1877) (H.S.A.K. Hüdâi Ef. 191/1-5)
- 12 — **Haririzâde, Seyyid Muhammed Kemalüddin Efendi** (—1299), Feyzu'l-muğni fi şerhi hadis-i kudsi-i «men talabeni». (ğayr-i matbu') (O.M. I/157)
- 13 — **Harpûti, Yusuf Şükri** (—1292), Haşıye alâ Şerhi usulî'l-hadis li Davud (Karsî, İst., Matbaa-i âmire, 1293 (1876) (S.K. Tırnovalı 328)
- 14 — **Hayreddin Filibeli (Halilzade)** (— 1302), Âsar-ı hâmidî, I.Ü. Ktb., Türkçe Yazmaları, nr. 4654, 102 v., 1301 (1883), Müellifin hatt-ı desti
- 15 — **Hersekli Mehmed Kâmil**, Metaliu'n-nücüm, I - II, Mahmud Bey Mtb., İstanbul, 1307 - 1309
- 16 — **Hilmizâde, İbrahim Rif'at**, Meşâhiri ashab-ı güzîn ve teracüm-i ahvâl-i fukaha, İstanbul, 1319 (1901) (S.K. İzmirli İ. Hakkı 2122)
- 17 — **İsmail Hakkı Bursevî**, Hadis-i erbain tercemesi, İst., 1317 (1899) (S.K. İzmirli İ. Hakkı 422)
- 18 — **İsmail Hakkı Celveti** (— 1137), Şerhu şuabi'l-iyman, Süleyman Ef. Mtb. İst., 1304 (1886) (S.K. Hacı Mahmud Ef. 1931/1)
- 19 — **Mahmud Es'ad b. Emin Seydişehirî** (1857-1917), Usulu'l-hadis, İzmir, 1889; 2. baskı; İst. 1316 (1898) (*) (M.K.A.H.B.T.E.M.K., II/888)
- 20 — **Mehmed b. Mehmed el-Bursevî** (şeyh), Manzum hadis-i erbain tercümesi, İstanbul, 1318 (1900) (E.H.B.T.E.K. III/1021)
- 21 — **Mehmed Ârif** (1845-1897), Binbir hadis-i şerif şerhi, Kahire, 1319 (1901) (Eser Binbir Hadis adıyla daha sonra mükerreren basılmıştır.) (M.K.A.H.B.T.E.M.K. II/918)
- 22 — **Mehmed Zihni**, el-Hakâik mimma fi Câmî'is-sağır ve'e-Meşârik min hadis-i Hayri'l-hakâik, İstanbul, İstanbul, 1310 (1890)
- 23 — **Muhammed Ebu'l-huda Efendi**, Dav'uş-Şems fi kavlihi sallelahu aleyhi ve sellem «Büniye'l-islâmû alâ hams», I-II, İstanbul, 1300 (1882) (B.K. Umûmî, 1039)

(*) Bu eserin iki ayrı baskısı, Ali Özek Bey tarafından her nasılsa iki ayrı esermiş gibi gösterilmiş ve müellifin ismi de iki ayrı şekilde kaydedilmiştir. (Bk., Hadis Ricâli, 180 ve 183)

- 24 — **Muhammed b. Ali b. Muhammed Rehâvi**, Risâle el-hadisü'l-kudsî, İstanbul, 1303 (1885) (Bl. K. O. Ergin Ksm. 1462)
- 25 — **Nu'man b. Muhammed el-Göhlisârî** (Elmalî), Latife-i hamidiyye fi şerhi ehâdis-i kudsiyye, 280X190, 200X135 mm. 277 v., 25-28 st. rik'a, İstanbul, 1324-1326 (Müellifin hatt-ı desti olması muhtemel)
(Diy. İsl. Bşk. Haseki Eğitim Merkezi
Ktb. Mahmud Yazır Kitapları, no. suz)
- 26 — **Okçuzâde, Mehmed Şâhi**, Ahsenu'l-hadis, İstanbul, 1313, İkdâm Mtb. 2. baskı; «en-nazmu'l-mübin fi'l âyâti'l-erbâin» ile birlikte, İstanbul, 1321) B. K. 105030
- 27 — **Ramazanzâde, İffet Efendi** (— 1308) Tercüme-i Nuhbeti'l-fiker, Elazığ, 1301 (1883) S.K. İzmirli İ. Hakkı 271
- 28 — **Ref'i Efendi (Yanyalı)** (— 1320), Âyat ve ehâdis-i erbain tercemesi, (İtaat-ı sultan hakkındaki ehâdis-i şerifedir) O. M. I/319
- 29 — **Şerefeddin (Yaltkaya)**, İbni Esirler ve meşâhir-i ulema, İst., 1322 (1904) S. K. Bağdatlı Vehbi Ef. 1286
- 30 — **Et-Teftezânî, Mes'ud b. Ömer** (721-792), Şerhu ehâdisi'l-erbain li'n-Nevevî, İstanbul, Matbaa-i âmire, 1316 (1898) B. K. 150707
- 31 — **Tokâdî, Mehmed Şerif b. Mustafa**, Miftâhu Sahih-il-Buhârî, İst. 1313 S.K. Tırnovalı 509
- 32 — **Tokâdî, Mehmed Şerif b. Mustafa**, Miftâhu Sahihi'l-Muslim, İst., 1313 S.K. İd. Mehmed Ef., 16/2
- 33 — **Tokâdî, Mehmed Şerif b. Mustafa**, Miftâhu's-Sahihayn, Şirket-i sahafîyye-i Osmaniyye, İstanbul, 1313 S.K. Hasib Ef. 82
- 34 — **Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. Sure**, Şemâil-i şerif, Mtr.; Mehmed Rauf Eyyübî, İstanbul, 1304 (1886)
- 35 — **Vahyî Mustafa Efendi** (— 1295), Hezzu'z-zakirin, (Hadîs-i erbain şerhidir, gayr-i matbu'dur.) O. M. I/184

II. BÖLÜM

1909 - 1928 DÖNEMİ

- 1 — **Ahmed Naim** (Mtr.), Kırk hadis, Matbaa-i âmire, İstanbul, 1341 (1922). (Nevevî'nin kırk hadisinin tercümesidir) daha sonra latin harfleriyle de basılmıştır.)

- 2 — **Ali Haydar Bey** (— 1333/1914), *Minhacu'n-necah ilâ mi'raci'l-felah*, (Usul-i hâdisdir. M. Said Akhisâri tarafından şerh ve İmadu'd-din Tarsusi tarafından da terceme olunmuştur. İctimâiyyata müteallik ehadis-i şerife tercemelerini hâvi ğayr-i matbu bir eseri de vardır ki bir miktarı «Ceride-i sofiiyye» de neşrolunmuştur.) (O. M. I/217)
- 3 — **Bursalı Mehmed Tahir** (1861-1926), *Terceme ehadisi's-şerife fi's-saltanatı'l-münife*, S.K. M. Reşid Ksm. No. 915, 1b-9a v. (Mütercim, Suyuti'nin el-Ehadisu's-şerife fi's-saltanatı'l-münife» adlı eserinden 24 hadis seçerek terceme etmiştir.) (F. E. Karatay, T.S.M.K.T. Yazmalar K. I/25)
- 4 — **Cebbarzade, Mehmed Arif b. Şakir**, *Hadis-i erbain şerhi* (Tercümü ahvali's-sahabe) I, IV-VI. C., 1335 H.
I. C., 200X102, 155X50 mm. 76 v. 22 st. rik'a
IV. C., 204X95, 160X45 mm. 62 v. 19 st. rik'a
V. C., 198X128, 155X70 mm. 20 v. 9 st. rik'a
VI. C., 200X197, 145X45 mm. 60 v. 22 st. rik'a
(H.S.A.K. Hüdâi Ef. 180/1-4)
- 5 — **Ebu Abdillah Muhammed b. Seleme b. Ca'fer el-Kuzai** (— 454 H), *Elf ve mietan kelime min hadis-i rasuli'llah*, (1200 hadis-i şerif) İstanbul, Uhuvvat Mtb. 1327 (1909)
(H.S.A.K. Hüdâi Ef. 194)
(S. K. Tirnovalı 523/2)
- 6 — **İzmirli İsmail Hakkı**, *Hadis Tarihi*, İstanbul, 1340 (1921) Dâru'l-Fünun, İlah, Fak. Talebe Cemiyeti Neşriyatı No. 4
(E.H.B.T.E.K. II/481)
- 7 — **Mehmed Ramî**, *Tuhfetu'l-ahbab fi fezâili'l-ashab*, Şirketi Sahafiiyye Mtb., İstanbul, 1328 (1910)
(H.S.A.K. Hüdâi Ef. 195)
- 9 — **Muhammed el-Mekkî b. Azuz**, *Usûlil-hadis*, Matbaa-i Osmâniye, İstanbul, 1332 (1913)
(İst. Arş. Emt. Ktb., 2-2527)
- 10 — **Mustafa Nakî Selim Efendizade**, *Kırk hadis yahud ilm-i hali siyâsi ve içtimâi*, Selanik, 1327 (1909)
E.H.B.T.E.K. II/872
- 11 — **en-Neysaburi, Ebû'l-Huseyn**, *Müslim b. el-Haccac*, *Sahihu Muslim*, I - VIII; İstanbul, 1329 (1918), (Musahhah ve Müşekkel)
- 12 — **Ömer Ziyaeddin Dağistani**, *Zubdetu'l-Buhâri tercemesi*, I-III, Trabzon, 1341 (1927) (1922) (Nşr: Polathaneli Ömer Lütfi)
E.H.B.T.E.K. II/481)

- 13 — **Ömer Ziyaeddin Dağıstani**, Hadis-i erbain fi hukukî's-selâtin, İstanbul, 1326 (1909)
E.H.B.T.E.K. II/481
- 14 — Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerinin hadis-i şeriflerinden birinde «siz hakkı söylemez iseniz, ben de hakkı dinlemez isem, benden hayr beklemeyiniz» buyurmuşlardır. Ankara, 1339 (1920), Vilâyet Mtb.
M.K.B.A.H.T.E.M.K.A. 1635 (1947)
- 15 — **Rızaeddin b. Fahreddin**, İlm-i hadisten Kütüb-ü sitte ve müellifleri, Orenburg Vakıt Mtb. 1910 (135 s.)
- 16 — **ez-Zebidi, Zeynuddin Ahmed**, Sahih-i Buhâri Muhtasarı tecrid-i sarîh tercemesi, I-II, Mtrc; Ahmed Naim, İstanbul, 1346 (1928) (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları)

III. BÖLÜM

1929 - 1950 DÖNEMİ

- 1 — **Akseki, Ahmed Hamdi**, Peygamberimizin Vecizeleri, I, İstanbul, 1945, Ebuzziya Basımevi,
- 2 — **Altunkalem, Hafız Nazmi**, Birinci yüz bir hadis-i şerif, İzmir, 146
Altunkalem, Hafız Nazmi, İkinci yüz bir hadis-i şerif, İzmir, 146
Altunkalem, Hafız Nazmi, Üçüncü yüz bir hadis-i şerif, İzmir, 146
- 3 — **Büyük Peygamberimiz Hz. Muhammed'in büyük sözleri**, İstanbul, 1946, Bolayır Yayınevi.
- 4 — **Doksanyedi, Ali Rıza**, Açıklamalı Şîfa-i şerif tercemesi, I, Eskişehir, 1946, Ses Işık Basımevi
(Öteki üç cildi de (1948-1950 yılları arasında İstanbulda basılmıştır)
- 5 — **Hadis-i şerif tercümesi**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1931
- 6 — **Hz. Muhammed'in öğütleri**, İstanbul, 1939, Maarif Kitabevi
(2. baskı; 1943; 3. baskı: 1945 «Hadis-i şerifler ve güzel misaller» ifadesi ilâve edilmiştir. Bu son şekliyle iki kez de 1958 ve 1966 da basılmıştır.)
- 7 — **İleri, Esat**, Hadis-i şerif tercemesi, İzmir, 1945, İstanbul Basımevi

- 8 — **Kurtulmuş, Numan**, Binbir hadis tercümesi, İstanbul, 1948, Ahmed Said Mtb. (296 s. 2 resim) (2. baskı: 1958, İstanbul)
- 9 — **Muhyiddin Nevevi**, Riyazu's-Salih'in ve Tercemesi I, Mtr: H. Hüsnü Erdem - Kıvamuddin Burslan, Ankara, 1949
- 10 — **Şenses, Rahmi**, Nurdan Çıkan Sesler, yüz sekiz hadis-i şerif, İstanbul, 1949, Ahmet Said Basımevi
- 11 — **Yeşiloğlu, Muhammed Salih**, Ashaba hürmet, sövenlere la'net-Peygamber buyruğu, İstanbul, 1949, Adil Ceylan Basımevi.
- 12 — **Yurdatab, Selâmi Münir**, Binbir hadis tercemesi ve tefsiri, İstanbul, 1941.
- 13 — **ez-Zebidi, Zeynuddin Ahmed**, Sahih-i Buhari muhtasarı tecrid-i sarih tercemesi, III, Mtr; Ahmed Naim, İstanbul, 1936 Ebuzziya Basımevi.
(Eser'in Kamil Miras tarafından tercüme edilen öteki cildleri 1948'e kadar basılarak yayımı tamamlanmıştır. (2. baskı; 1957-1973 Ank.)

IV. BÖLÜM

1951 - 1976 DÖNEMİ

- 1 — **Ahmed b. Abdilahad es-Serhendî** (971-1034), Meşâhir-i ashâb-ı kirâm, Mtrc; Zeynelabidin Işık, İstanbul, 1957
- 2 — **Albâni, Nasiruddin**, Hadis-i şeriflere göre evlenme âdâbı, Mtrc; Ali Arslan, İstanbul, 1968.
- 3 — **Aliyyu'l-karî** (— 1014), Kırk Kudsi hadis, Çvr; Hasan Hüsnü Erdem, Ankara, 1952, (2. baskı: Ank., 1963)
- 4 — **Arıkan, Ahmed Nazım**, Kırk hadis-i şerif, (Kore gazileri ve şehitleri için yazılmıştır) İstanbul, 1955.
- 5 — **Arslan, Ali**, Kadınlara hitab (eden hadis-i şerifler), İst., 1968 (2. baskı: İst., 1971)
- 6 — **Asfûri, Muhammed b. Ebu Bekr**, Hadis-i erbain-i Asfûri şerhi, İst., 1967
- 7 — **Aşık, Hüseyin** Kırk Hadis-i şerif ve izahı, İstanbul, 1967
- 8 — **Aşık, Nevzat**, Sahabenin hadisleri tahammül ve nakil faaliyetleri, İzmir, 1976 (Basılmamış doktora tezi)
- 9 — **Atay, Hüseyin**, Kur'an ve hadiste iman esasları, Ankara, 1959.
- 10 — **Balpınar, Mehmed**, İslâm Dini, Hz. Muhammed'in hayatı ve hadisleri, Eskişehir, 1960

- 11 — **Bardakçı Cemal**, Şeyhu'l-ekber Mühyiddin İbn Arabî'nin «Nefsini bilen rabbını bilir» hadis-i şerifini şerheden risâle-i ehadiyesi, Ankara, 1961.
- 12 — **el-Bekrî, es-sıddıkî Mustafa b. Kemalüddin** (1688-1749), Hz. Peygamberin dilinden dört halife ve ashabı, Trc; A. Fikri Yavuz, İst., 1967.
- 13 — **Berkî, Ali Himmet**, Ahlaka ait 239 hadis. Tercüme ve izahı. Ankara, 1968 (Eser daha sonra 250 Hadis adıyla yeniden basılmıştır)
- 14 — **Bilmen, Ömer Nasuhî**, Hikmet Gonceleri, 500 hadis-i şerif tercümesi ve izahı, İstanbul, 1961 (2. baskı 1963)
- 15 — **Bilmen, Ömer Nasuhî**, Ashab-ı kiram hakkında müslümanların nezih itikadları, Hz. Muaviye hakkındaki suallere cevaplar, İstanbul, 1967.
- 16 — **Muhammed b. İsmail el-Buhârî**, İmam Buhârî'nin derlediği ah-lâk hadisleri (Edebu'l-müfred) I-II, Trc. ve şerh; A. Fikri Yavuz, İst., 1974 - 1975.
- 17 — **Çantay, Hasan Basri**, Hadisler, On kere kırk hadis, metni, meali, İzahı, I-III, İstanbul, 1962 (Önce kırk hadisler halinde neşredilmiş sonra birleştirilmiştir)
- 18 — **Cerrahoğlu, İsmail**, Tefsir ve hadis kitabetine karşı peygamber ve sahabenin durumu, Ankara, 1962. (İlah. Fak. Der. c. ıxı 1961'den ayrı basım)
- 19 — **Cihan, Sadık**, Uydurma hadislerin doğuşu ve siyâsî ve sosyopolitik olanlarının olaylarla ilgisi (Hz. Peygamber devrinden Abbasi halifesi Mu'tasım devrine kadar), Erzurum, 1976, (Basılmamış doçentlik tezi)
- 20 — **Çekmegil, M. Said**, Altın anahtarlar (kırk hadis-i şerif), Adıyaman 1956. (2. baskı: Adıyaman, 1960)
- 21 — **Dağistânî, Ömer Ziyaeddin**, Zübdetü'l-buhârî tercümesi, İstanbul, 1967. (Yeni harflerle neşri. 2. baskı: İst., 1971)
- 22 — **Danışman, H. Şeref**, Aşk-ı rasul salavat-ı şerifenin fezaili hakkında toplanmış kırk hadis, Ankara, 1956.
- 23 — **Davudoğlu, Ahmed**, Büluğu'l-meram tercümesi ve şerhi, Selâmet Yolları I-IV, İstanbul, 1966-1967.
- 24 — **Davudoğlu, Ahmed**, Sahih-i Müslim tercüme ve şerhi, I, İst. 1973 II., İst., 1974; III, İst., 1975
- 25 — **Dikeçligil, Hüsnü**, Hadis-i şeriflerin ışığında günün meseleleri Ankara, 1965
- 26 — **Dinçel, Mustafa**, 1 âyet 101 hadis, İstanbul 1970

- 27 — Doksanyedi, Ali Rıza, Ehl-i beyt üzerine hadisler, Ankara, 1962
- 28 — Duran, Abdülhalık, el-Ezkar tercemesi (Peygamber efendimizin mübârek sözlerinden seçilmiş zikirler), İstanbul, 1973.
- 29 — Ecer, S. Vehbi, İmanla ilgili kırk hadis, Niğde, Tuğrul Matbaası, 1960.
- 30 — Eğretli, Cemal, Binbir hadis, İstanbul, 1963
- 31 — Eğretli, Cemal, 500 hadis-i şerif ve tercümesi, İstanbul, 1967
- 32 — Erdem, Hasan Hüsnü, İlâhî hadisler, Ankara, 1952. (2. baskı: Ank., 1963)
- 33 — Erdem, Hasan Hüsnü, Oruç ve Ramazan ibadetlerine dair yüz-bir hadis, Ankara, 1953.
- 34 — Erdem, Hasan Hüsnü, Riyazu's-salihin hadislerinin râvileri olan ashab-ı kiramın ve hadis imamlarının hal tercümeleri, Ankara, 1964.
- 35 — Erdoğan, Naim, Kırk konuya kırk hadis, İstanbul, 1974.
- 36 — Erten, M. Cemal, Tasnifli hadis-i şerifler, İstanbul, 1968
- 37 — Fahir Süleyman, Peygamberimizin dilinden binbir hadis, İstanbul, 1955. (2. baskı: İst., 1963; 3. baskı: İst., 1965.)
- 38 — Fuzulî, Kırk hadis tercemesi, Hzrl. Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul, 1951.
- 39 — Gavsi, Mehmed, Menakıb-ı cihâr-ı yâr-ı güzün (Peygamberimizin dört halifesinin hal tercümesi), İstanbul, 1958.
- 40 — Gümüşhânevi, Ahmed Ziyaeddin (1813-1893), Râmûzu'l-ehâdis tercümesi, Çvr: Naim Erdoğan, İstanbul, 1976.
- 41 — Güzelyazıcı, Kevser, Muhammedi bahçeden kırk gül, İstanbul, 1975
- 42 — Gölpınarlı, Abdülbâki, Hz. Muhammed ve hadisleri, İstanbul, 1957. (2. baskı: İst., 1962; 3. baskı: İst., 1964)
- 43 — Gönenc, Halil, İslâmın yolu (Kırk hadis ve açıklaması), İstanbul, 1969.
- 44 — Görgen, Fevzi, Kırk sual ve hazreti Muhammed'in nurlu sözleri, İstanbul, 1958.
- 45 — Hamidullah, Muhammed, Hemmam İbn Münebbih'in sahifesi, Çvr., Talat Koçyiğit, Ankara, 1967.
- 46 — Hamidullah, Muhammed, Muhtasar hadis tarihi ve sahife-i Hemmam b. Münebbih, Çvr; Kemal Kuşçu, İstanbul, 1967.
- 47 — Hamidullah, Muhammed, İlk hadis mecmualarından Hemmam b. Münebbi'in hadis mecmuası, çvr; M. Ragıb İmamoğlu, Ankara, 1966. (2. baskı: Ank. 1967).
- 48 — Harmankaya, Halis, Hadis-i şerif, Eskişehir, 1960.

- 49 — **el-Hâşimî, Seyyid Ahmed** (1878-1943), Muhtâru'l-ehadis tercemesi ve nefislerin tezkiyesine dair va'z örnekleri, Mtrç; Abdullâh Aydın - A. Fikri Yavuz, İstanbul, 1964. (2. baskı: İst., 1966, 3. baskı: İst. 1972).
- 50 — **el-Hâşimî, Seyyid Ahmed** Muhtaru'l-ehâdis tercümesi, I. Çvr; Dursun Nuri Güven, İstanbul, 1964.
- 51 — **el-Hâşimî, Seyyid Ahmed**, Muhtaru'l-ehâdisi'n-nebeviyye ve'l-hikemü'l-Muhammediyye, Mtrç; Mehmet Balcı, Ankara, 1965.
- 52 — **el-Hâşimî, Seyyid Ahmed**, Hadis-i şerifler ve vaaz örnekleri, ayrıca ravilerin menkıbeleri, Muhtaru'l-ehâdisi'n-nebeviyye ve'l-hikemü'l-Muhammediyye izahlı tercemesi, Trç; Abdulkadir Akçiçek, İstanbul, 1967.
- 53 — **el-Hatibu'l-Bağdâdî** (392 - 463), Şerefu ashabi'l-hadis, nşr; Mehmed Said Hatiboğlu, Ankara, 1972. (Tenkitli basım).
- 54 — **Hatiboğlu M.**, İslâmî Tenkid zihniyetinin doğuşu ve hadis tenkidçiliği, Ankara, 1963 (Doktora Tez Metni)
- 55 — **Hatiboğlu M.**, Emevilerin sonuna kadar siyâsî - içtimâî hadiselerle hadis münâsebeti Ankara, 1967 (Doç. Tez metni)
- 56 — **İbn Hacer el-askalânî** (1372-1449), Hadis ıstılahları hakkında Nuhbetü'l-fiker şerhi (Nüzhetü'n-nazar fi tavzihi Nuhbeti'l-fiker), Mtrç; Doç. Dr. Talat Koçyiğit, Ankara, 1971.
- 57 — **İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed** (780 - 855), Kitabu'l-ilel ve ma'rifeti'r-ricâl, nşr; Talat Koçyiğit - İsmail Cerrahoğlu, Ankara, 1963.
- 58 — **Irmak, Sadi**, Hz. Peygamberin hadisleri, Zübdetü'l-Buhari ((Buhari özeti), İstanbul, 1963.
- 59 — **Kabadayı, Fahreddin**, Öğütlerim. Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'nın veciz sözleri «Hadis-i şerif mealleri», İstanbul, 1964.
- 60 — **Kaçar, Ahmed Hamdi**, Ahlâk öğütleri ve kırk hadis-i şerif, İzmir, 1961.
- 61 — **Kandehlevî, Muhammed Yusuf** (1917 - 1965), Hadislerle (Hz. Peygamber ve ashabının yaşadığı) müslümanlık. (Hayatü's-sahabe), I - IV, Mtrç; A. Muhtar Büyükcınar, A. Tekin, Ö. Faruk Harman, İstanbul, 1973-1976.
- 62 — **Kandemir, M. Yaşar**, Mevzu hadisler (menşei, tanıma yolları, tenkidi), Ankara, 1975.
- 63 — **Karahan, Abdulkadir**, İslâm-Türk edebiyatında kırk hadis toplama, terceme ve şerhleri, İstanbul, 1954.

- 64 — **Karaman, Hayreddin**, Hadis usulü, İstanbul, 1965. (Hadise dair ilimler ve hadis usulü adıyla 1967, 1969 ve 1971 üç kez daha basılmıştır)
- 65 — **Karaman, Hayreddin - Kandemir, M. Yaşar**, Hadis metinleri (Beş demet kırk hadis), İstanbul, 1976.
- 66 — **Kavukçuoğlu, F.**, Hz. Muhammed'in şemâil-i şerifleri, İstanbul, 1963.
- 67 — **Kısakürek, Necip Fazıl**, 101 hadis, İstanbul, 1951 (2. baskı: İst. 1951)
- 68 — **Köse, Muhammed Selim**, Gül bağından gönül tomurcukları (Açıklamalı 101 hadis-i şerif), İstanbul, 1974.
- 69 — **Koçkuzu, Ali Osman**, Hadiste nasih-mensuh mes'elesi, Erzurum, 1976. (Basılmamış doktora tezi)
- 70 — **Koçkuzu, Ali Osman**, İslâm dininde haber-i vahid'in itikâdi ve teşriî yönlerden yeri ve değeri, Konya, 1968. (Basılmamış yeterlik tezi.)
- 71 — **Koçyiğit, Talat**, Hadislerin toplanması ve yazı ile tesbiti, Ankara, 1957.
- 72 — **Koçyiğit, Talat**, Hadisçilerle kelâmcılar arasındaki münakaşalar, Ankara, 1969.
- 73 — **Koçyiğit, Talat**, Kur'an ve hadiste ru'yet mes'elesi, Ankara, 1974.
- 74 — **Koçyiğit, Talat**, Hadis usulü (İlmu mustalahül-hadis), Ankara, 1967, (2. baskı: Ankara, 1975)
- 75 — **Konevi, Sadreddin (1210-1263)**, Hadis-i Erbain. Tasavvuf. Mtrc; Abdulkadir Akçiçek, İstanbul, 1970.
- 76 — **Koruk, Daniş Remzi**, Zübdetü'l-Buhari'den seçmeler, Hz. Peygamber Efendimizin 1001 hadis-i şerifleri, İstanbul, 1969. (2. baskı: İst., 1969; 3. baskı: İst., 1971)
- 77 — **Mardin, Ömer Fevzi**, Hadis-i Şerifler, Mevzularına göre Türkçe tasnifli şerhli, İstanbul, 1951.
- 78 — **Mehmed Arif**, Binbir hadis, I - III, (Hzrl. Ahmed Kahraman), İstanbul, 1974.
- 79 — **Merttürkmen, M. Hilmi**, Buhari'nin Ebu Hanifeye itirazları ve aralarındaki ihtilâflar, Erzurum, 1976.
- 80 — **Muhammed b. Hasan eş'Şafii**, İslâm uluları sahabiler, Trç; İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1965.
- 81 — **Muhammed buyruğu**, Ankara, 1958.
- 82 — **Mustafa İzzet**, Hz. Muhammed ve hadisleri, Mtrc; A. Gölpinarlı, İstanbul, 1964.

- 83 — **Mustafa b. Kemali'd-din b. Ali el-Bekri**, es-Salavâtu'l-Hamia fi muhabbeti hulefai'l-camia, Trc; Fikri Yavuz, İstanbul, 1967.
- 84 — **Okıç, M. Tayyib**, Bazı hadis mes'eleleri üzerinde tetkikler, İstanbul, 1959.
- 85 — **Okıç, M. Tayyib**, Hadis dersi notları, Ankara, 1965.
- 86 — **Okıç, M. Tayyib**, Hadiste tercüman, Ankara, 1966. (A. Ü. İlah. Fak. Der. 1966'dan ayrı basım.)
- 87 — **Ozak, Muzaffer**, Menâkıb-ı ciharyâr-ı güzîn, İstanbul, 1957.
- 88 — **Öğüt, Cemal**, Bereket ve rahmet-i ilâhiyye burhanlarına dair kırk hadis-i şerif, İstanbul, 1951.
- 89 — **Özcırık Mustafa - İlhan Avni**, İzahlı kırk hadis, İstanbul, 1964.
- 90 — **Özek Ali**, Hadis ricali (Hadis ilimleri ve kaynakları) İstanbul, 1967.
- 91 — **Özek Ali**, İslâm'da niyyet, İstanbul, 1963.
- 92 — **Pamuk, Arif**, Rasulullah'ın dilinden sûrelerin faziletleri. İst. 1974.
- 93 — **Pamuk, Arif**, Besmele-i şerife ve esrarı hakkındaki hadis-i şerifler, İstanbul, 1971.
- 94 — **Pilâvoğlu, Kemal**, Hadis-i şerif I, Ankara, 1951. (2. baskı: Ank. 1973)
- 95 — **Pilâvoğlu, Kemal**, Rasulullah diyor ki, Müslim'den 40 hadis-i şerif ve şerhi, Ankara, 1976.
- 96 — **Pilâvoğlu, Kemal**, İlim hakkında hadis-i şerifler ve bundan alınacak dersi ibretler, Ankara, 1976.
- 97 — **Pilâvoğlu, Kemal**, Kütübü müğtebire hadisleri, Ankara, 1975.
- 98 — **Pilâvoğlu, Kemal**, İnsanlığa insanlığını öğreten 40 hadis-i kudsi, Ankara, 1975.
- 99 — **Pilâvoğlu, Kemal**, Şehidler ve gaziler hakkında kırk hadis-i şerif Ankara, 1962.
- 100 — **Pilâvoğlu, Kemal**, 201 hadis-i şerif ve şerhi, Ankara, 1962.
- 101 — **Sadak, Bekir**, Tac tercemesi (Büyük hadis kitabı), I, İstanbul, 1966. (II. C. İst, 1968)
- 102 — **es-sağani, Ebu'l-fezail Hasan b. Muhammed**, Meşâriku'l-envâr ve tercemesi, Çvr; Enver Baytan, I-II, İstanbul, 1971.
- 103 — **Sallı, M. Kemal**, Kur'andan mucizeler, hadisten hikmetler, İstanbul, 1966.
- 104 — **es-Salih, Suphi**, Hadis ilimleri ve hadis ıstılahları, Mtrc; M. Yaşar Kandemir, Ankara, 1971. (2. baskı: Ankara, 1973).
- 105 — **Seçme hadisler**, I-IV, Ankara, 1963-1966. (Diy. İsl. Bşk. yayını)

- 106 — **Serdaroğlu Ahmed**, Usul-i hadis ve mevzuât-ı Aliyyu'l-kari tercemesi, Ankara, 1966.
- 107 — **Serdaroğlu, Mehmed**, 104 hadis. (İlim, iman, amel, ahlâk hakkında) Ankara, 1966.
- 108 — **Sertdemir, Ahmed**, Sönmez Işıklar, Peygamberimizin mübarek ağzından binbir hadis, İstanbul, 1956.
- 109 — **Sezgin, M. Fuad**, Buhârinin kaynakları hakkında araştırmalar, İstanbul, 1956.
- 110 — **Siddiki, Muhammed Zubeyr**, Hadis edebiyâtı tarihi, menşei, tekâmülü, hususiyetleri ve tenkidi, Mtrc; Yusuf Ziya Kavakçı, İstanbul, 1966.
- 111 — **Sofuoğlu, Mehmed**, Sahih-i Müslim tercemesi, I.VIII, İstanbul, 1967 - 1970.
- 112 — **Tavashı, Yusuf**, Hadis-i şeriflerin ışığında çocuklarımıza ahlâk dersleri. Kırk hadis-i şerif, İstanbul, 1975.
- 113 — **Tavashı, Yusuf**, Çocuklara tatil armağanı, kırk hadis-i şerif, İstanbul, 1974.
- 114 — **Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa** (822-892 M.), Sünen-i Tirmizi tercemesi, I, Mtrc; Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul, 1972.
- 115 — **Tuncalp, Enver**, Hz. Muhammed ve ona yakın olan dört yakın arkadaşı, Ankara, 1958 (Manzum).
- 116 — **Tuncalp, Enver**, Manzum Buhari-i şerif, Peygamber sözleri, I-II, İstanbul, 1950.
- 117 — **Uğur Mücteba-Sofuoğlu, Cemal**, Buhâri Kılavuzu, Ankara, 1975
- 118 — **Üryâni, Ali Vahid**, Camiu'l-künuz (Ahlâkı hadislerden seçmeler), I, Çvr; Yusuf Ziyaeddin (ezherî) Ersal, Ankara, 1960
- 119 — **Vad'an, Muhammed b. Ali**, el-Hutabu'n-nebeviyye, İstanbul, 1965.
- 120 — **Yardım, Ali**, Mesnevi hadisleri, Kayseri, 1970. (Basılmamış araştırma)
- 121 — **Yavuz, A. Fikri-Arslan Ali**, Kırk kudsi hadis, Nşr; Ahmed İpekçi, İstanbul, 1964.
- 122 — **Yazgan, Hüseyin İlhan**, 101 hadis-i şerifin meâlen tercümesi, Gaziantep, 1956.
- 123 — **Yazıcıoğlu, H. Fikri**, Hadis mevzularının anahtarı, Konya, 1963
- 124 — **Yıldırım, Celal**, Hadis-i şeriflere göre amellerin faziletleri, İstanbul, 1967. (2. baskı: İstanbul, 1968).

- 125 — Yılma, Sadık, İzahlı kırk hadis meâli, Eskişehir, 1962.
 126 — Yurdatab, Selâmi Münir, Peygamberimizin büyük sözleri, binbir hadis tercümesi, İstanbul, 1962.
 127 — ez-zebidi, Zeynuddin Ahmed, Sahih-i Buhâri, Tecrid-i sarih Mtrc; Mehmed Vehbi, İstanbul, 1966.

S O N U Ç

Bibliğrafyamızda yer alan eser sayısının artabileceğini kabul etmekle birlikte, mevcutları bazı açılardan değerlendirmek, bazı sonuçlara dikkat çekmek faydadan hâli değildir. Önce, yılda yaklaşık iki eserlik bir oranla 191 adet Hadis Çalışması'nın 100 yıllık bir zaman kesimini doldurduğunu, bunun -mikdar olarak- çok düşük bir düzeyi gösterdiğini belirtmeliyiz. Sonra, biraz daha detaya inerek, eserleri; çalışmamızdaki devrelere oranlandırarak olursak, şöyle bir tablo ile karşılarız:

31 yıllık birinci dönemde	35 eser (yılda yaklaşık 1 kitab)
21 » ikinci »	16 » (1,5 yılda yaklaşık 1 kitab)
22 » üçüncü »	13 » (2 » » 1)
26 » dördüncü »	127 » (1 » » 5)

Bu tablo göstermektedir ki ilim, güvenli zamanlarda daha çok meyve vermekte, sosyal çalkantı ve harb dönemlerinde zarar görmektedir.

1. Dönemdeki Tasavvuf'un ağırlık kazandığı eserlerin yanında 2. dönemde kaleme alınmış olan «Kırk Hadis yahud İlm-i hal-i siyasi ve içtimai» ve «Hadis-i erbain fi hukuki's-selâtin» gibi eserler; günün problemlerinin ilme yön vermedeki etkinliğini göstermektedir. Eserlerin mahiyetleri incelendiğinde hadislerin hemen her devirde, aksıyan yönü tedavi; yanlış tutumları tenkit ve düzeltmek için birinci derecede dayanak ve sermaye olduğu neticesine varılacaktır. Meselâ 3. dönem; Diyanet İşleri Başkanlığının neşrettiği Tecrid-i Sarih ve Riyazu's-salihin tercemeleri bir yana bırakılırsa, hemen bütünüyle ah-lâki öğütleri ihtiva eden hadislerin tercümelerine ağırlık verilmiş bir dönem olarak gözükmektedir.

İlmi niteliğe sahip eserler ise daha çok son 20 yıla (1956-1976) sığınmış bulunmaktadır.

Çalışmamızın sınırı dışında kalan 1976 sonrası, ilmi nitelikte Hadis Çalışmaları açısından daha zengin bir görünüm içindedir. Önümüzdeki yılları, bu çalışmaların mutlu meyvelerini derleme zamanı olarak görmekteyiz.

KİTAB İSİMLERİ ALFABETİK FİHRİSTİ

Açıklamalı Şifa-ı Şerif tercemesi, (Ali Rıza Doksanyedi)
Ahlâk Öğütleri ve kırk hadis-i şerif (A. Hamdi Kaçar)
Ahlâka ait 239 hadis (A. Himmet Berki)
Ahsenu'l-hadis (Okçuzâde M. Şahi)
Altın anahtarlar «Kırk hadis-i şerif» (M. S. Çekmegil),
Âsâr-ı hâmidî (Hayreddin Filibeli)
Ashab-a hürmet, sövenlere la'net (M. Salih Yeşiloğlu)
Ashab-ı Kiram hakkında müslümanların nezih itikadları
Aşk-ı rasul salavât-ı şerifenin fezâilî hakkında toplanmış kırk hadis (H.Ş. Danışman)
Âyât ve ehâdis-i erbain tercemesi (Ref'i Ef.)

— B —

Bazı hadis mes'eleleri üzerinde tetkikler (M. Tayyib Okıç)
Bereket ve rahmet-i ilâhiyye burhanlarına dair kırk hadis-i şerif
(Cemal Öğüt)
Besmele-i şerife ve esrârı hakkındaki hadis-i şerifler,
500 hadis-i şerif ve tercümesi (Cemal Eğretli),
Binbir hadis-i şerif şerhi (M. Arif)
Binbir hadis tercümesi (Numan Kurtulmuş)
Binbir hadis tercemesi ve tefsiri (S. M. Yurdatab)
Binbir hadis (C. Eğretli)
Binbir hadis (M. Arif,)
el-Binyetu'l islâm el-muktesebetü fi hadisi'n-nebiyy aleyhi's-selâm
(Abdu's-şekûr Rahman A. Han)
1 Âyet 101 hadis (M. Dinçel)
Birinci yüz bir hadis-i şerif (H. N. Altunkalem)
Buhâri kılavuzu (M. Uğur-C. Sofuoğlu)
Buhârinin Kaynakları hakkında araştırmalar (M. F. Sezgin)
Buhârinin Ebu Hanifeye itirazları ve aralarındaki ihtilâflar (M. Hilmi Merttürkmen)

Bülüğü'l-meram tercümesi ve şerhi, selâmet yolları (A. Davudoğlu)
Büyük Peygamberimiz Hz. Muhammed'in büyük sözleri

— C —

Câmiu'l-künüz (A. Vahid Üryâni)

— Ç —

Çocuklara tatil armağanı, kırk hadis-i şerif (Y. Tavaslı)

— D —

Dav'u's-şems fi kavlihi sallelahu aleyhi ve sellem «Büniye'l-İslamu
alâ hams» (M. Ebu'l-huda Ef.)

— E —

Ehâdis-i mie (Behlul)

Ehl-i beyt üzerine hadisler (A. R. Doksanyedi)

Elf ve mietan kelime min hadis-i rasulillah (el-Kuzâi)

Emevilerin sonuna kadar siyasi - ictimâi hadiselerle Hadis Münase-
beti (M. S. Hatiboğlu)

el-Eseru'l-mu'teber fi tercemeti Nuhbeti'l-fiker (Abdunnafi)

el-Ezkar tercemesi (A. Duran)

— F —

Feyzu'l-muğni fi şerhi hadis-i kudsi-i «men talebeni»

— G —

Gül bahçesinden gönül tomurcukları, (M. S. Köse)

— H —

Hadis dersi notları (M. T. Okıç)

Hadis edebiyatı tarihi (M. Z. es-Sıddıkî)

Hadis ıstılahları hakkında Nuhbeti'l-fiker şerhi,

Hadis ilimleri ve hadis ıstılahları (S. Salih)

Hadis-i erbain tercemesi (Aşık Nıtaî)

Hadis-i erbain tercemesi (İ. Hakkı Bursevi)

Hadis-i erbain şerhi (Teracüm-i ahvali's-sahabe)

Hadis-i erbain fi hukuku's-selatın (Ö. Z. Dağıstani)

Hadis-i erbain, Asfuri şerhi (Asfuri)
Hadis-i erbain. Tasavvuf. (S. Konevi)
Hadis-i şerif I, (K. Pilâvoğlu)
Hadis-i şerif
Hadis-i şerifler, Mevzularına göre Türkçe tasnifli şerhli
Hadis-i şerifler ve vaaz örnekleri (el-Haşimi)
Hadis-i şeriflere göre amellerin faziletleri (C. Yıldırım)
Hadis-i şeriflere göre evlenme âdâbı (el-Albâni)
Hadis-i şeriflerin ışığında çocuklarımıza ahlâk dersleri
Hadis-i şeriflerin ışığında günün meseleleri (H. Dikeçligil)
Hadis-i şerif tercemesi (E. İleri)
Hadis-i şerif tercemesi
Hadisler, On Kere kırk hadis (H. B. Çantay)
Hadislerin toplanması ve yazı ile tesbiti (T. Koçyiğit)
Hadisçilerle - kelâmcılar arasındaki münakaşalar
Hadislerle Hz. Peygamber ve ashabının yaşadığı müslümanlık
Hadis metinler (H. Karaman - M. Y. Kandemir)
Hadis mevzularının anahtarı (H. F. Yazıcıoğlu)
Hadis ricâli (A. Özek)
Hadis tarihi (İ. H. İzmirli)
Hadiste tercüman (M. T. Okiç)
Hadiste nasih-inensuh mes'elesi (A. O. Koçkuzu)
Hadis usulü (H. Karaman)
Hadis usulü (T. Koçyiğit)
el-Hakaik (Mehmed Zihni)
Haşiyeye alâ şerhi usulü'l-hadis li Davud Karsi
Hz. Muhammed ve hadisleri
Hz. Muhammed ve ona yar olan dört yakın arkadaşı (E. Tuncalp)
Hz. Muhammed'in şemâil-i şerifleri (F. Kavukçuoğlu)
Hz. Muhammed ve hadisleri
Hz. Muhammed'in öğütleri
Hz. Peygamberin hadisleri, Zübdetu'l-Buhâri
Hz. Peygamberin dilinden dört halife ve ashabı
Hemmam İbn Münebbih'in sahifesi (M. Hamidullah)
Hezzu'z-zâkirin (Vahyi M. Ef.)
Hikmet gunceleri 500 hadis-i şerif tercümesi ve izahı
el-Hutabu'n-nebeviyye

— İ —

İbni esirler ve meşahir-i ulema (Şerefeddin)

- 201 hadisi şerif ve şerhi (K. Pilâvoğlu)
 İlahî hadisler (H. H. Erdem)
 İlim hakkındaki hadis-i şerifler ve bundan alınacak dersi ibretler
 (K. Pilâvoğlu)
 İlk hadis mecmualarından Hemmam b. Münebbihin hadis mecmuası
 (M. Hamidullah)
 İlm-i hadisten Kütübü Sitte ve müellifleri (R. b. Fahreddin)
 İmam Buhârî'nin derlediği ahlâk hadisleri
 İnsanlığa insanlığını öğreten 40 hadis-i kudsi
 İslâm dini, Hz. Muhammed'in hayatı ve hadisleri (M. Balpınar)
 İslâm'da niyyet (A. Özek)
 İslâmın yolu «Kırk hadis ve açıklaması» (H. Gönenç)
 İslâm Dininde haber-i vahid'in itikadi ve teşriî yönlerden yeri ve de-
 ğeri (A. O. Koçkuzu)
 İslâmî Tenkid Zihniyetinin Doğuşu ve Hadis Tenkidçiliği (M. S. Ha-
 tiboglu)
 İslâm-Türk edebiyatında kırk hadis toplama, terceme ve şerhleri,
 (A. Karahan)
 İslâm uluları, sahabeler (Muh. b. Hasan eş-şafii)
 İzahlı kırk hadis.
 İzahlı kırk hadis meali (S. Yılma)

— K —

- Kadınlara hitabeden hadis-i şerifler
 Kenzu'l-irfân fi ehâdis-i nebiyyi'r-rahman (Erbili)
 Kırk hadis (A. Naim)
 Kırk hadis yahud ilm-i hal-i siyâsi ve içtimâi,
 Kırk hadis-i şerif (A. N. Arıkan)
 Kırk hadis-i şerif ve izahı (H. Aşık)
 Kırk hadis tercemesi (Fuzûli)
 Kırk kudsi hadis
 Kırk Kudsi hadis (H. H. Erdem)
 Kırk konuya kırk hadis (Naim Erdoğan)
 Kırk soru ve Hz. Muhammed'in nurlu sözleri (F. Göngen)
 Kur'an ve hadiste ru'yet mes'elesi (T. Koçyigit)
 Kur'andan mucizeler, hadisten hikmetler (M. K. Sallı),
 Kur'an ve hadiste iman esasları (H. Atay)
 Kitâbu'l-ilel ve ma'rifeti'r-ricâl (Ahmed b. Hanbel)
 Kitabu'l-i'tibar fi'n-nâsîh ve'l-mensuh
 Kütübu mu'tebere hadisleri (K. Pilâvoğlu)

— L —

Latife-i hamîdiyye fi şerhi ehâdis-i kudsiyye

— M —

Manzum Buhari-i şerif, (E. Tuncalp)
Manzum hadis-i erbain tercümesi
Menakıb-ı ciharyar-ı güzün (M. Gavsî)
Menakıb-ı ciharyar-ı güzün (M. Ozak)
Mesnevi hadisleri (A. Yardım)
Meşâhir-i ashab-ı kiram (es-serhendi)
Meşâhir-i ashab-ı kiram (es-serhendi)
Meşâhir-i ashab-ı güzün ve teracüm-i ahval-i fukaha
Meşâriku'l-envâr ve tercemesi (E. Baytan)
Metâlinin-nücüm (Hersekli Mehmed Kâmil)
Mevzu hadisler (M. Yaşar Kandemir)
Miftahu'l-Buhâri, (A. Şükri)
Miftahu Sahihu'l-Buhâri, (Tokadi, M. Şerif)
Miftahu Sahihu'l-Buhâri, (Tokadi, M. Şerif)
Miftahu's-sahihayn (Tokadi M. Şerif)
Minhacu'n-necah ilâ mi'racı'l-felah (Ali Haydar Bey)
Muhammedi bahçeden kırk gül (A. Güzelyazıcı)
Muhtaru'l-ehadis tercemesi (el-Haşimî)
Muhtaru'l-ehadis tercemesi (Çvr: D. N. Güven)
Muhtaru'l-ehadis'n-nebeviyye ve'l-hikemü'l-Muhammediyye
Muhtasar hadis tarihi ve sahife-i Hemmam b. Münebbih
el-Müsned (Ebu Hanife)

— N —

Nuhbetü'l-fiker fi mustalahı ehli'l-eser tercemesi (F. Ahmed)
Nurdan çıkan sesler (R. Şenses)

— O —

Oruç ve Ramazan ibadetlerine dair yüzbir hadis (H. H. Erdem)

— P —

Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerinin hadis-i şeriflerinden birinde
«siz hakkı söylemez iseniz, ben de hakkı dinlemez isem, benden
hayr beklemeyiniz» buyurmuşlardır.

Peygamberimizin vecizeleri (A. H. Akseki)
Peygamberimizin büyük sözleri (S. M. Yurdatab)

— R —

Ramûzu'l-ehâdis, (Gümüşhanevi)
Ramûzu'l-ehâdis tercemesi (N. Erdoğan)
Rasulullah'ın dilinden surelerin faziletleri (A. Pamuk)
Rasulullah diyor ki. (K. Pilâvoğlu)
Riyazu's-salihin hadislerinin râvileri olan ashab-ı kiramın ve hadis
imamlarının hal tercümeleri, (H. H. Erdem)
Riyâzu's-salihin ve tercemesi
Risâle el-Hadisü'l-kudsi

— S —

Sahabenin hadisleri tahammül ve nakil faaliyetleri (N. Aşık)
es-Salavatü'l-Lamia (el-bekri)
Sahihu Müslim (Müslim b. el-Haccac)
Sahih-i'l-Buhâri, (Muhammed b. İsmail el-Buhâri)
Sahih-i Müslim Tercemesi (M. Sofuoğlu)
Sahih-i Müslim tercüme ve şerhi (A. Davudoğlu)
Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i sarîh tercemesi
Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i sarîh tercemesi (K. Miras)
Sahih-i Buhâri Tecrid-i sarîh muhtasarı (M. Vehbi)
Seçme hadisler
Siyer-i celile-i Nebeviyye (İzmirli, İsmail Hakkı)
Sünenu'l-akvali'n-nebeviyye mine'l-ehâdisi'l-Buhâriyye
Sünen-i Tirmizî tercemesi (O. Z. Mollamehmetoğlu)
Sönmez Işıklar, Peygamberimizin mübarek ağzından binbir hadis

— Ş —

Şehidler ve gaziler hakkında kırk hadis-i şerif
Şemâil-i şerif (Mtrc. M. Raif Eyyûbi)
Şerefu ashabi'l-hadis (el-Hatıbu'l-Bağdâdi)
Şerhu ehâdisi'l-erbaîn li'n-Nevevi
Şerhu hadis-i «Mutû kable en temûtû»
Şerhu ramûzı'l-ehâdis «Levamiu'l-ukul» (Gümüşhânevi)
Şerhu şuabi'l-iyman (İ. Hakkı Celveti)
Şeyhu'l-ekber Muhyiddin İbn Arabî'nin «nefsini bilen rabbını bilir»
hadis-i şerifini şerheden risâle-i ehadiyyesi

— T —

- Taç tercemesi (B. Sadak)
Tasnifli hadis-i şerifler (M. C. Erten)
Tefsir ve hadis kitabetine karşı peygamber ve sahabenin durumu
(İ. Cerrahoğlu)
Terceme ehâdisi's-şerife fi'l-fiker (İffet Ef.)
Tuhfetu'l-ahbab fi fezâil'l-ashab (M. Râmi)

— U —

- Usûlü'l-hadis (Muhammed el-Mekki)
Usulü'l-hadis (M. Şükri)
Usulü'l-hadis (Seydişehri)
Usul-i hadis ve mevzuat-ı Aliyyu'l-Kâri tercemesi, (A. Serdaroğlu)
Uydurma hadislerin doğuşu ve siyâsî ve sosyopolitik olanlarının olay-
larla ilgisi (S. Cihan)

— Y —

- 101 hadis, (N. F. Kısakürek)
101 hadis-i şerifin mealen tercümesi (H. Yılman Yazgan)
104 hadis (M. Serdaroğlu)

— Z —

- Zevaidu'z-Zebidi (Ö. Z. Dağıstâni)
Zübdetu'l-Buhâri tercemesi (Ö. Z. Dağıstâni)
Zübdetu'l-Buhâri'den seçmeler (D. R. Korok)

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetu'l-ârifin, İstanbul, 1951
Başbuğoğlu Filiz, Cumhuriyet Döneminde Bibliyografyaların Bibli-
yoğrafyası, Ankara, 1973.
Brockelman, C., Geschechte des Arabischen Literature, Leyden, 1942
Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333
Cihan, Sadık, Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri tarafından yazılan
Usulu Hadis Eserleri ve Nuhbetü'l-fiker üzerine yapılan şerh
ve tercümeleler, A. Ü. İslâmî İlimler Fak. Der., Sayı, I, s. 127-
163, Erzurum, 1976

- Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri tarafından kırk hadis dışında muayyen sayıda derlenen hadis mecmuaları ve bir hadis üzerine yazılan risaleler, A. Ü. İsl. İlimler Fak. Der., Sayı, 2, s. 157-173, Ankara, 1977
- Karatay F. E. - Reşer O.**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça yazmalar Kataloğu, II, (Hadis-tefsir), İstanbul, 1964
- Karatay F. E.**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Basmalar Kataloğu, İstanbul, 1956
- Katib Çelebi**, Keşfu'z-zunûn, İstanbul, 1941
- Kehhale O. R.**, Mu'cemu'l-müellifin, Dımeşk, 1957
- Koca Ahmed**, İlahiyat Fakültesi Yayınları Bibliyografyası, Ank. 1978
Milli Kütüphanede Mevcut Arap Harfli Türkçe Kitapların Muvakkat Kataloğu, I - II, Ankara, 1967
- Özek Ali**, Hadis Ricali, İstanbul, 1967 (Türkçe hadis çalışmaları Bölümü)
- Öztürk O. - Topaloğlu B.**, Cumhuriyet devrinde yayımlanmış Dini Eserler Kataloğu, Ankara, 1973.
- Özege Seyfeddin**, Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, İstanbul, 1971-77 (76 fasikül).
- Sezgin Fuad**, Geschichte des Arabischen Schriftums, I, Leyden, 1967
Türkiye Bibliyografyası, 1928-1977
- Uğur Mücteba**, Cumhuriyet Devri hadis neşriyatı ve hadis öğretimi, 50. yıl, s. 345-366, Ankara, 1973 (A. Ü. İlah. Fak. Yayınları, no: 117)
- Unat Faik Reşit**, Hicri tarihleri milâdî tarihe çevirme kılavuzu, Ankara, 1974 (4. baskı)

İstanbul Müftülüğü İlmî Araştırma ve İstişare Heyeti

MÜFTÜLÜK MAKAMINA
İSTANBUL

Asrımızda, süratle değişen hayat şartlarının İslâm Hukuku açısından çözümlenmesi gereken bir takım problemleri de beraberinde getirdiği malûmdur. Dinimiz, Şüphesiz kıyamete kadar insanlığın bütün meselelerine çözüm getirecek ve salıklarının yolunu aydınlatacaktır. Ancak İslâm âleminin içerisinde bulunduğu sıkıntılar sebebiyle ilmî çalışmaların yeterli seviyede yapılamadığı ve problemlerin gereken çabuklukta ve istenilen seviyede çözümlenemediği müşahade olunmaktadır.

Yeryüzünün muhtelif bölgelerinde yaşayan müslümanlarda olduğu gibi Türkiye'deki müslümanlarda da bir duraklamadan sonra yeniden ve samimî bir şekilde İslâma yönelme ve problemlerini İslâm prensiplerine göre çözme gayretleri başlamış bulunmaktadır. Bu sebeple, müftülüğümüze Türkiye'den ve Avrupa'dan sorulan dinî soruların hacmî artmakta ve çözümü önemli araştırma ve incelemeleri gerektiren sualler birbirini takip etmektedir.

Aynı sualler şehrimizde ve ülkemizin muhtelif bölgelerinde bulunan İslâm âlimlerine, Diyanet İşleri Başkanlığımıza ve diğer müftülüklerimize de ulaşmaktadır. Bazan verilen cevaplar birbirine zıt olup ihtilâflara sebep olmaktadır. Bir takım cahil ve maksatlı kişilerin araya girmeleri sebebiyle, az da olsa bazı ilmî ihtilâflar şahsî ihtilâf şekline dönüşmekte iş karşılıklı suçlama ve ithamlara kadar varmaktadır. İstanbul'umuzun birçok bakımdan olduğu gibi ilmî bakımdan da Türkiye'nin en önemli merkezi durumunda olması dolayısıyla Müftülüğümüzde bir «İlmî Araştırma ve İstişare Heyeti»nin

teşekkül ettirilerek bir kısım mütehasşis âlimlerimizin ayda bir kerre davet edilip kendilerine daha önceden bildirilen ehemmiyetli fıkhi meseleler üzerinde ilmi müzakerelerde bulunmalarına müftülüğümüzce delalet edilmesinin faydalı ve zarurî olduğu kanaatindeyiz. Bu şekilde müslüman halkımızın önemli konulardaki sualleri daha sıhhatli bir şekilde cevaplandırılmış olacak ve müftülüğümüz, kendisine kanunla verilmiş bulunan «Toplumu dîni yönden aydınlatma» görevini daha başarılı ve müessir bir şekilde yapma imkânı bulacaktır.

Durumu saygıyla arz ederiz. 6.11.1979

Dr. Cahit BALTACI

Şer'îye Sicilleri Arşivi Uzmanı

Abdülaziz BAYINDIR

Şer'îye Sicilleri Arşivi Uzmanı

UYGUNDUR

6/11/1979

Selâhattin KAYA

İstanbul Müftüsü

22.11.1979

İLMİ ARAŞTIRMA ve İSTİŞARE HEYETİ'NİN 1. TOPLANTISI

İstanbul Müftülüğünde, halkın dîni konulardaki bazı önemli sorularını sıhhatli bir şekilde cevaplandırabilmek için Müftü Selâhaddin KAYA'nın başkanlığında «İstanbul Müftülüğü İlmî Araştırma ve İstişare Heyeti» kurulmuş ve 22 Kasım 1979 Perşembe günü saat 15.00 te ilk toplantısını yapmıştır. Müftülükçe tensib edilen üyelerin iştirakiyle yapılan bu toplantıda heyetin çalışma usulü ve vazife taksimi üzerinde durulmuştur. Toplantıya Selâhaddin KAYA, Hayrettin KARAMAN, Mehmed SAVAŞ, Halil GÖNENÇ, Dr. Cahit BALTACI, Salih GÜNEŞ ve Abdülaziz BAYINDIR katılmışlardır.

Görüş birliğine varılan hususlar şunlardır :

1 — Heyet ayda bir kerre cuma günü öğleden sonra toplanacaktır.

2 — Toplantıda görüşülecek konular sekreter tarafından önceden heyet üyelerine gönderilecek ve herkes araştırmasını yapmış olarak toplantıya gelecektir.

3 — İstanbul Müftülüğü bünyesinde bir araştırma merkezi kurulacak ve müftülük bilhassa şeyhülislâmlık döneminde ve cumhu-

riyet devrinde konu ile ilgili çalışmalar varsa tesbit edip heyete sunacaktır.

4 — Müzakereler sırasında teyp kullanılacak ve yapılan mubahe-
seseler yazıyla tesbit edilecektir.

5 — Heyet üyeleri aşağıdaki zevattan ibaret olacak ve gerekirse incelenen konuyla ilgili mütehasıslar davet edilip dinlenecektir.

6 — Heyet üyeleri şunlardır :

1 — Selahaddin KAYA, Başkan, İstanbul Müftüsü;

2 — Abdülaziz BAYINDIR, Sekreter, Şer'iyeye Sicilleri Arş. uz.,

3 — Hayrettin KARAMAN, Üye, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyesi.

4 — Mehmed SAVAŞ, Üye, D. İ. Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi Öğretmeni

5 — Halil GÖNENÇ, Üye, D. İ. Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi Öğretmeni

6 — Dr. Cahid BALTACI, Üye, Şer'iyeye Sicilleri Arşivi Uzmanı

7 — Salih GÜNEŞ, Üye, İstanbul Müftü Yardımcısı.

ŞİMDİYE KADAR YAPILMIŞ BULUNAN TOPLANTILAR

1. **Toplantı** : Bu toplantı, heyetin çalışma usullerini tesbit etmek için yapılmıştır. Birinci toplantının raporunu yukarıda arz ettik.

2. **Toplantı** : 21.12.1979 Tarihinde yapılan bu toplantıda «Günü-
müzdeki Sigorta'nın durumu ve İslâma Göre Sigorta Nasıl Olmalıdır?» konusu görüşüldü. Toplantıya, Selahattin KAYA, Hayrettin KARAMAN, Mehmed SAVAŞ, Halil GÖNENÇ, Dr. Cahid BALTACI ve Abdülaziz BAYINDIR katıldılar.

3. **Toplantı** : 25 Ocak 1980 tarihinde yapılan bu toplantı da «Para banka, kredi ve faiz» konuları üzerinde yapılmış ve toplantıya yukarıdaki zevat dışında Prof. Dr. Sebahaddin ZAIM, (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi) ve Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi) katılmıştır.

4. **Toplantı** : 28.3.1980 tarihinde yapılmış olan toplantıda «İslâma Göre Enflasyon ve Hukuki Sonuçları» konusu görüşülmüş ve toplantıya yukarıdaki zevat dışında İstanbul Hukuk Fakültesi Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Servet ARMAĞAN katılmış yurt dışında olması sebebiyle Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ katılamamıştır. Konu üzerindeki müzakereler bitirilemediğinden 2 Mayıs 1980 tarihinde yapılacak olan 5. toplantıda da aynı konuya devam edilecektir.

Bütün bu toplantılarla ilgili raporları daha sonraki nüshalarımızda yayımlamaya devam edeceğiz.

Dâvûd-i Kayserî

A. Turan AKBULUT

I — a) DÂVÛD-İ KAYSERİ'NİN YAŞADIĞI (8. Hicri/14. Milâdi) ASIRDA OSMANLILARIN DURUMU :

Bu dönemde Osmanlı Devleti yeni bir devreye girmektedir. O zamana kadar küçük bir boy olan Osmanoğulları, Orhan Gazi Devrinde atılan temelle İmparatorluk olma yoluna girmiştir.

Orhan Beyin Saltanatının ilk devresi, Bizans Devleti ile mücadeleye içinde geçmiştir. İlhanlıların Anadolu Vâlisi Timurtaş Beyin (728/1327)'de idam edilmesi ile bu devletin baskısından kendini kurtaran Orhan Gazi Devletinin, istikbâlinin temin edilebilmesini, İstanbul tarafındaki Bizans Kalelerinin alınmasına bağlı olduğuna inanıyordu. Bursa'nın düşmesinden sonra İznik, Orhan Gazi tarafından muhâsara edilerek 731/1331 tarihinde fethedildi.

Bu mühim Bizans kalesine sâhip olan Orhan Gazi Fetihden sonra, hemen burayı imara girişti. Mevcut kiliselerin Mescid'e çevrilmesini ve birinin de, Medrese hâline getirilmesini emretti. Bu Medresenin Müderrisliğine de, -otuz akçe yevmiye ile- akli ve nakli ilimlerde yüksek dereceye ulaşmış olan Şeyh Dâvûdî-i Kayserî'yi getirdi. Bilâhare Orhan Gazi 736/1336-37 de yeniden bir Medrese inşâ ettirdi. Dâvûd-ı Kayserî de, ölümüne kadar bu Medresede Müderrisliğe devam etti.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan sonra devlet adamları maârif işlerine önem verdiler. Süratle genişleyen topraklarda diğer İslâm Ülkelerine uygun Medreseler tesis etmeğe başladılar. Bu Medreseler esas itibariyle aynı kalmakla beraber bilhassa teşkilât bakımından bir çok değişiklikler geçirdi.

Osmanlılar zamanındaki Medreseler daha önceki Amasya, Konya, Kayseri, Karaman ve Aksaray gibi Anadolu şehirlerindeki Medreselerin devamı sayılırlar. İlk Osmanlı Medresesini İznik'te Orhan Gazi tesis etmiş oldu. Bu Medreseyi, Süleyman Paşa'nın yine İznik'te yaptırmış olduğu Medreseden ayırt etmek için buna «İZNIK ORHÂNİYESİ» denilmiştir.

Gerek Dâvûd-i Kayseri ve gerekse halefleri Tâcüddini'l-Kürdi ve Alâüddini'l-Esved, devrin büyük âlimleri arasında sayılıyordu. Bu nokta göz önünde tutulursa, İznik Orhâniyesi'ni yüksek bir müessesese olarak kabul etmek gerekir.

Osmanlı Devletinin ilk teşkilâtı Orhan Gazi zamanında kuruldu. Orhan Gazi'nin Beyliğinin hudutları artık devamlı genişlemekte olduğundan yeni müesseseler ile sağlam temellerin atılması bu siyasi varlığa bir hayatiyet ve devamlılık sağlamaktaydı. Ulemâdan olan Vezir Alâeddin Paşa ile Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil Efendinin bu konularda çok büyük yardımları olmuştur. (1)

b) DÂVÜD-İ KAYSERİ'NİN YAŞADIĞI BÖLGE, KAYSERİ :

Kayseri'nin Türkler tarafından ne zaman ve kimin tarafından fethedildiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yalnız şurası kesin olarak bilinmelidir ki 1071 Malazgirt zaferinden sonra Kayseri, Türk hâkimiyeti altına girmiştir. İlk hâkimlerinin Dânişmendliler veyâ Selçuklular olduğu konusunda da rivâyetler vardır. Fakat şurası bir gerçektir ki, Kayseri en parlak devrini Selçuklular idâresinde yaşamış ve değerli âbideler ile süslenmiştir.

XII. asrın sonlarına doğru II. Kılıçaslan devletini 12 oğlu arasında taksim etmiş Kayseri Nüreddin Sultan Şâh'a düşmüş, daha sonra çok çeşitli hâdiselere ve hâkimiyetlere sahne olmuştur.

641/1243 de Kösedâğı hezimetinden sonra Kayseri tahrip edilmiştir. Selçuklu Sultanlarının haraç vermeyi kabul etmesi üzerine 642/1244-45 yıllarında istilâdan kurtulan şehir, yavaş yavaş kalkınmıştır.

675/1277 de Mısır Memluk Sultanı Melikü'z-Zâhir, Moğolları mağlûp ettikten sonra Kayseri'yi ele geçirmiş ise de, fazla kalamadan Mısır'a geri dönmüştür.

1 — İslâm Ansiklopedisi, «Orhan Gazi» ve «Mescid» maddeleri; Müneccimbaşı Ahmed Dede, Müneccimbaşı Tarihi 1. Cilt Kervan Kitapçılık Mat. İst. S. 90-91; Baltacı, Cahit Dr. XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri İrfan Mat. İst. 1976 s. 326; Öztuna Yılmaz, Türkiye Tarihi 2/

İlhanlıların Anadolu'ya tayin ettikleri umûmi vâliler XIII. asrın sonunda Kayseri'de metbûları nâmına sikkeler bastırmışlardır.

Daha sonra fiili hâkimiyet 1343 de Eratna'nın eline geçmiş, Kayseri bu hükümdarın Sivas'tan sonra pâyitahtı olmuştur. Emir Eratna'nın kurduğu devlet 1480 tarihine kadar devam etmiştir.

777/1375-76 da Eratna'nın torunu Ali Bey zamanında Karamanlılar Kayseri'ye hücum etmişler, hükümdar kendisi Sivasa çekilerek şehrin müdâfaasını Kadı Burhâneddin'e bırakmıştır. 800/1397 tarihinde Kadı Burhâneddin'in savaşta öldürülmesi üzerine şehir Osmanlı hükümdarı I. Beyazıt'a geçmiştir.

Timur'un istilâsından sonra Karamanlıların eline geçen şehir, Dülkâdir oğulları ile Karamanlılar arasında sık sık el değiştirmiş, II. Murad zamanında tekrar alınarak Dülkâdir oğullarına verilmiştir. Bu şehir daha sonra Osmanlılar, Safevîler ve Memlûklular tarafından çeşitli savaşlara sahne olmuştur. (2)

İşte Dâvûd-ı Kayseri böyle kargaşalık bir dönemde burada yaşamış ve bütün siyâsî cereyanlardan uzak kalarak kendisini ilme ve bilhassa tasavvufa vermiştir.

II — a) HAYATI :

Künyesi ;

Şeyh Şerefüddin Dâvûd b. Mahmûd b. Muhammed el-Kayseri
(751 H./1350 M.)

Yedinci Hicri asrın ilk yarısı (650/1252)'nden sonra Kayseri'de doğmuştur. (3) Doğum tarihi konusunda kaynaklarda hiç bir kayda rastlanamamıştır. Ancak 673/1274 de Konya'da vefat eden Sadreddin-i Konevi ve 682/1283 tarihinde yine Konya'da ölen Kadı Urmevi'den ders okuduğu dikkate alınacak olursa, doğumu konusunda yukarıda yapmış olduğumuz tahminin doğruya yakın olduğu kabul edilebilir.

Osmanlıların ilk âlimlerinden olan Dâvûd-ı Kayseri, memleketi olan Kayseri'de bir müddet ilim tahsil ettikten sonra, Mısır'a gitmiş, orada da ileri gelen ilim adamlarından Tefsir, Hadis, ve Usûl dersleri okumuş, Felsefe ve Mantık da öğrenen Dâvûd-ı Kayseri akli ve nakli ilimlerde yüksek dereceye ulaşmıştır.

2 — İ. Ansiklopedisi, «Kayseri» maddesi.

3 — Dâvûd-ı Kayseri, Karamanoğulları devrinde de yaşadığı için kendisine lakap olarak «el-KARAMÂNî» de denilmiştir.

Bu arada Sadreddin-i Konevi'nin halifelerinden Şeyh Kemâled-din Kâşânî'nin irşâdiyle Tasavvufa sülûk eylemiştir. Hoca Sâdeddin Efendi «Tâcü't-tevârih» adlı eserinde Dâvûd-ı Kayserî'yi şu sıfatlarla övmektedir:

«— Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin başarılı müridi, «Metâliu'l-en-vâr» isimli eserin sâhibi Kadı Urmevi Hz. lerinin faziletli talebesi, geçmiş ve gelecek bütün ilimleri özünde derlemiş olan, bütün şüphe perdelerini en gerçek şekilde açıklayan, zamânın âlimlerinin önderi Şeyh Mevlânâ Dâvûd-ı Kayserî...»

Kaynaklarda bahsedilmemekle beraber, Dâvûd-ı Kayserî'nin ilim tahsil için Konya ve Aksaray'a da gitmiş olması muhtemeldir. Çünkü Hocaları Sadreddin-i Konevi ve Kadı Urmevi Konya'da yaşamış ve orada ölmüşlerdir.

Mısır'dan döndükten sonra, tedaris hayatına başhyan Dâvûd-ı Kayserî, Muhyiddin-i Arabî ve İbni Fârız gibi «vahdet-i vücûd» nazariyesini benimseyen mutasavvıf şeyhlerin eserlerini şerhetmeğe başlamıştır. İbni Fârız'ın «el-Kasidetü'l-Hamriyye» ve «el-Kasidetü't-Tâiyye» isimli tasavvufîla ilgili manzûmeleri ile Şeyh Muhyiddin-i Arabî'nin «Füsûsü'l-Hikem» adlı, dünyaca meşhur eserini iki defa şerhetmiş, bunlardan birincisini, İlhanlılardan Ebû Saîd Bahâdır Han tarafından 728 H. tarihinde vezirliğe getirilen ve 736 H.'de şehid edilinceye kadar bu görevde kalan Vezir Gıyâsüddin Muhammed İbni Reşidüddin Fazlullâh'a ithâf etmiştir.

Kasidetü'l-Hamriyye şerhini ise, İlhanlı Vezirlerinden Eminüddin Abdülkâfi İbni Abdullâh et-Tebrizi'ye (Ölüm. ?) armağan eylemiştir. İbni Arabî'nin «Kurretü ayni's-şühûd» isimli kasidesini de, şerheden Dâvûd-ı Kayserî, genellikle tasavvufîla ilgili olarak bizim tesbitimize göre 16 aded Arapça eser telif etmiş ve bunları biz torunlarına hediye etmiştir. Hattâ Dâvûd-ı Kayserî'nin **Fûsus** şerhlerinin; Tasavvufun Osmanlı ülkesinde kolaylıkla tanınip yayılması na sebep olduğunu söyleyenler de, olmuştur.

Orhan Gâzi Hz. leri 731/1331 M. yılında İznik'i fethedince orada bir medrese yaptırmış, müderrisliğine kimin getirilmesi konusunda yapılan araştırma sonunda, akli ve nakli ilimlerde otoirte sâhibi Dâvûd-ı Kayserî'yi, Kayserî'den çağırarak otuz akçe yevmiye ile müderris tayin etmiştir.

Ölüme kadar yirmiyıl bu medresede müderrislik yaparak, pek çok talebe yetiştiren bu zât, eserlerinin bir çoğunu da buradaki tedaris hayatında telif etmiştir.

Âlim, faziletli, zühd ve takvâ sahibi olan Dâvûd-ı Kayserî nihâyet 751 H. de vefât etmiş, İznik'te Çandarlı Gâzi Hayreddin Paşa Camii karşısındaki Çınardibine defnedilmiştir. (4)

b) ESERLERİ

1 — Şerhu Füsûsü'l-Hikem

Topkapı Sarayı A. 1510

Dış ebadı : 210x125 mm. Yazı ebadı: 70X44 mm. sahifede 19 satır; Ta'lik bir yazı ile 849, H. yılında istinsah edilmiş olup, müstensihî belli değildir.

Diğer nüshaları :

Ayasofya 1896; Bağdatlı Vehbi Ef. 736/1; Esad Ef. 1540; Hekimoğlu Ali Paşa 471; Hüsrev Paşa 167; Lâleli 1419; Şerez 1469; Şehid Ali Paşa 1242, 1243, Zühdü Bey 408; Beyazıt 3752; İst. Üniversite 2315, 2362;

Çorum İl Halk Kütüphanesi 790; Bursa Haraççoğlu 79; Bursa Hüseyin Çelebi 453; Nuruosmaniye 2465, 2514;

Seyh Muhyiddin-i Arabî'nin dünyaca meşhûr «Füsûsu'l-Hikem» isimli tasavvufî eserinin şerhi olup, bazı büyüklerin isteği üzerine telif edilmiş ve mukaddimesinde tasavvufîla ilgili bilgiler verilmiş

4 — Taşköprü-zâde, Şakâyiku'n-Nümâniyye s. 8; Bursalı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri 1/67-68; Şemseddin Sâmî, Kâmüsü'l-A'lâm, 3/2112; Âli Mustafa b. Ahmed Gelibolulu, Kühnü'l-ahbâr, yaprak 19b Kayserî Râşid Efendi Kütüphanesi no: 920; O. Rıza Kehhâle, Mu'cemü'l-müellifin 4/142; Serkis Yusuf Eyyân, Mu'cemü'l-matbûâtü'l-Arabiyye 2/1537; Hoca Sâdeddin Ef. Tâcü't-Tevârih (Sadeleştiren I. Parmaksızoğlu) 1/73; Müneccimbaşı Ahmed eDde, Müneccimbaşı Târihi, 1/90-91; Develioğlu Abdullah, Üçbin Türk ve İslâm Müellifi s. 133; Müneccimbaşı, Câmîu'd-düvel 2/755b Kayserî Râşid Efendi no: 913 yazma.

Mehmed Süreyyâ, Sicilli Osmânî 2/333; Adıvar İA. Adnan, Osmanlı Türklerinde İlim s. 12. Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı s. 1-2; Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi s. 643-644;

Not : Müneccimbaşı'nın «Câmîu'd-Düvel» inde, Hoca Sâdeddin Ef. nin «Tâcü't-Tevârih» inde Sadreddin-i Konevî ile Kadı Urmevî; Dâvûd-ı Kayserî'nin Hocası olarak gösterilmektedir. Konevî'nin ölümü 673 H.; Urmevî'nin ki ise 682 H. yılıdır. Dâvûd-ı Kayserî ise 751 H. yılında ölmüştür.

Dâvûd-ı Kayserî'nin Sadreddin-i Konevî ve Kadı Urmevî'den okuyup faydalanmış olması için en az yüz yıl veya daha fazla yaşamış olması gerekmektedir. Yüz yıl yaşamış olduğunu kabul etsek bile, Hocası Konevî'nin ölümünde 23 yaşında, Urmevî'nin ölümünde ise 32 yaşında olması icap eder.

Kemülddin Abdürrezzâk el-Kâşânî'den ilim almış olduğu ise, D. Kayserî'nin «Tefsiru'l-Besmele» isimli eserinde bizzat kendi kalemîyle ifade edilmiştir. Kâşânî'nin ölümü ise 730 veya 735 H. dir.

olan bu eser, İlhanlılardan Ebû Saïd Bahâdır Han tarafından 728 H. de ikinci defa vezirliğe getirilen ve 736 H.'de Ebû Saïd'le birlikte şehid edilen Vezir Gıyâsüddin Muhammed İbni Reşidüddin Fazlullâh'a ithaf edilmiştir. Bu sebeble eserin telif tarihi 728-736 H. tarihleri arasında olması büyük ihtimaldir.

Bu tarihlerde Anadolu İlhanlıların umûmi vâilileri tarafından idâre edilmekte olup, bu vâililerin tayin ve azil işleri de, Gıyâsüddin Muhammed'in elinde idi. Hattâ kendisine ünlü Selçuklu Veziri «Nizâmü'l-Mülk» ün bir halefi gözüyle bakılıyor ve hürmete lâyık görülyordu. Vezirliğinden önce Horasan'da vâililik de yapmıştı.

Âlim, edib ve çok faziletli, insâniyet sâhibi ve iyi huylu bir zât olan Vezir Gıyâseddin Muhammed, ulemâya çok hürmet ve rağbet göstermiş ve onları himâye etmiştir. İşte bu sebebledir ki, Hamdulâh Kazvîni «Târih-i Güzide» sini; Evhad-i Isfehâni «Câm-ü Cem» isimli eserini; Kutbüddin-i Râzî «Levâmiu'l-Esrâr» ını; Şeyh Kemâlüddin Abdürrezzâk el-Kâşânî «Şerhu Menâzili's-sâirin» adlı eserini Gıyâseddin Muhammed'e ithâf etmişler; hattâ Selmân-ı Sâvecî, Hocay-ı Kirmânî onun faziletinden bahseden mersiyeler (şiirler) yazmışlardır. İstanbul kütüphânelerinde Gıyâseddin'in özel kütüphanesi için hazırlanmış çok kıymetli minyetürlü eserler dahi vardır.

İşte bu geleneğe uyan Şeyh Dâvûd-ı Kayserî de, «Şerhu Fusûsî'l-Hikem» ini Gıyâseddin Muhammed'e ithâf etmiştir. (5)

2 — Muttalau husûsî'l-kilem fi şerhi Fusûsî'l-hikem

Topkapı Sarayı R. 487

Dış ebadı: 200x125 mm. Yazı ebadı: 70x44 mm. Sahifede 25 satır; Tahminen XI. asr-ı hicride Ta'lik bir yazı ile yazılmıştır. Müstensih ve istinsah tarihi belli değildir.

Diğer nüshaları :

Aşir Ef. 163/2; Ayasofya 1982; Bağdatlı Vehbi Ef. 710; Cârullah 2061/31; Esad Ef. 1721/1; 1536; Fatih 2695, 2696/2, 2697, 2698, 2858; Hacı Mahmûd 2221, 2229, 2342/3, 2581; Halet Ef. 206, 207, 762/9, 818/2; Hasan Hüsnü Paşa 683; Hekimoğlu Ali Paşa 939; İzmirli İsmâil Hakkı 1128; Kadızâde Mehmet Ef. 274; Kılıç Ali Paşa 625/1; Lâleli 1385/2, 1515/4, 1589/4, 147/2; Pertev Paşa 623/16; Reşid Ef. 443-7, 1065; Şehid

5 — K. Çelebi, Keşfü'z-zünûn 2/1262; İbni Hacer, ed-Dürerü'l-kâmine 4/252; Müneccimbaşı, Câmîu'd-Düvel 2/131-132 yazma Kayserî Râşid Ef. no 913; İslâm Ansiklopedisi 9/709.

Ali Paşa 1342/1, 1368/1; Köprülü 1/738; İst. Üniversite 3753, 256, 304, 5472, 6342; 2982; Nuruosmaniye 2458, 2459;

Bu eseriyle Davûd-ı Kayserî, İbni Arabî'nin «Fusûsu'l-Hikem» ini ikinci defa şerhetmiştir. Bu şerhin telif tarihinin birinciden sonra olması ve İznik Medresesinde müderris iken telif etmesi çok kuvvetlidir. Bu şerh aynı zamanda «Mukaddimetü Şerhi'l-Fusûs» adıyla da meşhurdur. Dünyaca meşhur olan şerh de budur. Bu eser 1299 H. de Tahran'da 494 sayfa; 1300 H. de ise Bonbay'da 318 sayfa olarak basılmıştır.

Eseri meşhur eden bilhassa mukaddime kısmı olup, bu kısımda Tasavvuf ilmi'nin usûl, âdâb ve erkânını anlatmış, tasavvufi istilâhları açıklamış ve bir kısım yenilikler getirmiştir. Bu mukaddime onbir bölümden meydana gelmektedir.

- 1 — Vücûd, Allâh'ın varlığı
- 2 — Allâh'ın isim ve sıfatları
- 3 — A'yân-ı sâbite
- 4 — Cevher ve araz
- 5 — Avâlim-i külliyye ve hazarât-ı hamsi İlâhiyye
- 6 — Keşf mertebeleri
- 7 — Süret-i hakîkati insâniyye olan âlem
- 8 — Hilâfet-i Muhammediyye ve Kutublar
- 9 — İnsandaki rûh-ı a'zâmın isim ve mertebeleri
- 10 — Rûhun Hakka dönüşü
- 11 — Peygamberlik, Risâlet ve Velâyet (6)

3 — Şerhu Kasideti't-Tâiyye

Kayserî Râşid Ef. 1115/2

Dış ebadı: 180x136 mm. Yazı ebadı: 142x110 mm. 47b-62a yaprak, sahifede 22 veya 23 satır; Nesih bir yazı ile yazılmış olup; müstensih tarihi belli değildir. Eserin sâdece mukaddimesi var olup, şerh kısmı mevcut değildir.

Diğer nüshaları :

Bağdathî Vehbî 702/1; Cârullâh 2054/13; Denizli 386; Hacı Mahmûd Ef. 3146/2, 3436/1, Hâmîdiyye 652; Halet Ef. 304/3, 762/20; Lâleli 357/3, 1395/2; Tâhir Ağa 1714/4; Topkapı Sarayı E. H. 1286; Selim

6 — K. Çelebî, Keşfü'z-zunûn 2/1720; İ. Paşa, Hediyetü'l-ârifin 1/361; M. Tâhir, O. Müellifleri 1/68-69; Serkis Yusuf Elyân, Mûcemü'l-matbûât 2/1537; Karatay F. Ethem, Topkapı Sarayı Arapça Yazmalar Kataloğu 3/138.

Ağa 500; Nuriosmâniyye 2424; Beyazıd 3426, 3444/5, 3731, 3732/1; Veliyyüddin 2102, 2103, 2104; İst. Üniversite 4394; Çorum İl Halk Kütüphânesi 2040; Nuruosmaniye 2424, 2521;

İbni Fâriz (Şeyh Ömer ibni Ali 577-632 H.)'in «el-Kâsîdetü't-Tâiyye» isimli 756 beyitlik tasavvufî ile ilgili manzûmesinin şerhi olup, Tâiyye şerhlerinin en kıymetlilerindedir. Dâvud-ı Kayserî bu şerhinde -kendinden sonraki şârihlerden hiç birinin tenkitte bulunmadığı- bir çok tasavvufî latifeler zikretmiştir.

Müellif bu eseri, «Mukaddimetü Şerhi'l-Fusûs» adlı eseri (bk. Muttalau husûsî'l-kilem...) ile bir kısım risâlelerinden sonra telif ettiğini başlangıçta bildirmektedir. Eserin başlangıç kısmı; bir mukaddime, üç maksad ve bir hâtimededen meydana getirilmiş, kasidenin şerhine ise bunun bitiminde başlanmıştır. Başlangıçta; İbni Fâriz ve onun şerhi yapılan bu kâsidesinden bahsedilmiş, talebelerden bir kısmının bu kasîdeyi kendisine okuduklarını ve hocanın yanında da yardımcı olacak bir şerh bulunmadığı için bu şerhi yazdığı açıklanmış olup, mukaddime iki fasla ayrılmış, birinci fasılda bu ilmin derecesi, başlangıcı ve meseleleri; ikinci fasılda bu ilmin bazı istihlâhları anlatılmıştır.

1. Maksad üç fasla ayrılmış, 1. Fasılda Allâh'ın varlığı, isim ve sıfatları; 2. Fasılda, tezelsülât-ı vücûdiyye ve hazarât-ı hamsî ilâhiyye'nin mertebeleri; 3. Fasılda, Âlem-i misâl = Âlem-i berzâh anlatılmıştır. 2. Maksad da üç fasla ayrılmış olup, birinci fasılda, nübüvvet; 2. fasılda, velâyet; 3. fasılda, velâyeti iktisap yolları izâh edilmiştir.

3. Maksad ise yine üç fasla ayrılmıştır. 1. fasılda cem ve neticeleri; 2. Fasılda, Tevhid ve mertebeleri; 3. Fasılda da, hilâfet zikredilmiştir. Hâtimedede ise, Hilâfet'in nasıl ve kimde sona ereceği açıklanmış olup, İbni Arabî'den iktibaslar yapılmış ve ona «ŞEYHİMİZ» diye hitab edilmiştir. Bu şerhin İznik Medresesinde telif edilmiş olduğu söylenebilir. Bu şerh «Keşfü vücûhi'l-ğurr li meâni'd-dürr» diye de isimlendirilmiştir. (7)

4 — Şerhu Kasîdeti'l-Hamriyye

Nüshaları:

Ayasofya 4075; Esad Ef. 888/6; 3782/37; Fâtih 3964, 3965, 5431/5; Hâlet Ef. 818/6; Lala İsmail Paşa 706/71; Lâleli 147/3, 3733/11; Reisü'l-

7 — K. Çelebi, Keşfü'z-zunûn 1/266; İ. Paşa Hediyyetü'l-Ârifin 1/361; M. Tâhir O. Müellifleri 1/68; Broekelmann, supp 1/464.

Küttâp 1174/4; Şehid Ali Paşa 2758/11; Tahir Ağa 142/3, 269/1, İst. Üniversite 1586, 3738; Bursa Genel 697.

İbnü'l-Fârız'ın;

«Şeribnâ alâ zikri'l-Habibi müdâmeten»

«Sekirnâ bihâ min kablü en yuhlaka'l-kermu»

Açıklaması :

«Sevgiliyi andıkça devamlı olarak içtik»

«Bu sebeble de -daha üzüm yaratılmadan önce- sarhoş olduk» diye başlayan 32 beyitlik «el-Kasidetü'l-Hamriyye» isimli manzûmesi-nin şerhidir. Dâvûd-i Kayseri, yine bu şerhin başlangıcında, Tasavvufî ilgili olarak üç mukaddime zikretmiş, bir kısım açıklamalarda ve yeniliklerde bulunmuştur.

Bu eserini de, yine İlhanlı Vezirlerinden Sadrazam ve büyük âlim, hükemâ ve müdakkikin'in sultanı Eminü'd-Din Abdül-Kâfi İbni Abdullâh et-tebrizi (Ölüm ?)'ye ithaf etmiştir. (8)

Bütün araştırmalarımıza rağmen, bu zâtın ne zaman ve kimin veziri olduğu ve hangi tarihte vefat ettiği tesbit edilememiştir. İbrâhim Hakkı Konyalı'nın Aksaray Târihi'nde (cilt 2, sayfa 2366-67) bildirdiğine göre, «Eminüddin-i Tebrizi isminde bir zât, 664 Hicrî yılında Aksaray'da Kadılık yapmıştır. Dâvûd-ı Kayseri'nin bu eseri ithaf ettiği zâtın, aynı zamanda ulemâdan olması, hasebiyle, adı geçen şahıs olması ihtimâli de vardır.

Dâvûd-i Kayseri, eserini ithaf ettiği bu zâtı; «es-Sadrü'l-A'zam, Melikü fuzalâi'l-âlem, Efdalü'l-mütekaddimin ve'l-Müteahhirin, Ekmelü ulemâi'l-Âlemin, Sultânü'l-Hukemâ ve'l-Müdakkikin, Feridü dehrihi, Vahid ü asrihi, Mahzenü'l-esrâri'l-İlâhiyye, ve Menbau'l-Envâri'l-Ahadiyye, Eminullâhi fi esrârihi, Eminül-Milleti ve'd-Din Abdü'l-Kâfi b. Abdullâh et-Tebrizi Edâmallahü fezâyilehü ale'l-Âlemin...» diye övmüştür. (Bursa Genel No: 697)

Bu eserin telif tarihi ve Eminüddin Tebrizi'ye ithaf edilmesi, kanâatimizce 731 H. yılından öncedir. Çünkü bu tarihte Dâvûd-ı Kayseri, İznik Medresesine Müderris olmuştur. Zira bu tarihten sonra telif edeceği bir eserini, Veliyye-i nîmeti olan Orhan Gazi'yi bırakıp ta, İlhanlı Vezirine ithaf etmesi düşünülemez.

8 — Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn* 2/1338; *Hediyetü'l-Ârifin* 1/361; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 90; *Osmanlı Müellifleri* 1/67-69; Tûran Osman Prof. Dr. Selçuklular Zamanında Türkiye s. 524.

5 — Esâsü'l-Vahdâniyye ve Mebne'l-Ferdâniyye

Konya Dergah No: 5020/9

Dış ebadı: 170x85 mm. Yazı ebadı: 142x68 mm. 54b-59a yaprak, Nesih bir yazı ile 866 H.'de yazılmış olup, müstensihi belli değildir. Mecmûatü'r-Resâil'in 9. risâlesidir. (9)

Diğer nüshası :

Veliyyüddin Ef. 1814/3.

—oooOooo—

6 — Merâtibü't-Tevhîd

veyâ

Risâletü't-Tevhîd

Konya Dergâh No: 4632/10

Dış ebadı: 253x142 mm. Yazı ebadı: (bbxbb) mm. 62b - 63b yaprak, Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Adında da, anlaşıldığı gibi Tevhîd'in mertebelerinden bahseden bir risâledir. (10).

Diğer nüshası :

Süleymâniye Denizli 404/4.

—oooOooo—

7 — Nihâyetü'l-Beyân ve Dirâyetü'--zamân

Nüshaları :

Hacı Mahmud Ef. 1511; Es'ad Ef. 1682/8; Veliyyüddin Ef. 1814/4; Beşiktaş Yahya Ef. Dergahı... (11)

—oooOooo—

8 — Tefsîru'l-Besmele

Nüshaları :

Damad İbrâhim Paşa 116/2; Cârullâh 2061/3; Es'ad Ef. 1693/16; Fâtih 141/2; Hekimoğlu Ali Paşa 49/2; Beyazıt Devlet Kitaplığı 517/1; Bursa Haraççioğlu 65/2.

Şeyh Kemâlüddin Abdürrazzâk el-Kâşânî'nin «Te'vilâtü'l-Kur'-ân» isimli eserinden Besmele-i Şerife tefsirindeki «Sûret-i Nev'iyye-i İnsâniyye» bahsine âit bir risâledir. (12)

—oooOooo—

9 — Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu 3/278; Brockelman, Supp II, 323.

10 — Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu 3/212; M. T. Osmanlı Müellifleri 1/67; İsmail Paşa, Hediyyetü'l-Ârifin 1/361.

11 — Keşfü'z-zunûn 2/1987; Osmanlı Müellifleri 1/68; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361; Defter-i Kütüphâne-i Es'ad Efendi.

12 — Osmanlı Müellifleri 1/68; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361.

9 — Tahkikü mâi'l-Hayât ve Keşfü Esrârî'z-Zulumât

Nüshası :

Nuruosmâniye 2687.

Kâtip Çelebi Keşfü'z-Zunûn'da bu eserin adını «Risâle fi mâi'l-Hayât» olarak zikretmiştir. (13)

—oooOooo—

10 — Risâle fi beyânı ahvâl-i Hızır Aleyhi's-Selâm (14)

11 — Keşfü'l-Hicâb an kelâmı Rabbi'l-Erbâb (15)

12 — Şerhu Hadisi'l-Erbain (16)

13 — Şerhu Menâzili's-Sâirin (17)

14 — Şerhu Arûzi'l-Endülüsü (18)

15 — Şerhu Kasideti's-Şeyh Ekber

Nüshası :

Hâlet Efendi 819/7

Muhyiddîn-i Arabî'nin «Kurratü Ayni's-Şühûd» isimli Tasavvuf-la ilgili manzûmesinin şerhidir. (19)

—oooOooo—

16 — Şeceretü'l-Yakîn fi ilmi't-Tasavvuf

veyâ

Risâle fi't-Tasavvuf (20)

Nüshaları :

Ayasofya 1898/2; İst. Üniversite 151.

—oooOooo—

13 — Keşfü'z-Zunûn 1/888; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361; Osmanlı Müellifleri 1/67-68.

14 — O. Müellifleri 1/67; H. Ârifin 1/361; Brockelman Supp II, 323.

15 — İ. Paşa, Keşfü'z-Zunûn Zeyli 2/359; Brockelman Supp II, 323.

16 — Keşfü'z-Zunûn 2/1038; H. Ârifin 1/361; O. Müellifleri 1/67-68.

17 — Osmanlı Müellifleri 1/67; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361. «Şeyhu'l-İslâm Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî es-Sûfî (Ölüm 481 H.)'nin Tasavvuf-la ilgili olarak telif ettiği «Menâzilü's-Sâirin» isimli eserinin şerhidir. Nüshası tesbit edilemedi.

18 — Osmanlı Müellifleri 1/67; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361; Taşköprü-zâde, Miftâhu's-Saâde 1/129. «Ebû'l-Ceyş Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî (Ölüm 549 H.)'nin Arap Edebiyatının vezin kalıpları ile ilgili eserinin şerhidir. Nüshası tesbit edilemedi.

19 — Osmanlı Müellifleri 1/68; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361.

20 — Brockelman, Supp II, 323.

Not : 10 sıra numaradan, 14 sıra no'ya kadar ki, beş eserden hiç birinin nüshası tesbit edilememiştir.

III — ŞEYHLERİ (HOCALARI)

a) Sadreddin-i Konevi

Künyesi;

Şeyh Sadreddin Ebü'l-Meâli Muhammed İbni İshâk el-Konevi
(605-673 H./1207-1274 M.)

Altıyüzbeş hicri yılında Malatya'da (21) doğan Sadreddin küçük yaşta babasını kaybederek yetim kalmış ve daha sonra Konya'ya yerleşmiştir. O sıralarda Konya'ya gelen Şeyh Muhyiddin-i Arabi, Sadreddin'in annesi ile evlenmiş, bu sebeble İbni Arabi, Sadreddin'i büyük bir titizlikle terbiye etmiş ve onun müsbet ve ma'nevî ilimlerde iyi bir şekilde yetişmelerini sağlamıştır.

Konya'ya yerleşmesinden sonra Konevi nisbeti ile anılan Şeyh Sadreddin bütün ömrünü medresede geçirmiş ve kendi evini ilim tedris yeri yapmıştır. Bilhassa Hadis ilmindeki kudreti ile Muhyiddin-i Arabi'nin felsefesini yaymağa çalışmıştır.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ile muâsır bulunmaları ve birbirleri ile çok samîmi olmaları sebebiyledir ki Mevlânâ, kendi cenâze namazının kıldırılmasını Konevi'ye vasiyyet etmiş, Konevi'de bu vasiyyet üzerine Mevlânâ'nın cenâze namazını kıldırırken iki defa fenalık geçirmiş, fakat yine de kendisinin kıldırması aralarındaki samimiyeti anlatmağa kâfidir. Mevlânâ'nın, kendi cenâze namazının kıldırılmasını Konevi'ye vasiyyet etmesi de, onun Konya'da yüksek bir şahsiyet olduğunu göstermeye yeter.

Konevi kendi zamanında Konya'nın en büyük şeyhi ve âlimi olup, «Ekberiyîye» tarikatını temsil etmiştir. Şeyh Muhyiddin-i Arabi'nin oğulluğu ve eserlerinin şârihi (açıklayıcısı) olduğu için «Şeyh-i Kebir» diye de anılmıştır.

Konevi, o devirde devamlı ders okutmuş ve bir çok talebe yetiştirmiştir. Müeyyidüddin el-Cenedi, Mevlânâ Şemsüddin, Şeyh Fahrüddin-i Irâkî, Şeyh Sa'düddin el-Fergâni ve bunlardan başka Şeyh Dâvûd-ı Kayserî gibi bir çok kimseler onun sohbetinden istifade etmişlerdir. Hattâ Mevlânâ Celâleddin-i Rumi'nin de, Konevi'den ders aldığı rivâyet edilmektedir.

21 — Doç. Dr. N. Keklik'in «Sadreddin-i Konevi'nin felsefesinde Allah-Kâinat ve İnsan» adlı eserinin XI. sayfasında Malatya'da doğduğunu şüpheli karşılayarak «Menkabeye dayanmaktadır» denilmektedir.

Ayrıca Şeyh Sa'deddin-i Hamevi ile özel sohbetleri olduğu gibi, Nasirüddin-i Tûsi ile de, aralarında bazı konularda mektuplaşmalar olmuş ve bu mektuplaşmalar sonunda Tûsi aczini kabul ederek Şeyh Sadreddin'den feyz almıştır. (22)

Şeyh Sadreddin, Saray Yavrusu konağında Hadis okutur, zamanın büyükleri de, bu derse devam ederlerdi. Hükümet, bu hizmetinden dolayı kendisine büyük tahsisât vermiştir.

Muhaddisliği hakkında şöyle bir fıkra anlatılır. Çelebi Hüsameddin, Mevlânâ'ya:

«— Şeyh Sadreddin bu yolda muhakkik mi, yoksa mukallid midir?» diye sormuş, Mevlânâ da:

«— Mukalliddir» diye cevap vermiştir.

İbni Arabî'den ilim öğrenip ve onun felsefesini ve tarikatini devam ettiren Konevi, aşağıda isimlerini vereceğimiz bir çok eserleri de, telif edip bizlere hediye olarak bırakmışlardır.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin ölümünden sekiz ay sonra 673 H. de Konya'da vefat eden Konevi buraya defnedilmiş ve daha sonra kendi adına bir câmi ve bir de türbe yaptırılmıştır.

—oooOooo—

KONEVİ'NİN ESERLERİ ve yazma nüshalarından bir veyâ ikisinin bulunduğu Kütüphane ve kayıt numaraları :

- 1 — **el-Fükûk fi müstenidâtı hukemi'l-Füsûs**
(Konya Yusuf Ağa 4858; Manisa Muradiye 1104)
- 2 — **Hırkatü't-Tasavvuf**
(İst. Belediye Osman Ergin 1441)
- 3 — **İ'câzü'l-beyân fi keşfi ba'zı esrârı Umî'l-Kur'an.**
«Fâtiha Tefsiri»
(Konya Yusuf Ağa 5025; Ayasofya 402)
- 4 — **Makâlât** «Şeyh Nasirüddin tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir»
- 5 — **Mektûbât**
(Konya Dergah 1637; İst. Reşid Ef. 490)

22 — Muhterem Hocamız Dr. Mikail Bayram, Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi İst. 1979 ayı basım'daki: «**Sadreddin Konevi ile Hâce Nasirüddin-i Tûsi'nin mektuplaştıkları iddiası üzerine**» başlıklı makalesinde:

«— Sadreddin-i Konevi ile mektuplaşmalar yapan zâtin, Nasirüddin-i Tûsi olmayıp; Kırşehirli şeyh Nasirüddin Ebü'l-Hakâyık Mahîmüd b. Ahmed el-Höyî (660/1262) «Ahî Evran» olduğunu delilleriyle isbat etmeğe çalışmıştır.

- 6 — **Mit'atü'l-ârifin**
(Esad Ef. 1427; Vehbi Ef. 737)
- 7 — **Miftâhu'l-ğayb**
(Kayseri Râşid Ef. 1125; Konya Yusuf Ağa 4865)
- 8 — **Nefehâtü'l-İlâhiyye**
(Konya Yusuf Ağa 4867/2; Lala İsmail 709)
- 9 — **en-Nusûs fi tahkiki't-tavri'l - mahsûs**
(Hüdâi 51; Bursa Haraccı 790)
- 10 — **Risâle fi hakkı'l-Mehdi**
(Osman Ergin 1883; Ayasofya 4849)
- 11 — **Risâletü'l-Hâdiye**
(İst. Üniversite A 4122; Veliyyüddin Ef. 3191)
- 12 — **Risâletü'l-müfessaha an müntehe'l-efkâr**
(Şehid Ali Paşa 1362; Kütahya Vâhid Paşa (622)
- 13 — **Risâletü's-seyr ve's-sülûk**
(Şehid Ali Paşa 1389)
- 14 — **Sûretü Mükâtebeti's-Şeyh Sadreddin el-Konevi**
—eş—Şeyh Nâsirüddin et-Tûsi
(Esad Ef. 1143; Pertev Paşa 617)
- 15 — **Sûretü Mükâtebeti's-Şeyh Sadreddin el-Konevi**
—eş—Şeyh Yâsin Telemsânî
(Şehid Ali Paşa 1344)
- 16 — **Şerhu Hadisi'l-erbain**
(Fâtih 788; Dügümlü Baba 60)
- 17 — **Şerhu's-şecereti'n-Nu'mâniyye fi'd-Devleti'l-Osmâniyye**
(Konya Dergâh 2949; Nuriosmâniye 2286)
- 18 — **Şuabü'l-imân**
(Feyzullâh Ef. 2163; Cârullah 2054)
- 19 — **Tebziratü'l-mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehi**
(Ayasofya 1961; Nuriosmâniye 2286)
- 20 — **et-Teveccühü'l-etemmü'-â'lâ nahve'l-Hakkı Celle ve Alâ**
(Esmâ-i husnâ Şerhi)
(Konya Yusuf Ağa 4883/6; Şehid Ali Paşa 1369)
- 21 — **Vasâyâ**
(Ayasofya 2910/8-9; Yahyâ Ef. Dergâhı 140)
- 22 — **Vasiyyetü's-Şeyh Sadreddin İnde'l-vefât**
(Konya Yusuf Ağa 4883/4; Esad Ef. 3814)
- 23 — **Zâbitatü'l-hukemiyye**
(Hüdâi Ef. 1814)

KONEVİ'NİN ESERLERİNDEN MEVCUT NÜSHALARININ OLUP OLMADIĞI

- 1 — el-Müfâvedât
- 2 — Keşfü's-sırr
- 3 — Miftâhu akfâli'l-kulûb li mefâtihî Allâmi'l-ğuyûb
- 4 — Mevâridü zevi'l-ihtisâs ilâ makâsıdı Süreti'l-Ihlâs
- 5 — Nefesetü'l-Masdûr ve tuhfetü'l-meşkûr
- 6 — Risâletü'l-mürşidiyye (23)

b) KADI URMEVİ

Künyesi :

Kadı Sirâcüddin Ebü's-Senâ Mahmûd İbni Ebi Bekr el-Urmevi eş-Şâfiî (594-682 H./1198-1283 M.)

Hayatı hakkında geniş bilgi edinemediğimiz Urmevi, 594 H. de Azerbeycan Urmiyesinde dünyaya gelmiştir. Fıkıh, Usûl, Kelâm, Felsefe ve Mantık ilmi tahsil eden ve bu dallarda otorite sahibi olan Urmevi'nin adı geçen konularla ilgili bir çok eserleri vardır.

Musul'da Kemâleddin b. Yusuf'tan ilim tahsil eden Urmevi bir müddet de Şam'da kalmış ve bir ara kadılık dahi yapmıştır.

«Metaliu'l-Envâr» isimli eserinden öğrenildiğine göre, Kadı Urmevi, Siyavuş oğlu Keykâvus ve Karamanoğlu Mehmet beyin Konya'dan çıkarılmaları için fetvâ vermiştir.

Urmevi aynı zamanda Mevlânâ Celâleddin-i-Rûmi ve Sadreddin-i Konevi ile muâsırdı. Bunlarla hükümdar saraylarında verilen ziyâfetlerde, husûsi buluşmalarda ve sohbetlerde bulunurlardı. Urmevi'nin ilk zamanlarda Mevlânâ ile bir kısım anlaşmazlıkları olmuşsa da, sonunda Mevlânâ'nın yakınlarından olduğu rivâyet edilmektedir. Hatta Mevlânâ'nın cenâze namazını kıldırın Sadreddin-i Konevi'nin fenâlık geçirmesi üzerine cenâze namazını Urmevi'nin kıldırması için teklif edildiği de söylenmektedir.

Dâvud-ı Kayserî ve Taceddini'l-Kürdi gibi bir çok talebe yetiştiren Urmevi nihâyet 682 H. de Konya'da vefât etmiş ve oraya defnolunmuştur.

23 — K. Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn* 120, 455, 537, 889, 900, 1034, 1038, 1288, 1490, 1758, 1768, 1956, 1967; İsmail Paşa, *Keşfü'z-Zunûn zeyli* 1/335, 2/41, 523, 598; Kehhâle Ö. Rızâ, *Mu'cemü'l-müellifin* 9/43; Ş. Sâmi, *Kâmüsü'l-A'lâm* 4/2944; Develioğlu Abdullâh, *Üçbin Türk ve İslâm Müellifi* s. 429; Hoca Sâdeddin Ef. *Tâcü't-Tevârih* 1/73; M. Câmî, *Nefehâtü'l-üns tercümesi* (Lâmî Çelebi) s. 632; Ergin Osman, *Şarkiyat Mecmûası* 2/63-90;

URMEVİ'NİN ESERLERİ:

- 1 — Beyânü'l-hakk fi'l-mantık ve'l-hikme
(Topkapı Sarayı A. 3378, 3440)
- 2 — Es'ile fi't-tahsil
- 3 — Latâifü'l-hikme
(Meşhed 1/71/230)
- 4 — Lübâbü'l-erbain fi usûli'd-Din fi'l-keîâm
(Topkapı Sarayı A. 1783)
- 5 — Metâliu'l-envâr fi'l-mantık ve'l-hikme
(Kayseri Râşid Ef. 11178/2; Konya Yusuf Ağa 49)
- 6 — Muhtasaru Şerhi's-Sünne fi'l-Hadis
- 7 — Resâil fi ilmi'l-cedel
- 8 — Risâle fi emsiletü't-teaddüdi fi'l-usûl
- 9 — Şerhu'l-İşârât ve't-Tenbihât fi'l-mantık ve'l-felsefe
(Topkapı Sarayı A. 269)
- 10 — et-Tahsil fi şerhi'l-muhassal fi'l-fıkh
(Esad Ef. 3804/1; Topkapı Sarayı A. 1314)
- 11 — et-Tahrir fi Şerhi'l-veciz fi'l-fıkh
(Konya Yusuf Ağa 4813, 4814, 4815, 5394, 5395)
- 12 — Tehzibü'l-muhkem Ve'l-muhitü'l-âzam fi'l-lüğa
- 13 — Zeylü'n-nihâye fil-Hadis (24)

c) KÂŞÂNÎ

Künyesi :

Şeyh Kemâlüddin Abdürrezzâk İbni Ahmed İbni Ebi'l-Ğanâim el-Kâşânî'dir. (730 veya 735 H./1329 veya 1334 M.)

Hayatı hakkında etraflı bilgi edinemediğimiz Kâşânî, Şeyh Nureddin Abdüssamed Natanzi'nin müridlerindedir. Muhyiddin İbni Arabî'nin mektebine mensup bir sufi olan Kâşânî, «Vahdet-i Vücüd» nazariyesini savunanlardandır.

Şeyh Rüküddin Alâüddeve (ölm. 736 H.) ile Muhyiddin-i Arabî'nin ehli sünnet akidesinde olup olmadığına dair mektupla bir çok münakaşaları olmuştur.

24 — K. Celebi, Kesfü'z-Zunûn 61, 92, 95, 261, 848, 902, 1615, 1715, 1846, 2002; İ. Paşa, Hediyetü'l-Ârifin 2/406; Hoca Sadeddin Ef. Tcüt-tevârih 1/73; Kehhâle Ö. Rıza, Mucemül-müellifin 12/155; Sübkî, Tabakâtü's-Sâfiyye 8/371; Konyalı İbrâhim Hakkı, Konya Tarihi s. 750-751.

Nefehâtü'l-üns tercümesinde Kâşânî'nin hayatı anlatılırken Vahdet-i vücûd konusundaki şu rubâî dikkati çekmektedir.

- «Ben, ben değilimki, ben direm ben sensin»
«Etvâr-ı vücûd içre görünen sensin»
«Yolunda ne ten kaldı ne cân, mahvoldu»
«Uşşâka eğer cân ve eğer ten sensin»

«Tevîlâtü'l-Kuran» ve «Hakâikut-Te'vil fi Dakâiki't-Tenzil» isimli tefsirlerinde âyetleri ve Kur'an temsillerini kendine has tasavvufi bir üslup içerisinde te'vil ve tefsir etmektedir. Hatta bu eserlerini telif ederken «Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ölm. 412 H.) nin tesirinde kaldığını Doç. Dr. Süleyman Ateş «Sülemî ve Tasavvufi tefsiri» isimli eserinde mukayeseli olarak anlatmıştır.

Hocası Şeyh Nureddin Abdüssamed Natanzî'den mânevi ve tasavvufi ilimleri tahsil eden Kâşânî nihayet 730 veya 735 H. yılında vefât etmiştir.

ESERLERİ :

- 1 — **Hakâiku't-te'vil fi dakâiki't-tenzil**
(Konya Dergah 63; Ayasofya 198); Bursa Haraççoğlu 54)
- 2 — **Istîlâhâtü's-Süfiyye** (Latâifü'l-a'lâm fi işârâtı ehli'l-ifhâm)
(Kayseri Râşid Ef. 1119; Konya Yusuf Ağa 620, 7227)
- 3 — **Misbâhu'l-hidâye ve miftâhu'l-kifâye**
(Esad Ef. 1720)
- 4 — **Reşhu'z-zülâl fi şerhi elfâzi'l-mütedâvileti beyne erbâbi'l-ezvâk ve'l-ahvâl**
- 5 — **Risâle fi tairifi'l-fütüvve**
(Ayasofya 4875/7; Köprülü 1589)
- 6 — **Risâle fi'l-kazâ ve'l-kader**
(Ayasofya 4875; (79b-83a)
- 7 — **Risâletü'l-Kumeyliyye**
(Konya Dergâh 5020/6 (41b-43b); Ayasofya 4875/5)
- 8 — **Risâletü's-Sermediyye**
(Berlin 2312)
- 9 — **es-Sirâcü'l-vehhâc fi tefsiri'l-Kur'an**
- 10 — **es-Şeceretü't-tayyibe**
(Âtîf Ef. 2241; 535b-546b).
- 11 — **Şerhu Fusûsi'l-hikem**
(Top. Sarayı A. 1503; Konya Dergah 5705)
- 12 — **Şerhu Mevâkı'n-nücûm**

- 13 — Şerhu Menâzili's-sâirin
(Kayseri Râşid Ef. 1115/7; Konya Yusuf Ağa 7227)
- 11 — Şerhu't-tâiyye li'bni'l-Fârız (Keşfü vüçuhi'l-ğurr li meâni'd-dür
(Selim Ağa 501)
- 15 — Tevilâtü'l-Kur'an
(Esad Ef. 47; Ayasofya 81)
- 16 — Tezkiyetü'l-ervâh an mevânii'l-iflâh
(Fâtih 2595)
- 17 — Tezkiretü's-sâhibiyye
(Kâhire II/556)
- 18 — Umdetü's-süfiyye
(Konya Dergâh 5020/10) (25)

IV — HALEFLERİ VE MUÂSIRLARI

a) ŞEYH TÂCEDDİN EL-KÜRDİ

(Ölüm : 761 H./1359 M.'den önce)

Uzun künyesi, doğum ve ölüm tarihleri' hakkında yeteri kadar bilgi bulamadığımız bu zât; Kadı Sirâcüddin Mahmûd İbni Ebi Bekr el-Urmevî'den de ders okumuş, bilhassa fıkıh ilminde yüksek dereceye ulaşmış, fazilet ve yüksek ahlâkı ile tanınmıştır.

Şeyh Davûd-ı Kayseri'nin İznik Medresesinde Müderris iken 751/1350 yılında vefat etmesi üzerine Sultan Orhan Gâzi tarafından bu medreseye müderris tayin edilmiştir.

Tâceddin el-Kürdi iki kızından birini 726 H.'de -126 yaşında olduğu halde- vefat eden ihtiyâr Şeyh Edebâli ile, diğer birini de Vezir Hayreddin Paşa ile evlendirmiştir.

Şeyh Edebâli'ye kızını vermesi sebebiyle de, Sultan Orhan Gazi ile akrabalık kurmuştur. Çünkü Orhan Gazi'nin annesi, Şeyh Edebâli'nin kızıdır.

On seneye yakın bu medresede müderrislik yaparak bir çok talebe yetiştiren Tâceddini'l-Kürdi, Orhan Gazi zamanında ölmüş, ye-

25 — K. Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn* 107, 266, 336, 883, 983, 1263, 1552, 1828; İ. Paşa, *Hediyetü'l-Arifin* 1/567; Bursalı M. Tâhir, *O. Müellifleri* 1/67; Lâmfî Çelebi, *Nefehâtü'l-İns* tercümesi s. 544-553; Develioğlu Abdullâh, *Üçbin Türk ve İslâm Müellifi* s. 429; İ. A. 1/105-109; Ateş Süleyman Doç. Dr., *Sülemi ve Tasavvufi Tefsiri* s. 231.

rine ise yine Orhan Gazi tarafından Mevlâ Alâüddin Esved getirilmiştir.

Orhan Gazi'nin ölümü 761/1359-60 yılı olduğu için, Tâceddini'l-Kürdi'nin ölüm tarihini 761 H.'den önce diye kayıtladık. Araştırma yaptığımız kaynaklarda hiç bir eserine rastlıyamadık. (26)

b) ALÂÜDDİN ESVED (KARAHOCA)

(800 H./1397-98 M.)

Künyesi :

Mevlâ Alâüddin Ali b. Ömer el-Esved olup, Afyonkarahisarlıdır. Tahsilini İran'a giderek tamamlamıştır. Şeyh Dâvûd-ı Kayseri'den sonra İznik Orhâniye sonra adı geçen medreseye Orhan Gazi tarafından müderris tayin edilmiştir.

Mevlânâ Şemsüddin Fenâri dahi bir müddet bu zattan ilim tahsil etmiştir. Hanefi mezhebinde olan Alâüddin Esved 26 Muharrem 800 H.'de vefat etmiş olup, İznik'te Şeref-zâde Mahallesindeki türbesinde medfundur.

ESERLERİ :

- 1 — el-İnâye fi şerhi'l-vikâye
İslâm Hukûkuna âit olan bu eseri İznik medresesinde müderris iken telif etmiştir.
- 2 — Şerhu'l-Muğni fi usûli'l-fıkh
787 H. yılında telif edilmiştir.
- 3 — Künûzu'l-envâr fi şerhi Rumûz-ı'l-esrâr
Usûl-i fıkhâ âit olan bu eser Sultan Murad Hüdâvendigâr adına telif edilmiştir. Bir nüshasının Nuriyosmâniye kütüphânesinde bulunduğu Osmanlı Müelliflerinde Bursalı M. Tâhir Bey tarafından bildirilmektedir. (27)

c) YÂR ALİ ŞİRAZİ

(814 H./1411 M.)

Künyesi :

Şeyh Yâr Ali İbni Zeynüddin Siyavuş olup, Amasyalıdır.

26 — Taşköprü-zâde, Şakâyık s. 9.

27 — K. Çelebi, Keşfü'z-Zunûn 1749, 2021; İ. Paşa, Hediye'tü'l-Ârifin 1/726; Taşköprü-zâde, Şakâyık s. 9; Mecdi, Şakâyık tercümesi s. 38-39; Kehhâle, Ö. Rızâ, Mucemü'l-müellifin 6/291; M. Tâhir, Osmanlı müellifleri 1/351-52.

Babası Zeynüddin Siyavuş, Divrikli ise de, Amasya'ya hicret etmiştir. Dedesi vedâ ecdâdından birinin Şirâz'lı olması sebebiyle kendisinin ŞİRÂZÎ diye nisbet edildiği sanılmaktadır.

Yâr Ali, akli ve nakli ilimlerde yüksek bilgi sâhibi olup, aynı zamanda büyük edib ve mutasavvıflarımızdandır. Zamanında müftülük yaparak halkın müşkil sorularını cevaplandığı «Şakâyık» ta bildirilmektedir.

Şeyh Dâvûd-ı Kayseri'nin «Şerhu Fusûsı.l-hikem» isimli eserinin Bursa Hüseyin Çelebi 453 numarada kayıtlı nüshasının kenarında Yâr Ali Şirâzi'nin kendi el yazısı ile hâşiye ve açıklamaları vardır. Bir süre Eretna oğullarının hizmetinde de bulunan Yâr Ali Şirâzi nihâyet, 1 Cemâzi'l-evvel 814 H. yılında Bursa'da vefat etmiştir.

ESERLERİ:

1 — el-Lemehât fi şerhi'l-Lemeât

Farsça olan bu eser Sadreddin-i Konevi'nin müridlerinden olan Şeyh Fahrüddin İbrâhim b. Şehriyâr el-İrâki (680/1281)'nin Tasavvufufla ilgili «el-Lemeât» isimli eserinin şerhidir.

Nüshaları : Konya Dergâh 1692, 1711; İst. Üniversitesi T. Y. arasında 3988.

2 — el-Makâsîd'ü'n-nâciye fi'l-mebdei ve'l-maâş ve'l-maâd

Bu eser 777/1375 yılında telif edilmiş olup Farsçadır. Eser, müellifinin ilmüne ve kemâline şahidlik etmektedir. Şeyh Abdülmecid es-Sivâsi (971-1049/1563-1639) tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. (28).

d) KUTBÜDDİN İZNIKİ

(ölm. 821 H./1418 M.)

Künyesi :

Kutbüddin Şeyh Muhammed b. Muhammed el-İzniki olup, İznik'te doğmuştur. Zamanın âlimlerinden Hasan Paşa b. Mevlâ Alâüddin Esved'den ilim tahsil etmiş olan İzniki, akli ve nakli ilimlerde yüksek dereceye ulaşmış, faziletli ve takvâ sahibi bir âlim olmuştur.

Bilhassa İslâm Hukûkuna ait ilimlerde mahâret gösteren İzniki, aynı zamanda büyük bir mutasavvıftır.

28 — K. Çelebi, Keşfü'z-Zunûn 1564; İ. Paşa, Hediyyetü'l-Ârifin 1/728; Taşköprü-zâde, Şakâyık s. 25; M. Tâhir, O. Müellifleri 1/192; M. Bayram, Tarih Dergisi sayı 32, sayfa 14-16.

Timurla olan sohbetinde onun zâlimce yaptığı cinâyetlere karşı doğru ve acı sözler söylediği halde Timur'un cevap vermeyerek sükûta mecbur olduğu Şakâyık'ta bildirilmektedir.

Nihâyet İzniki, 8 Zilhicce 821 H. tarihinde İznik'te vefat etmiş olup, Halil Paşa Câmii bitişiğindeki türbesinde medfundur.

ESERLERİ:

- 1 — **Fethu Miftâhi'l-Gayb**
(Konya Dergâh 1632)
- 2 — **El-İkdü's-semîn ve'l-akdü'l-yemîn**
- 3 — **Mukaddimetü's-salât**
(Topkapı Sarayı T. Y. K. 823)
- 4 — **Mürşid'ül-müteehhil**
(Kavala «Yunanistan» 1/395)
- 5 — **Râhatü'l-kulub**
(Türkçe bir ilmihaldir. Ayasofya no:
- 6 — **Tefsiru Kutbüddin İzniki**
- 7 — **Telifikât fi şerhi'l-mesâbih**
- 8 — **Zâdü'l-meâd fi'l-fürû ve'l-ahlak (29).**
Nüshası Bursa İncirli Dergâhı no:

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Aksarâyi Mahmûd b. Muhammed, **Müsâmeretü'l-Ahbâr** (Prof. Osman Turan Neşri) Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1944.
- 2 — Âli Mustlafa b. Ahmed Gelibolulu, **Kühnü'l-Ahbâr**, yazma v. 19b - Kayseri Râşid Ef. Kütüphanesi no: 920.
- 3 — Ateş Süleyman, Doç. Dr. **Sülemi ve Tasavvufî Tefsiri**. Sönmez Neşriyat Nürettin Uycan Matbaası İstanbul 1969 I. baskı.
- 4 — Adıvar A. Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**. Yükselen Matbaacılık İstanbul 1970.

29 — K. Çelebi, **Keşfü'z-Zunûn** 457; İ. Paşa, **Hediyetü'l-Ârifin** 2/184; Kehhâle Ö. Rızâ, **Mücemü'l-müellifin** 11/191; Mecdî, **Şakâyık Tercemesi** 58-59; Taşköprü-zâde **Şakâyık** 24; Mehmet Tâhir, **Osmanlı Müellifleri** 1/144..

Not : Dâvüd-ı Kayserî'nin «Halefleri ve Muâsırları» olarak sıraladığımız bu dört zâta, Dâvüd-ı Kayserî'nin talebeleri göziyle de bakılmaktadır.

- 5 — Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-zeyl alâ Keşfi'z-zunûn*. Milli Eğitim Bakanlığı İst. 1972, 2 cilt II. baskı.
- 6 — Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. M.E.B. Behiyye Matbaası İst. 1951 2 cilt.
- 7 — Baltacı Câhit Dr. XV - XVI. asırlarda Osmanlı Medreseleri. İrfan Matbaası İst. 1976.
- 8 — Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*. Matbaa-i Âmire İst. 1333 H. 3 cilt.
- 9 — Brockelmann, Leiden 1935 5 cilt.
- 10 — *Defter-i Kütüphâne-i Esad Ef. Mahmud Bey Matgaası* İst. 1262 H.
- 11 — Develioğlu Abdullâh, *Üçbin Türk ve İslâm Müellifi*. Yaylacık Matbaası İstanbul 1973.
- 12 — Gölpınarlı Abdülbâki, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1967 3 cilt.
- 13 — Hoca Sâdeddin Ef. *Tâcü't-tevârih* (sadeleştiren İ. Parmaksızoğlu) M.E. Basımevi İst. 1974 I. baskı.
- 14 — İbni Haceri'l-Askalâni, *ed-Dürerü'l-Kâmine*. Matbaa-ı Medeni Mısır 1385/1966 5 cilt II. baskı.
- 15 — *İslâm Ansiklopedisi*, M.E. Basımevi İst. 1971 12 cilt.
- 16 — Karatay F. Ethem, *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu* Küçük Aydın Matbaası İst. 1961 4 cilt.
- 17 — Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-Kütübi ve'l-fünûn*. M. E. Basımevi İst. 1972 2 cilt. II. Baskı.
- 18 — Keklik Nihat Doç. Dr., *Sadreddin Konevinin Felsefesinde Allâh Kâinât ve İnsân*. Edebiyat Fakültesi Matbaası İst. 1967.
- 19 — Kehhâle Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifin*. Terakki Matbaası Şam 1957 15 cilt.
- 20 — Konyalı İbrâhim Hakkı, *Konya Tarihi*. Yeni Kitap Basımevi Konya 1964.
- 21 — Mecdî Efendi Mehmed Çelebi, *Hakâiku's-Sakâik*. İst. 1269 H.
- 22 — Mehmed Süreyyâ, *Sicilli Osmâni*. Matbaa-ı Âmire İst. 1308 4 cilt.
- 23 — Molla Câmî, *Nefehâtü'l-Üns* (mtc. Lâmiî Çelebi) Tan Matbaası İst. 1972.
- 24 — Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Câmiu'd-Düvel*. Yazma Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi no: 913/1-2.
- 25 — Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Târihi*. (sadeleştiren İsmail Erünsal) Kervan Kitapçılık Matbaası İst. tarihsiz 2 cilt. I. baskı.

- 26 — Öztuna Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**. İrfan Matbaası İst. 1977 12 cilt.
- 27 — Serkis Yusuf Elyan, **Mu'cemü'l-matbûâtî'l-Arabiyye**. Serkis Matbaası Mısır 1928 2 cilt.
- 28 — Sübki, **Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ**. Halep 1383/1964 8 cilt I. baskı.
- 29 — **Şarkiyat Mecmûası**, Osman Yalçın Matbaası İst. 1958 7 cilt.
- 30 — Şemseddin Sâmî, **Kâmüsü'l-A'lâm**. Mihran Matbaası İst. 1311 6 cilt.
- 31 — Taşköpri-zâde, **Miftâhu's-Saâde ve Mısbâhu's-Saâde fi mev-zûâtî'l-Ulûm**. İstiklâl Matbaası Kâhire tarihsiz 4 cilt.
- 32 — Taşköpri-zâde, **Şakâiku'n-Nümâniyye fi ulemâi'd-Devleti'-Osmâniyye Meymeniyye** Matbaası Mısır 1310 2 cilt.
- 33 — Tûran Osman Prof. Dr. **Selçuklular Zamanında Türkiye**. İst. Matbaası İst. 1971.
- 34 — Unat Fâik Reşid, **Hicri Tarihleri Milâdi Tarihlerle Çevirme Kılavuzu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1965.
- 35 — Uzunçarşılı İ. Hakkı, Ord. Prof. **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı** Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1965.
- 36 — Uzunçarşılı İ. Hakkı Ord. Prof. **Osmanlı Tarihi**, 4 cilt. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1949.
- 37 — Zeki Velidi Togan, İst. Ü. E. Fakültesi **Tarih Dergisi**, Kayseri ve Bursa'daki Bazı yazmalar Hakkında, İbrahim Horoz Basımevi İst. 1952, 3 cilt.

Kitabiyât

Dr. Câhid BALTACI

Atillâ Çetin, Başbakanlık Arşivi Kılavuzu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1979. XVI + 171 s.

Eser girişle yedi bölümden ibârettir. Girişte Başbakanlık Arşivi'nin tarihçesi, arşivde yapılan tasnif çalışmaları ve arşivde muhâfaza edilen arşiv malzemeleri hakkında bilgi verilmektedir.

Birinci bölümde Başbakanlık Arşivi'nde mevcut ve araştırmacılara açık tasnifler husûsiyyetleriyle tanıtılmaktadır. Bunların; Ali Emiri, İbnü'l-Emin, Cevdet, Fekete, Hatt-ı hümayûn, İrâde, Kâmil Kepeci, Maliye'den Müdevver Defterler, Yıldız, Vakfiyeler, Mâliyeden Müdevver Vesikalar, Müzehheb Fermanlar, Haritalar, Milli Emlâktan Devralınan Vesikalar ve Defterler, Sicill-i umûmi Defterleri, Hazine-i Hâssa Memur ve Müstahdemlerinin Sicil ve Künyeleri ile Maaş Defterleri tasnifleri oldukları görülmektedir.

İkinci Bölümde araştırmalara açık olan defter serileri tanıtılmakta Divân-ı hümayûn'a âid 36 kalem, Bâb-ı âsafi'ye âid 4 kalem defterle Bâb-ı Defteri'ye âid defterlerle Defterhâne'ye âid olan Tapu Tahrir Defterleri tanıtılmaktadır.

Üçüncü bölümde araştırmalara açık olan belge grupları, Divân-ı hümayûn'a âid belgeler, Bâb-ı âsafi'ye âid belgeler ve Bâb-ı defteri'ye belgeler olarak üç grupta tanıtılmaktadır.

Dördüncü bölümde arşivdeki diğer bölümler ve malzemeler başlığı altında Mülgâ Şûrâ-yı Devlet Arşivi, Emniyyet Evrâkı, 1908 sonrası Meclis-i Mebusân ve Âyân Zabıtları, Vilâyet Defterleri serisi, Gazete koleksiyonları, Mühür ve Damgalar tanıtılmaktadır.

Beşinci bölümde Başbakanlık Arşivi'ndeki tasnif çalışmaları husûsiyyetleriyle tanıtılırken 1255'e kadar olan merkez evrâkı, 1255'ten

sonraki Sadâret evrâkı ve Mülgâ Nezâret evrâkı kodlarıyla verilmektedir.

Altıncı bölümde Türkiye'de bulunan Osmanlı devrine âid diğer önemli arşivler tanıtılmaktadır. Bu arşivlerden müstakil olanlar; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şer'i Mahkeme Sicilleri, Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Mülgâ Maarif Nezâreti Arşivi, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Deniz Arşivi, Dışişleri Bakanlığı Hazine Evrâkı, Mülgâ Mâliye Nezâreti Arşivi, Mülgâ Sıhhiyye Nezâreti Arşivi, Harbiye ve Tophâne Nezâretleri Arşivi, Harp Tarihi Dâiresi Arşivi ve İstanbul Belediyesi Arşivi olarak sıralanmaktadır. Arşiv malzemesi bulunan müesseseler de kütüphaneler, müzeler, diğer müesseseler ve şahıslarda bulunan malzemeler olarak tasnif edilmektedir.

Yedinci bölümde ise Başbakanlık Arşivi'nde araştırma yapacaklar için bazı pratik bilgiler verilmektedir.

Eserin sonuç bölümünde arşivlerimiz hakkında oldukça önemli bazı görüşler ve teklifler dile getirilmektedir. Kılavuz, kısa bir bibliyografya ile son bulmaktadır.

Dünyanın en büyük arşivlerinden birine sâhip olduğumuz halde, henüz arşiv mevzuatımızın bile tamamlanamamış oluşu, mevcut arşivlerimize devletçe sâhip çıkılmaması ve yeterli ödeneğin arılamaması, arşivlerimizi koruyucu ve tanıtıcı vakıfların kurulmamış oluşu, arşivci yetiştirecek fakülte ve enstitülerimizin henüz açılmamış olması arşivlerimiz için en büyük bahtsızlıktır. Yirminci asır Türkiye'sinde hissiliği ve peşin hükümcülüğü bir tarafa bırakarak gerçekçi olmaya ve devletimiz için hayâti ehemmiyyet arzeden arşivlerimize sâhip çıkmaya mecburuz. Bulgarların bile affı mümkün olmayan gafletimiz neticesi bizden aldıkları arşiv malzemelerini kullanılır hâle getirdikleri, kataloglarını neşrettikleri düşünülürse bizim bu sahâda ne kadar geç kaldığımız daha iyi anlaşılır. Diğer taraftan bugünkü nesil olarak eğer biz, arşivlerimizde her gün kaybolan ve bir daha yerine konulması mümkün olmayan arşiv malzemelerimizi bir an önce kurtarmazsak, âtide gelecek ve bu malzemelerin ehemmiyyetini müdrük olacak neslin bizi affetmesi de mümkün değildir.

Kıymetli dostumuz ve arşivcimiz Atilla Çetin'in bu yeni çalışması arşivlerimiz hakkında yapılmış en derlitoplu ve muhtevâlî bir çalışmadır. Bu katalog sâyesinde daha önce tanıyamadığımız bir çok arşivlerimizi tanıma ve onlardan istifâde edebilme imkânı bulmuş oluyoruz. Bu bakımdan Çetin'i ve bu kıymetli çalışmayı neşreden Enderun Kitabevi'ni tebrik eder şükranlarımı arz ederim.

Teşrifât-ı kadîme'nin müellifi Muhammed Es'ad Efendi, Hacı Ahmed Efendi'nin oğludur. (1) Sahhâflar Şeyhi-zâde diye tanınır. II. Mahmud ve Abdulmecid devirleri ricâlerinden ve XIX. asır vak'anüvislerindenidir. 1204/1789 yılında İstanbul'da doğmuş, ilk tahsilini babasından yaptıktan sonra devrinin hocalarından okuyan Es'ad Efendi, babasının medine kadılığına ta'yini üzerine onunla birlikte Medine'ye gitmek için yola çıkmış ve bindikleri geminin Aralık 1804'te Süveys'te batmasıyla âileden kurtulan tek kişi olmuş ve İstanbul'a dönerek Hâlet Efendi'ye intisâbla tahsiline devâm etmiştir. 8 Mayıs 1808'de ibtidâ-i hâric, 15 Aralık 1815'te hareket-i dâhil derecesinde müderris olan Es'ad Efendi, bundan sonra tedristen kadılığa ayrılmış ve 1232/1817'de Adapazarı nâibi olmuştu. 1234/1819'da meşihat mektupçuluğuna getirilen ve daha sonra vakayi' kâtibi olan Es'ad Efendi, bilâhare 1241/1825'te Şâni-zâde Ataullah Efendi (v. 1826) yerine vak'anüvis ta'yin edildi. Aynı sene içinde vak'a-yı hayriyye'de Yeniçeriliğin ilgâsına âid Pertev Paşa'nın hazırladığı fermanı, Sultan Ahmed Câmiinde halka okuyan Es'ad Efendi, 1243/1827/1828 tarihinde Rusya seferi açıldığında ordu kadısı ta'yin edilerek Rumeli'

* Bu hazırlık, Çağrı yayımları arasında 1979 yılında neşredilen «Teşrifat-ı Kadîme» için yapılmıştı. Ancak bir hizmet münasebetiyle yurt dışına çıkmam ıktiza ettiğinden nâşir yanında bıraktığım ve henüz ikmâl edilmemiş hazırlığın dışarıda bulunduğum sırada neşredilmiş olduğunu yurda döndüğümde üzülerek gördüm. Nâşirle irtibat kurarak eserin tevziinin durdurulmasını ve çalışma ikmâl edildikten sonra zâten eserin sonunda bulunan formanın tekrar dizdirilerek cilde ilâve edilmesini, ayrıca yayınevinin yapması gereken yeni Maddî külfete benim de iştirak edebileceğimi ifâde ettimse de nâşirin buna yanaşmaması üzerine hazırlığımızı İslâm Medeniyeti Mecmuası'nda neşretmeyi uygun bulduk.

(1) M. Süreyyâ'nın kaydına göre sahhâflar şeyhi-zâde diye tanınan el-Hâc es-Seyyid Ahmed Efendi, aslen Arapkir'in Merdivenli Köyü'nden olup müderris, 1211/1796-97'de Kudüs kadısı, sonra Mısır kadısı olup buradan da Medine kadılığına ta'yin edilmişken yolda 1218-1803-4'te bindiği geminin Süveys'te batması ile boğularak vefat etti. Üç oğlu vardı. Büyük oğlu Mustafa Reşid (v. 1217/1802-3), ortanca oğlu Nakibu'l-eşrâf Es'ad Efendi, küçük oğlu da Mirlivâ Fazlullah Paşa'dır. SO. 1. 276. Ancak Es'ad Efendi, için Sahhâflar şeyhi-zâde lakâbının kullanıldığını resmî kuyudatta gördüğümüz halde baba için de aynı lakâbın kullanılıp kullanılmadığını resmî kayıtlardan tesbit mümkün olmadı. Ahmed Efendi'nin sahhâflar şeyhliği yapıp yapmadığını bilememekle beraber şâyet baba için de aynı lakâb kullanılıyorsa bunun Es'ad Efendi'nin dedesinden gelen bir lakâb olması gerekir.

ye gönderildi ve bir müddet sonra yerine Çerkez Mehmed Efendi ta'yin edileerk İstanbul'a döndü. 25 Cemaziyyevvel 1247/1 Kasım 1831'de ilk türkçe gazete olarak neşredilen Takvim-i vekâyi'in nâzırlığına ta'yin edildi. 1250/1834'te İstanbul kadısı oldu. 1251/1835-36'de Anadolu pâyesi ile yeni İran şahı Muhammed Şâh'ı tebrik için İran'a muvakkat elçi gönderilen Es'ad Efendi, 1254/1838-39'da yeni kurulan karantina meclisi azâsı, 1255/1839'da Meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyye azâsı, 1257/6 Mayıs 1841'de Nakibu'l-esrâf, 1259/6842'de Rumeli Kâdiaskeri, 1261/1845'te sıbyân mekteplerinin ıslâhı için Bâb-ı âli'de kurulan meclisin azâsı, 1262/1846'da Maarif-i umûmiyye azâsı, 1263/1847'de Mekâtib-i umûmiyye nâzırı, 1 ocak 1848'de meclis-i maarif-i umûmiyye reisi olmuş ve çok geçmeden 3 Safer 1246/10 Ocak 1848'de Salı günü saat 08.30'da vefât ederek İstanbul'da Yerebatan'daki konağının yanında yaptırmış olduğu kütüphânesi haziresinde defn olunmuştur.

Bugün Süleymâniyye'de bulunan kütüphânesinde 4000'den fazla kitâbı bulunan Es'ad Efendi, zekî, okumayı seven âlim bir zâttı. Son zamanlarında şeyhu'l-islâm olmaya da heveslenmiş ise de Ârif Hikmet Bey'in bu makama getirilmesi üzerine teessürünü şöyle ifâde etmişti:

«Benim hakkım iken cây-ı meşihât,
Hudâ'nın hikmeti Ârif Bey oldu.»

ESERLERİ :

1 — **Tarih** :: Muharrem 1237-Zilhicce 1241 seneleri arasındaki hadiseleri muhtevî olup iki cilttir. I. Cildi Şâni-zâde zeyli olarak tanınır. II. Cildi ise kendi vak'anüvisliği zamanındaki vukuâtı ihtivâ etmektedir. Gayr-ı matbu olan bu eserin İstanbul kütüphânelerinde bir çok nüshaları bulunmaktadır. İki tertip üzere mürettep bulunan eserin birinci tertip üzere tam nüshası Ün. Ktp. TY. nr. 6002-6005'te bulunmaktadır. İkinci tertip üzere tam nüshasının I. cildi Es'ad Efendi Ktp. nr. 2084, Millet Ktp. Ali Emiri, tarih kısmı nr. 49'da bulunmaktadır. Bâhir Efendi'nin derkenârıyla ikinci cild millet Ktp., Ali Emiri, tarih kısmı, nr., 50'dedir. Eksik nüshalar ise Ün. Ktp. TY. nr. 2467 (müellifin elyazısı), 158, 1203; Es'ad Efendi Ktp. nr. 2083 (müellifin elyazısı) bulunmaktadır.

2 — **Üss-i Zafer** : Vak'a-yi hayriyye'ye, 1826'da Yeniçeriliğin lağvına dâirdir. Bir yazma nüshası Es'ad Efendi Ktp. nr. 2071'de bulun-

maktadır. Bu eser, İstanbul'da 1243, 1295'te iki defa basılmış, Fransızcaya, Rumcaya ve bazı kısımları Rusçaya çevrilmiştir.

3 — **Teşrifât-ı kadîme** : Matbu nüshadan daha geniş ma'lûmâtı hâvi yazma nüshası Ün. nr. 2692'de bulunmaktadır. Eser 1287'de İstanbul'da basılmıştır.

4 — **Zibâ-i târih** : Lâri'nin Mir'atu'l-edvar ve mirkatü'l-ahbar adlı tarihinin Hoca Sadeddin Efendi tercümesi ve diğer me'hâzları ile karşılaştırılarak yapılmış tercümesidir. Tamamlanamamış tercüme müellif hattıyla Es'ad Efendi Ktp. Nr. 2410'da bulunmaktadır.

5 — **Bahçe-i sefâ endûz** : 1135-1251 tarihleri arasında yaşamış, şâirlere âid bir tezkiredir. Müellif hattı Es'ad Efendi Ktp. Dr. Es'ad Ârif Bey kitapları nr. 4040'dadır.

6 — **Şâhidü'l-müverrihin** : Ebced hesabıyla tarih düşürme san'atını ve bu sahâda tanınmış şâirlerin hal tercemelerini muhtevî bir eserdir.

7 — **Sefernâme-i hayr** : II. Mahmud'un 1247'de doğu Trakya se-yâhatına dâirdir.

8 — **Âyâtü'l-hayr** : II. Mahmud'un 1253'te Tuna'ya yaptığı 40 günlük se-yâhatına dâirdir.

9 — **Münşeât** : Es'ad Efendi'nin iki ayrı münşeâtı vardır. Biri Es'ad Efendi Ktp. nr. 3847 numarada müellif hattıyla; ikincisi Es'ad Efendi Ktp. nr. 3851'dedir.

10 — **Divân** : Es'ad Efendi'nin 1257'ye kadar yazdığı şiirlerinin büyük bir kısmını muhtevîdir. Müellif hattı Es'ad Efendi Ktp. nr. 3852; Tâhir Selim Bey tarafından müellif nüshası esas alınarak ter-tip edilen nüsha Es'ad Efendi Ktp. nr. 3841'dedir.

11 — **Terceme-i müstadrâf** : Muhammed b. Ahmedi'l-hatibi'l-ib-sihi'l-Misri'nin el-Müstadrâf fi külli fennin müstadrâf adlı eseri olup II. Mahmud'un Ekmekçi-zâde Hâfız Ahmed'e yaptırdığı tercümenin Es'ad Efendi tarafından yeniden gözden geçirilerek ve bazı yerleri değiştirilerek tercümesi olup 1263'te İstanbul'da basılmıştır.

12 — **Kevâkibü'l-mes'ûd fi kevkebi'l-cünûd** : Şeyh Muhammed Cezâyiri'nin «es-Sa'yü'l-Mahmûd fi nizâmi'l-cünûd» adlı cihâdın fa-ziletine dâir eserinin tercümesidir. Yazma nüshası Es'ad Efendi Ktp. nr. 2363'te kayıtlıdır.

13 — **Es'ile ve ecvibe** : 1250 senesi ruus imtihanı için Akşehirli Hoca Ömer Efendi'nin arapça yazdığı risâlesinin tercümesidir. 1250 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.

14 — **el-virdü'l-müfid fi şerhi't-tevhid**. İst. 1264, 1298. İki defa ba-sılmıştır.

15 — Nasrun a'ziz; Amel-i sâliha dâir bir risâledir. Müstadraf'ın 10. bâbı içinde neşredilmiştir.

16 — Pend-nâme : Türkçe manzum bir risâledir. Matbûdur.

17 — İhtilâfû't-tevrâtin : Es'ad Efendi Ktp. nr. 3842.

18 — Mehâsin-i mâcidiyye : Es'ad Efendi Ktp. Ârif Bey kitapları, nr. 4268.

19 — Mesh-i ricl ve mesh-i hûf : Es'ad Efendi Ktp. nr. 3625.

Es'ad Efendi'nin bunlardan başka risâleleri de bulunmaktadır.

Bilindiği gibi arapça asıllı olan «teşrifât» kelimesi, «teşrif» kelimesinin çoğuludur. Şereflendirme, şeref verme, ziyâretle bir yeri şerefli kılma, gitme, gelme, kudüm, vürûd ve azîmet manalarını ifâde ederdi. Ayrıca vezir, beylerbeyi ve diğer devlet erkânına âid harc defterlerini de tutardı. Osmanlılarda teşrifâtçı önceleri divân-ı hümayûna bağlı iken III. Ahmed zamanından itibaren Paşa kapusuna nakledilip sadâret kethüdâlığına bağlandı. Daha sonra da teşrifâtçı, «Teşrifât nâzırı» ünvanını aldı.

Teşrifâtın târihi, devletin tarihi kadar eskidir. V. Hammer, teşrifâtçılığın Kanûni Sultan Süleyman devrinde kurulduğunu kaydetmekte ise de bu, ondan önce teşrifâtın bulunmadığını ifâde etmez; bu me'mûriyyetin Osmanlılarda ilk defa Kanûni tarafından ihdâs edilmiş olduğunu anlatır. Nitekim gerek Selçuklularda ve gerekse Memluklarda teşrifât işlerinin muhtelif me'murlar vâsıtasıyla yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Osmanlılarda da muhtelif kanûnnâmeler ve hatt-ı hümayûnlarla devlet ricâlinin protokoldaki yerleri gösterilmiştir. Fâtih Kanunnâmesi bunun açık örneklerindedir.

Es'ad Efendi'nin «Teşrifât-ı kadîme» adlı eseri, saray ve saray dışında yapılan muhtelif merâsimleri tasvir etmekte, bunlara iştirak eden zevâtı resmî elkâb ve elbiseleriyle tanıtmaktadır. Böylece hem daha önceki, hem de son devir Osmanlı devlet teşkilâtımız hakkında oldukça müfid ma'lûmâtı ihtivâ eden «Teşrifât-ı kadîme», Es'ad Efendi'nin yaşadığı III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Abdu'l-Mecid devirleri için de oldukça önemli bir kaynak hüviyetindedir. Es'ad Efendi'nin çeşitli me'mûriyyetlerle devlet hizmetlerinde bulunmuş olması da eserin ehemmiyyetini arttırmaktadır.

Bugün eserin bilinen tek yazma nüshası İstanbul'da Üniversite Kütüphânesi 2692 numarada kayıtlıdır. Matbu nüsha ise 1287 tarihinde Matbaa-i âmire'de basılmıştır. Ancak bilinen bu yazma nüsha matbu nüshadan daha geniş ma'lûmâtı muhtevi bulunmaktadır. Ese-

rin sadeleştirilerek yeni harflerle neşredilen nüshası (Yavuz Ercan, Osmanlılarda töre ve törenler, İst. 1979) ise halk için hazırlanmış oluşu, indeksinin bulunmayışı, notların karışıklığı ve eksikliği sebebiyle hem kolaylıkla kullanılamamakta hem de araştırmacıya kaynak olamamaktadır.

Yapılan tıpkı basımlı neşir (Çağrı yayınları, İst. 1979) ise edisyon kritikli bir metin ortaya çıkarmak maksadıyla yapılmayıp mevcudu azalan matbu nüshayı tekrar araştırmacıların hizmetine sunmak maksadıyla yapılmıştır. Kullanışlı olması ve metnin daha rahat anlaşılabilmesi için de esere tahlilli bir indeks ilâve edilmiştir.

Bize, Osmanlı tarihi ve müesseseleri bakımından oldukça kıymetli olan bu eseri bırakan merhum Es'ad Efendi'yi vefâtının 132. senesinde minnet, şükran ve rahmetle anarız.

BİBLİYOGRAFYA :

- 1 — Rumeli Kâdi-askerliği rûz-nâmçeleri, Şer'iyye Sicilleri Arşivi, nr. 208. s. 2.
- 2 — Mehmed Tâhir, Osmanlı müellifleri, III, 24-25, İst. 1342.
- 3 — Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmani, I, 276, 339, İst. 1308-1312.
- 4 — Cemâleddin Efendi, Âyine-i zürefâ, s. 68, İst, 1308.
- 5 — Mahmud Cevad, Maarif-i umûmiyye nezâreti tarihçe-i teşkilât ve icraatı, s. 36. İst. 1338.
- 6 — Şemseddin Sâmî, Kamûs-i türki, İst. 1968.
- 7 — Şemseddin Sâmî, Kâmûs-l'alâm, II, 909, İst. 1306.
- 8 — M. Zeki Pakalın, Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü, III, 478, İst. 1973.
- 9 — Münir Aktepe, Es'ad Efendi, İslâm Ansiklopedisi, IV, 363-65.
- 10 — İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı devletinin merkez ve bahriye teşkilâtı, s. 58 vd. Ank. 1948.
- 11 — A. Sırrı Levend, Türk Edebiyatı tarihi, I, 331-32. Ank, 1973.
- 12 — İ. Hâmi Dânişmend, İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi, IV, 137, İst, 1972.
- 13 — Mithat Sertoğlu, Resimli Osmanlı tarihi ansiklopedisi, İst. 1958,
- 14 — Nuri Akbayır, Es'ad Efendi, Türk dili ve edebiyâtı ansiklopedisi, III, 85, İst. 1979.

TEŞRİFÂT-I KADİME

İÇİNDEKİLER

1 — Mevlid-i şerif kıraatı	2
2 — Beher sene mu'tâd üzere mevlid-i şerif kıraatı günü huzûr-i hümâyûnda hil'at ilbâs olunagelenler	9
3 — Kıraat-ı mevlid-i şerif der zamân-ı kâim-makâm paşa fi 12 Rebiu'l-evvel sene 1205	11
4 — Hüccâc-ı müsliminin avdetleri haberi vürüdü	13
5 — Müjdecibaşılarn vürüdü	14
6 — Ziyâret-i Hırka-i şerif	14
7 — Beher sene mu'tâd-ı kadim surre-i hümâyûn ihrâcı resmidir	18
8 — Mu'tâd-ı kadim üzere beher sene surre-i hümâyûn ihrâcında ilbâsı ve cânib-i Mekke-i mükerreremeye irsâliye iktizâ eden berâ-yı irsâliyye Mekke-i mükerrreme	24
9 — İl'bâsı iktizâ eden hil'ahâ-i mütenevvie	25
10 — Beher sene Mekke-i mükerrreme ve Medine-i münevvere şerrefehümâllahü Te'âlâ ilâ yevmi'l-âhiriye gidecek buhurdan buhurcubaşı nümüne tesliminde huzûr-i sadr-ı a'zamide ilbâsı iktizâ eden hil'atlar	26
11 — Tevcih-i emânet-i sûrre ve me'mûriyyet-i ağâ-yı kaftân bi şerif-i Mekke-i Mükerrreme	26
12 — Kılâvuz bohçası vürüdü	27
13 — Şerif hazretlerinin hediye boğçaları vürüdü	27
14 — Huzûr-i âsâfide şerbet ve kahve buhur resmi itmâmında ber mu'tâd ilbâs olunan hil'atlar	27
15 — Sene 1205. İşbu sene-i mübârekede Bâb-ı âli'de iftar-ı hazreti kâim-makâmiyye med'û olan zevât-ı kirâm hazarâtının defteridir.	28
16 — Ramazân-i şerifde sarây-ı hazreti sadr-ı âli'ye ber vech-i mu'tâd med'û olan zevât-ı kerime hazarâtıdır	30
17 — Rusûm-i tebrik-i 'ïyd-i şerif der sarây-ı hazret-i âsâfi ve Şeyhu'l-İslâm	33
19 — Mu'âyede-i âsâfi der kubbe-i hümâyûn der leyle-i 'ïyd-i sa'id	44
20 — Tertib-i etrâf-ı taht-ı hümâyûn	47
21 — Tertib-i mu'âyede-i hümâyûn der yevm-i 'ïyd-i sa'id	48
22 — Tertib-i alây-ı 'ïyd-i sa'id	52
23 — 'ïyd-i şerif günü divânhânedede dâmenbûs-i âsâfi tertibi	58

24 —	Yevm-i mezkürde divânhânedede hil'at ilbâs olunanlar . . .	59
25 —	Mu'âyede-i serbostâniyân-ı hâssa	60
26 —	Mu'âyede-i hazret-i âsafi için davet olunacak zevât . . .	60
27 —	Şeyhu'l-islâm efendi hazretleri mu'âyede-i âsafi için sarây-ı sadr-ı âliye teşrif buyurdıkları gün çavuşbaşı ağa tarafından saatları tasrihiyle irsâl olunacak divân tezkireleri	61
28 —	Ocaklu kapuya geldiği gün irsâl olunacak tezkireler . .	61
29 —	Mu'âyede-i hümâyûn için saatları tasrihiyle çavuşbaşı ağa tarafından yevm-i arefede irsâl olunacak divân tezkireleri	62
30 —	Kuşluk vakti 'Yd-i şerif vâki olduğu	63
31 —	1203 senesi Ramazân-ı şerifin otuzuncu arefe gecesi . .	63
32 —	'Yd-ı fitrin onuncu günü ba'de'l-asr mehterhâne faslı tamam oldukda huzûr-i âsafide ilbâs olunan hil'atlardır .	64
33 —	Elbise-i erbâb-ı mu'âyede ve orta kapuda nüzûl ve rukûb-ları mahalli	64
34 —	'Yd-i fitrda ber mu'tâd-ı kadim rikâb-ı hümâyûna hazret-i sadr-ı a'zamîde arz ve takdîm olunan hedâyâ tertibidir .	65
35 —	Bâb-ı âsafîye ulûfe icmâli götürmesi	67
36 —	Devletlu inâyetlu sadr-ı a'zam efendimiz hazretlerinin ulûfe ihrâcında düvel-i nasârâ elçilerinden biri bulundukda icrâ buyuracakları resimdir	68
37 —	Ulûfe ihrâcında kubbe-i hümâyûnda huzûr-i âsafide ilbâs olunan hil'atlar	78
38 —	Süferânın Divân-ı hümâyûnda nâme teslimleri resmi . .	79
39 —	Süferâya Divân-ı hümâyûnda nâme-i hümâyûn teslim-i resmi	80
40 —	Çavuşbaşı ağa ve kapucular kethüdâsı ağa erbâb-ı divândan istikbâl edecekleri zevâtı bu resm üzere istikbâl ederler	80
41 —	Sadr-ı a'zam hazretlerinin Divân-ı hümâyûna teşrifleri resmi ve kethüdâ bey hazretlerinin dahi yevm-i mezbûrda icrâ buyuracakları resmdir	81
42 —	Divân günleri erbâb-ı divânın sarây-ı hümâyûna duhullerinde icrâ olunan resmdir ki evrâk-ı teşrifâtta bulunup işbu mahalle işâret olundu.	83
43 —	Hatt-ı şerif ile ma'nûn olan defterde kavânin-i ahvâl-i divân-ı hümâyûna dâir bast olunan mukâvelelerden ihrâc olunan rûsûmdur	84
44 —	Arz günlerinde mu'tâd üzere hil'at giyüb arza girenlerdir	91

45 — Ulûfe divânından sonra kubbe-i hümâyûnda dâmenbûs edenlerdir	93
46 — Divân-ı hümâyûnda telhîsi gönderildikde kâidesi bu vechiledir ki	94
47 — Divân-ı hümâyûnda vüzerâ-yı izâm hazarâtının arza teşrifleri resmidir	94
48 — Ulûfe devrinde taraf-ı bâhiri's-şeref-cihândâriden ağa ile vürûd eden hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn ve ferve-i samûr müstevcibi's-sürûr ve hançer-i süreyyâ-peyker vukûunda iktizâ eden resmidir	96
49 — Defter-i donanma-yı hümâyûn	97
50 — Tahta kapu verâsında ilbâs olunacak hil'atlar	102
51 — Dolmabahçe'de huzûr-i sadr-ı a'zamide iksâ buyurulacak ferve-i samûr ve ilbâs olunacak ilbâslar	102
52 — Âmeden-i donanma-yı hümâyûn	106
53 — Mürûr-i donanma-yı hümâyûn	107
54 — Yevm-i merkûmda vezîr-i mükerrerem kaptan paşa hazretleri tersâne-i âmireye teşriflerinde icrâ olunacak resmidir.	109
55 — İlbas olunan hil'atlar an hazine-i paşa-yı müşârun ileyh	109
56 — Şevketlü mehâbetlü Sultan Selim Hân Sâlis efendimizin cûlûs-i hümâyûnları. 11 Ramazan sene 1203 yevm-i salı	110
57 — İrtihâl-i vâlide sultan-ı mağfiret-nişân. Fi. 17. Receb. 1152	117
58 — Resm-i vefât-ı kerime-i pâdişâh-ı âlem-penâh der Enderûn	120
59 — Tertib-i alây-ı vefât-ı sultân der Enderûn	122
60 — Vefât-ı hanım sultan	123
61 — Vefât-ı kadın-ı hazret-i şehriyâri. Fi 2 safer 1178	124
62 — Vefât-ı ağa-yı Dâru's-se'âde. Fi 2 Safer 1206	125
63 — İrtihâl-i sadr-ı a'zâm ve şeyhu'l-islâm efendi	125
64 — Cevâiz ve rettib-i menâsıb-ı divâniyyedir ki sâd u kâf ve dâl ve râ alâ merâtibihim sadr-ı a'zâm ve kethüdâ bey ve da'vet ve ruus cevâizine işârettir.	127
65 — Merâtib-ı ağayân dergâh-ı âli	130
66 — Müceddeden olduklarında ve ibkâ olunduklarında hil'at ilbâs olunub mu'âyede-i hümâyûna gelmesi mu'tâd olmyânlar	131
67 — Şevvâl sene 211 tarihinde âsitânede mukim Rusyalu devletinin orta elçisi bu def'a elçiliği teceddüd etmekle gerek Bâb-ı âlide ve gerek Divân-ı hümâyûnda ilbâs olunan (hil'atlar)	132

- 68 — Şevval 215 tarihinde üç-dört seneden beru âsitânedede mu-
kim iken bu def'a elçiliği teceddüd eyleyen Rusya devleti-
nin orta elçisine bâirâde-i seniyye gerek Divân-ı hümâ-
yûn'da ve gerek Bâb-ı âli'de iksâ kılınan hil'atler . . . 133
- 69 — Fi 29 Receb 215 tarihinde Rusya devletinin âsitânedede mu-
kim orta elçisi devleti tarafından vürüd eden tasdik-nâme
mübâdelesi için Bâb-ı âli(ye) geldikte ilbâs ve iksâ olu-
nan (hil'atler) . . . 134
- 70 — Fi 8 Şevval sene 217 tarihinde âsitânedede ikâmet etmek üz-
re Rusya devletinin vürüd eden orta elçisine bâirâde-i se-
niyye gerek Divân-ı hümâyûnda ve gerek Bâb-ı âlide iksâ
kılınan (hil'atler) . . . 134
- 71 — 28 Cemâziyye'l-âhir sene 217 derse'âdetde ikâmet etmek
üzere Nemçe devleti tarafından vürüd eden orta elçisine
ilbâs ve iksâ olunan (hil'atler) . . . 135
- 73 — Bu def'a Nemçe devleti tarafından fevka'l-âde orta elçisi
Hebrut nâm elçi resmen Bâb-ı âliye getirilib Toskana düka-
sına götürmek için nâme-i hümâyûnu ve metub-i âsafi
teslimi için huzûr-i âsafide ilbâs kılınan (hil'atler) . . . 136
- 74 — Bu def'a Büyük İspanya derse'âdete vürüd eden orta elçi-
si resmen mektubunu teslim için Bâb-ı âliye ve nâmesini
teslim için Divân-ı hümâyûna gittikde ilbâs kılınan (hil-
atler). Fi 28 safer 316 . . . 136
- 75 — Felemenk tarafından derse'âdetde ikâmet elçisi vilâyeti
cânibine me'zûnen avdet etmesi için vedâ zımmında bi-
lâresm Bâb-ı âliye geldiğinde taltif zımmında huzûr-i
âsafânedede ilbâs kılınan (hil'atler). Fi 17 sene 208 . . . 137
- 76 — Fi 7 Rebiü'l-evvel sene 209 tarihinde der'aliyyeye vürüd
eden fevka'l-âde İngiltere orta elçisine gerek Bâb-ı âlide
ve gerek Divân-ı hümâyûnda ilbâs ve iksâ kılınan (hil'-
atler) . . . 137
- 77 — Yirmi seneden mütecâviz derse'âdete vürüd eden İngilte-
re Baylosu Enzeli vedâ zımmında bilâ resm kendü takı-
mıyla Bâb-ı âliye geldikte mücerred taltif zımmında hu-
zûrda iksâ olunan (hil'atler) . . . 138
- 78 — Fi 25 Cemâziyye'l-âhir sene 214 tarihinde devlet-i aliyye
ile İngiltere devleti beyninde müceddeden akd-i ittifâk
ve mübâdele-i tasdik-nâme olacak olmakla gerek Divân-ı
hümâyûnda ve gerek Bâb-ı âlide fevka'l-âde vürüd eden
büyük elçisine iksâ olunan (hil'atler) . . . 138

- 79 — Elçi-yi mersûm gittikten sonra zikrolunan mübârek tasdik-nâmede ibrâz eyledikleri hüsn-i hizmetleri mukâbilinde kahve resmi ba'de'l-icrâ iksâ kılınan (hil'atler) . . . 139
- 80 — İngiltere devleti tarafından bundan akdem fi 25 Cemâziyye'l-âhir sene 214 tarihinde büyük elçilik ile vürûd ve orta elçilik ile ikâmet üzere olan elçi beyin 28 Cemâziyye'l-evvel sene 216 tarihinde Divân-ı hümâyûna yine büyük elçiliği ile gelmesi husûsuna irâde-i seniyye te'allûk etmekle yevm-i mezkûrde Divân-ı hümâyûnda iksâ kılınan (hil'atler) . . . 139
- 81 — Derse'âdette ikâmet üzere olan İngilterelünün fevka'l-âde orta elçisi bilâ mektûb teşekkür zimmında resmen Bâb-ı âliye gelmesi husûsunda irâde-i aliyye te'allûk etmekle ilbâs ve iksâ kılınan (hil'atler). Fi 9 Receb 216 . . . 141
- 82 — Derse'âdette ikâmet üzere bu def'a vürûd eden İngiltere devletinin büyük elçisi gerek Divân-ı hümâyûn ve gerek Bâb-ı âliye geldükde iksâ kılınan (hil'atler) . . . 140
- 82 — İngilterelülün Generali bâirâde-i aliyye bilâresm Bâb-ı âliye gelmekle avdetinde ilbâs ve iksâ kılınan (hil'atler). Fi 3 Muharrem sene 215 . . . 140
- 83 — Derse'âdette ikâmet üzere olan İngilterelünün fevkâ'l-âde orta elçisi bilâ mektûb teşekkür zimmında resmen Bâb-ı âliye gelmesi husûsunda irâde-i aleyye te'allûk etmekle ilbâs ve iksâ kılınan (hil'atler) Fi 9 Receb 216 . . 141
- 84 — Fi 20 Cemâziyye'l-evvel sene 209 tarihinde Fransa cumhuri tarafından vürûd eden orta elçisine gerek Divân-ı hümâyûnda ve gerek Bâb-ı âlide iksâ olunan (hil'atler) . 141
- 85 — Akib-i musâlahada olarak Fransa cumhûri tarafından vürûd eden büyük elçisi resmen Bâb-ı âliye ve Divân-ı hümâyûna geldikte iksâ olunan (hil'atler) . . . 142
- 86 — Fi gurre-i cemâziyye'l-âhir sene 220 tarihinde İngiltere büyük elçisi gerek Divân ve gerek Bâb-ı âlide iksâ kılınan (hil'atler) . . . 142
- 87 — Fi 9 Şevvâl sene 220 Rusya devletinin orta elçisi tasdik-nâme mübâdelesi için târih-i mezkûrde resmen Bâb-ı âliye geldikte iksâ ve ilbâs kılınan (hil'atler) . . . 142
- 88 — Resm-i mezkûrün icrâ ve ifâsından sonra ibrâz eyledikleri hüsn-i hizmetleri mukâbili huzurda kahve resmi icrâsiyle ilbâs olunan (hil'atler) . . . 143

- 89 — Fi 23 Cemâziyye'l-âhir sene 221 tarihinde der'aliyyede ikâmet etmek üzere Fransa devleti tarafından vürüd eden büyük elçisine gerek Divân-ı hümâyûn ve gerek Bâb-i âlide iksâ kılınan (hil'atler) 143
- 90 — Fi 26 Şevvâl sene 221 İspanya tarafından vürüd eden orta elçisi Bâb-ı âliye ve gerek Divân-ı hümâyûna geldikte iksâ kılınan (hil'atler) 144
- 91 — Fi 16 Şevval sene 222 tarihinde Saksonya devleti tarafından maslahatgüzârlık ile vürüd eden beye ancak Bâb-ı âlide iksâ olunan (hil'atler) 144

UMÛMÎ İNDEKS

A

- Abdü'l-hamid Hân** (I. Abdü'l-hamid Hân, vef. 1789), 111.
- Ağa babası** (Bevvâbân-ı sūfiyân-ı kule), Harem kapıcılarının başı, 26, 75, 124.
- Ağa bahçesi** : Topkapı Sarayı'ndaki bahçelerden biri, 124.
- Ağayân-ı âsafi** : Sadr-ı azam kapısındaki ağalar, 34, 35, 78, 82.
- Ağayân-ı enderun** : İç ağaları, kapu ağası, hazinedârbaşı, kilercibaşı ve saray ağasından müteşekkil ağalar, 12.
- Ağayân-ı hazinedâr** : Sarayda bulunan iç ve dış hazinelerin ağaları 26.
- Ağa-yı kalafâti** : Kalafatçıların başı, 105.
- Ağa-yı kapu çavuşu** : Kapı çavuşlarının başı 105.
- Ağa-yı mânde** : Kapıkulu askerlerinden olup, ihtiyarlık, hastalık ve-yâ sakatlık gibi sebeplerden dolayı sefere gidemeyen kimselerin defterlerini tutan kimse 105.
- Ağa-yı ser-kiler-i enderûn-i hümâyûn**, 10.
- Ahmed Âtîf Efendi** (Reisü'l-küttâb), 139.
- Ahmed Vâsîf Efendi** (Reisü'l-küttâb, vef. 1221/1806), 143.
- Ahur kethudâsı** (Ahır kâhyası), 22, 23.
- Ak ağalar** : Osmanlı saraylarında istihdâm olunan hadım ağalar. Zenci ve habeşi olanlara «harem ağaları», beyâz ırka mensûb olanlara «ak ağalar» denirdi. 21, 22, 43.
- Akbaşı**: Ak ağaların başı, bâbu's-se'âde ağası, 85.
- Akçe**: Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinden 1687 tarihine kadar kullanılan gümüş para, 60, 67, 72. **Beyâz akçe**: Ayarı tam akçe, 8. **Çil akçe**: yeni akçe, 86.
- Akkâm başı**: Hacca sürre-i hümâyûn ile giden hademelerin başı. 59.
- Alay başçavuşu**, 58. 82.

Alay köşkü: Topkapı Sarayı'nın Soğuk Çeşme kapısının solunda ve bugün Gülhâne Parkı'nın Adli Tıp karşısındaki köşesinde bulunan köşk, 24, 68.

Alkış: Osmanlı sultanlarının tahta oturup kalkmaları, ata binip inmeleri ve bayram törenleri gibi merâsimler sırasında yapılan duâ ve övgü. Divân çavuşları pâdişâhı, alay çavuşları da sadr-ı 'azâmı alkışlardı, 50, 51, 52, 54, 58, 81, 97, 98, 100, 101, 113, 114, 115, 117

Âmedi Efendi: Âmedi kalemi şefi, 56.

Anadolu kâdi-askeri, bk. Kâdi-asker.

Anadolu muhâsebeciliği: Erzurum'dan başka Anadolu kalelerinin masraflarına âid yıllık muhâsebenin görüldüğü yer olup Bâb-ı âsafî'nin hazine dâiresine bağlı idi, 128.

Anadolu muhâsebesi, 41.

Anadolu muhâsebecisi, 46, 68.

Arabacıbaşı ağa: Top arabacıları ocağının en büyük ağası, 3, 8, 14, 16, 28, 32, 111, 117, 121, 123, 126.

Arabacıbaşı ağa ocaklusu, 114, 117.

Arabacıbaşılık, 131.

Arpa emâneti: Saray ahırlarına mahsûs ot, arpa vesâir yemleri teminle vazifeli dâire. Başında arpa emini bulunurdu, 128.

Arslan-hâne: Topkapı Sarayı'nda Sofa Köşkü ile Arz Odası arasında bulunan bir oda, 111.

Arz kapusu: Arz Odası'nın kapısı, 76.

Arz odası: Osmanlı sultanlarının arz günlerinde sadr-ı 'azâm ile Divân-ı hümayûn erkânını kabul ettiği oda, 15, 28, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 56, 58, 60, 69, 74, 79, 80, 92, 93, 95, 97, 107, 116.

Âsâ, 39, 41, 72, 75, 99, 101.

Âsafî, âsafâne, 5, 6, 13, 14, 26, 27, 37, 64, 96, 97, 98.

Asesbaşı: Şehrin inzibat ve âsâyîşiyle vazifeli yeniçeri ocağı mensubu kimse, 87, 133.

At meydanı: İstanbul'da Sultan ahmed meydanı, 53.

At-oğlanları: Sarayın iç ve dış ahırları ile diğer dış ahırlarda hizmet eden saray seyisleri, 31.

Atlas florentin: Floransa'da dokunan atlas kumaş, 25.

Avlonya maa Ağriboz mukataacılığı, 130.

Ayasofya câmii, 15, 51, 115, 121, İmâreti, 55, Kâtibi, 45. Mütevellisi, 8. Şeyhi, 6. 37, 126.

Aynu'l-hayât Hanım: III. Mustafa'nın hanımı. (Vef. 1178/1764), 124.

B

Bâb-ı âli: Paşa Kapusu'na I. Abdu'l-hamid devrinden itibaren verilen

- ad, 26, 27, 28, 33, 42, 45, 111, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144. Bâb-ı âsafî, 42, 60, 61, 63, 65, 67, 82, 96, 107, 117, 126.
- Bâb-ı hümâyûn: Topkapı Sarayı'nın birinci kapısı. Üçüncü Ahmed Çeşmesi karşısında, 4, 15, 24, 55, 68, 77, 82, 83, 84.
- Bâb-ı muallâ : İstanbul'da Fâtih Camii'nin Tabhâne tarafındaki giriş kapısı, 126.
- Bâbu's-se'âde: Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısı. «Arz Kapısı», «Taht kapısı» da denir, 14, 15, 16, 17, 43, 53, 55, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 81, 84, 85, 86, 89, 90, 92, 93, 95, 113, 116, 122.
- Bâbu's-se'âde ağası: Ak ağaların başı, kapu ağası, bk. Ak ağalar, 15, 17, 21, 23, 24, 47, 48, 51, 112, 113, 117.
- Bahçekapu: İstanbul'da Eminönü'nde bir semt. Yenicami ile postahâne arasında, 24.
- Bağdat, 67.
- Bağdat kapı kethudâsı, 67.
- Bağl, bağl-gir, bağl-girler, 7, 35, 57, 82, 99, 127.
- Baltacılar kethudâsı ağa: Zülüflü baltacıların başında bulunan ağa, 65, 66, 67.
- Basra, 67.
- Başbaki-kulu ağa: Osmanlı mâliye teşkilâtının birinci derecede tahsil memuru. bir adı da «sergulâm-ı bâkî» dir, 16, 20, 56, 78, 83.
- Başbaki kulluğu, 129, 131.
- Başçavuş: Yeniçeri ocağının ağa bölüklerinden beşinci bölüğün komutanı ve bütün ocağın başçavuşu, 4, 65.
- Başçavuşân-ı marangoz, 105.
- Başdefterdâr: Osmanlı mâliye teşkilâtının âmiri. «Şikk-ı evvel defterdârı» ve «Rumeli defterdârı» da denir. 87.
- Başkapucubaşı ağa: Osmanlı saraylarında hizmet eden kapıcıların âmirine «kapucubaşı», kapucubaşılardan en kâdemlilerine de başkapucubaşı denirdi, 2, 19, 61, 62.
- Başmuhâsebeci: Osmanlı mâliye hesaplarını kontrolle vazifeli kâlemlerin bağlı bulunduğu dâirenin âmiri. «Muhâsebe-i evvel» de denirdi, 68, 83, 118.
- Başmuhâsebecilik, 127.
- Başmukâtaacılık: Hazîneye âid herhangi bir gelirin belirli bir karşılıkla iltizâma verilmesine mukâtaa denilir. Ahyolu, İbrail, İsakçı, Maçın, Tulca ve Tuna kenarlarındaki iskele ve tuzlaların mukâtaa hesaplarına bakan dâireye başmukâtaa denilmekteydi, 130.
- Başsirkâtibi: Pâdişahın husûsî yazıcılarının âmiri, 142.

- Başsilâhşör ağa: Yeniçeri ocağı zâbitlerinden olan silâhşörlerin başı, 58.
- Baştarde: Buharlı gemilerden önce Osmanlıların kullandıkları harp gemilerinden biri, 108, 109.
- Baştarde-i hümâyûn kapudanı, 104.
- Paştarde-i hümâyûn Paşa : Padişâhlara mahsûs baştardelerin kap-tanpaşası, 102.
- Baştercüman: Divân-ı hümâyûn tercümanlarından en kıdemlisi ve tercümanların âmiri, 140, 142.
- Başyazıcı: Hazine-i hümâyûndaki dört yazıcının birincisi, 71.
- Bayurhûb: 141.
- Beksimetcibaşı ağa:: Ordunun peksimetlerini hazırlayanların âmiri, 103.
- Bevvâbın kitâbeti: Saray kapıcılarının kitâbeti, 130.
- Beyâz akçe: Bk. Akçe.
- Beyâz atlas üst, 64, 68.
- Beyâz çuha, 34.
- Beyâz sof, 33.
- Beyâz üst, 38, 40, 41, 45.
- Beylikci efendi: Divân-ı hümâyûn kaleminin şefi, 156.
- Bey-zâdegân, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143.
- Biçkıcıbaşı: Tersânede biçki ile ağaç yaranların âmiri, 106.
- Bilâl Ağa : (Saru's-s'âde ağası), 125.
- Binek taşı, seng-i rikâb, 35, 36, 54, 55, 60, 82.
- Boğdan voyvodası, 67.
- Bol yenli samur kürk: Bk. Kürk.
- Bostancıbaşı ağa: Osmanlı saraylarının içinde ve dışındaki pâdişâh-lara âid bahçe, bağ ve bostanlara bakan bostancıların âmiri, 4, 15, 17, 30, 34, 84, 87, 98, 99, 100, 101, 130.
- Bostancılar odabaşısı ağa: Bostancı kışlasının âmiri ve bostancı başı ağanın hükümet nezdindeki temsilcisi, bostancılar kethüdâsı, 63, 87, 99, 107, 112, 120.
- Bostancılar mumcusu: Yeniçeri ocağına bağlı ve suçluları tutmakla vazifeli memurlar, 57.
- Boyama : Boyanmış tûlbent, 20.
- Boyar : Rumen asil-zâdesi, 67.
- Bölük ağaları : Altı adet kapıkulu süvarisi bölüğünün ağaları, 90.
- Bölükân-ı erbaa ağası: Kapıkulu süvâri bölüklerinden son dört bölüğün ağaları. Bu bölükler şunlardır : Sağ ülûfeciler, sol ülûfeciler, sağ garipler, sol garipler, 3, 4, 31, 38, 46, 50, 61, 74, 94, 124.

- Bölükân-ı erbaa ocağı, 39, 47, 50.
Bölük çorbacıları: Yeniçeri ocağının cemaat ortaları ile ağa bölükleri subayları, 52, 56.
Bölüklü kürk: Bk. Kürk.
Bölüklü samur kürk: Bk. Kürk.
Bölüklü serâsker kürk: Bk. Kürk.
Buhur, 6, 11, 20, 26, 35, 60, 68, 89, 100, 107.
Buhurcubaşı: Merâsimlerde buhur yakan buhurcuların başı, 26.
Buhûrdân, 5, 36, 122.
Burgucubaşı: Tersânede burgu ile iş yapanların başı, 106.
Burgucu sâni, 106.
Bursa mukataacılığı, 130.
Büyük İspanya orta elçisi, 136.
Büyük kale tezkireciliği, 130.
Büyük oda: Enderun odalarından biri, 109.
Büyük rûz-nâmçesi: Bâb-ı defterinin hazine-i âmire dâiresinin âmiri, 127.
Büyük tezkireci efendi: Bâb-ı âlinin büyük memuriyetlerinden biri olup, divân toplantılarında arzuhalleri küçük tezkireci ile birlikte nöbetleşe okuyan kimse. Bir adı da «Tezkireci-i evvel» dir, 39.

C

- Câbi-i buhûri: Mekke ve Medine'de yakılacak buhurların vakfının tahsildarı, 26.
Câmi-i şerif, 33, 52, 54, 63, 83.
Cebecibaşı ağa: Cebeci ocağının âmiri, 3, 8, 14, 16, 26, 32, 38, 39, 46, 51, 61, 62, 83, 90, 91, 111, 117, 118, 121, 123, 126.
Cebecibaşı ağa ocaklıları, 114, 117.
Cebecibaşı halifesi: Cebecibaşı vekili, 32.
Cebecibaşılık, 131.
Cebeci çavuşları: Merâsim günlerinde ve divân toplantılarında Divân-ı hümâyûn'a gelen devlet erkânını bekleyip merâsim ve teşrifât dâiresinde karşılamakla vazifeli çavuşlar, 83.
Cebeci çorbacıları: Cebeci subayları, 83, 84.
Cebeci kâtibi, 32.
Cebeciler kethüdâsı, 32, 83.
Cebeciler kitâbeti, 130.
Cebeci kullukçuları, 83.
Cebeci neferâtı, 84.
Cenerâl (general), 140.
Cizye başbaki kulu ağa: Cizye muâmelelerinin teftişine memur ağa, 16, 56, 78, 122.

Cizye başbaki kulluğu, 131.
Cizye muhâsebeciliği, 128.
Cülûs-i hümâyûn, 115.

Ç

Çakırbaşı ağa: Rikâb ağalarının başı, 61, 62.
Çalıcı mehterbaşı ağa, 58.
Çaşnigirbaşı ağa: Sofra hizmetlerini gören çaşnigirlerin başı, 48, 88.
Çaşnigirân, 46.
Çavuşbaşı ağa: Divân-ı hümâyûn çavuşlarının âmiri, 2, 4, 5, 7, 8, 14, 16, 29, 33, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 52, 55, 56, 60, 61, 62, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 80, 87, 90, 91, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 107, 113, 117, 118, 121, 123, 124.
Çavuşbaşılık, 130.
Çavuşbaşı ağa ocakluları, 94.
Çavuşbaşı ağa ocağı zâbitânı, 42.
Çavuş gediklülere, gedikli çavuşân, 34, 42, 43.
Çavuşlar, 43, 87, 94, 118.
Çavuşlar duâcısı ağa, 34, 35, 38, 43, 69, 70, 132.
Çavuşlar emini ağa: Divân-ı hümâyûn çavuşlarının âmirlerinden biri, 16, 34, 35, 42, 43, 71, 78, 81, 100, 122, 132.
Çavuşân-ı alay, 58.
Çavuşân-ı divân-ı hümâyûn, 2, 5, 14, 34, 38, 40, 42, 52, 54, 62, 81, 100, 108, 111, 117, 122, 126.
Çavuşlar kâtibi efendi, 16, 34, 35, 42, 43, 71, 78, 81, 100, 122, 132.
Çekdiri beyi : Çekdiri adı verilen gemilerin idârecisi, 24.
Çekdirme sefinesi : Tek direkli, acevele serenli, gargarılı biranda yelkeni ile bir gayba ve floku bulunan teneke, 19.
Çergeci çuhadarı : Yeniçeri ocağını teşkil eden 196 ortadan onyedinci cemaatin çuhadarı, 13.
Çergeci tatarı : Yeniçeri ocağını teşkil eden 196 ortadan onyedinci cemaatta haberci olarak kullanılan tatarlar, 13.
Çerkesi flar, 52.
Çorbacı ağa : Kapıkulu ocaklarına mahreç olan 31 bölüklü acemi ocağının âmiri, 133.
Çuha, 60, 82; dolama, 82; ferâce, 9, 34, 38, 43, 82, 99.
Çuhadar ağa: Enderundaki hâs odaya mensûb ağalardan üçüncüsü, 13, 53, 66,
Çuhadar-ı bâb-ı hazret-i kaptân paşa, 104.
Çuhadar-ı bâb-ı emîn-i tersâne, 104.
Çuhadârân-ı çavuşbaşı ağa odası, 31.

Çuhaya dühte a'lâ sırt samur kürk: Bk. Kürk.
Çuhaya dühte kubur paça samur kürk: Bk. Kürk.
Çuhaya dühte sırt samur kürk: Bk. Kürk.
Çuhaya dühte erkân sırt samur kürk: Bk. Kürk.
Çuhaya dühte kontoş paça samur kürk: Bk. Kürk.
Çuhaya dühte kontoş samur kürk: Bk. Kürk.
Çuhaya dühte kontoş paça samur kerrâke hil'at, 143.

D

Darphâne, 124.

Dâru's-se'âde, 25.

Dâru's-se'âde ağası : Sarayda bulunan harem ağalarının en büyüğü, 7, 9, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 55, 56, 65, 66, 98, 99, 100, 107, 108, 112, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125.

Dâru's-se'âde ağası kâtibi : Dâru's-se'âde ağası yazıcısının emrinde bulunan memurlardan her biri, 6, 44.

Dâru's-se'âde ağası yazıcısı : Dâru's-se'âde ağasının yazı işlerini gören ve Haremeyn vakıflarına âid işlere bakan memur, 121, 124.

Defterdâr efendi : Osmanlı mâliye işlerinin başındaki memur, 2, 3, 7, 8, 14, 16, 18, 19, 20, 28, 40, 49, 52, 56, 61, 62, 65, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 77, 80, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 98, 101, 111, 114, 115, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 126.

Defter emini efendi : Defterhânenin en büyük âmiri, 2, 3, 7, 8, 28, 32, 52, 61, 70, 83, 84, 91, 117, 118, 124.

Defter emâneti, 127.

Defter kethüdâsı efendi, 110.

Defterdâr paşa, 86.

Defter-i rûz-nâmçe, 74.

Defter-i teşrifât, 13, 16.

Delibaşı ağa: XV. asır sonlarında Rumeli'de teşkil olunan bir nevi hafif suvari birliğinin âmiri, 59, 115.

Delil : Hac farızasının ifâsı sırasında hacılara rehberlik eden kimse, 59.

Dergâh-ı âli kapucubaşısı ağa. Bk. Kapucubaşı ağa.

Dergâh-ı âli kapucuları, 90.

Derici-i divân-ı hümâyûn, 79.

Derse'âdet : İstanbul, 117, 136, 138, 140, 141.

Destâr: Sarık, imâme, 19, 23, 94, 121.

Destâr-ı âdi, 21, 22, 33, 35, 37, 40, 56, 57, 58, 65, 66, 99, 101, 111, 114, 115, 116, 127.

Devlet-i aliyye-yi osmâniyye, 1.

- Divân-ı hümâyûn, 84, 93, 94, 132, 133, 134, 135, 137, 140, 143, 144.
- Divân-ı hümâyûn, 9, 32, 35, 37, 38, 40, 41, 57, 58, 59, 69, 72, 73, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 90, 91, 109, 117, 121, 136.
- Divân kalemi, 38, 40, 41.
- Divân-ı humâyûn tercümânı, 72, 75, 76, 80, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144.
- Divân bisâtlu esb, 3, 4, 5, 19, 23, 42, 43, 60, 66, 82, 119, 124.
- Divân çavuşları, 23, 101.
- Divân odaları, 19, 65.
- Divân rahtlu esb, 3, 45, 124.
- Divân rahtlu ve abâyılı esb, 33.
- Divânhaneci : Divânın hizmetlerine bakan kimse, 59.
- Divânhané başçavuşu, 110.
- Divânhané imâmı, 59.
- Divânhané kapusu, 90, 96.
- Divânhané müezzini, 59.
- Divitdâr efendi : Vezirlerle ileri gelen devlet erkânının hokka, kalem ve diğer yazı âletlerini muhâfaza eden ve dikte ettirilen yazı-ları yazan kimse, 86.
- Divit odası : Divânhanenin bitişiğindeki sadrazamın husûsî kalem odası, 45, 71, 77, 113, 115.
- Dolmabahçe : İstanbul'daki dolmabahçe sarayı, 101, 102.
- Donanma-yı hümâyûn, 97, 106, 107, 108.
- Donanma baş ağası : Donanma-yı hümâyûn ağalarının başı, 110.

E

- Eflak, 67.
- Eflak kapu kethüdâsı, 67.
- Eimme-i kubbe-i hümâyûn, 19, 20, 22, 23.
- Elbise-i divânî, 39, 40, 42, 64.
- Elvan hil'at, 10.
- Elvan soft, 25.
- Emin-i defter-i tersâne : Tersâne ve bütün harp gemilerinin vâridât ve masraf defterleriyle, inşaat, tamirât, alım-satım işlerine ba-kan, depo ve malzemeleri kontrol eden ve tersâne hazinesinin âmiri olan kimse, 103.
- Enderun ağaları : Osmanlı saraylarında pâdişaha hizmet eden ağa-lar, iç ağalar, 58.
- Enderûn-i hümâyûn : Osmanlı saraylarında pâdişâh ve haremın bu-lunduğu bölüm, 14, 17, 20, 26, 27, 28, 52, 111, 112, 120, 125.

Enderûn-i hümayûn hademesi, 17.

Erkân kürk. Bk. Kürk.

Erkân sırt samur kürk : Bk. Kürk.

Es'ad Efendi : (Sahhâflar şeyhi-zâde, Vef. 1848.), 1.

Esb, esbler, 9, 17, 23, 34, 35, 54, 65, 76, 77, 82, 84, 97, 106.

Eski divân-hâne : Topkapı sarayında Kanûni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan divân-hânedен evvel onun yanında bulunan divân yeri, 43, 44, 47, 49, 70, 71, 74, 86, 88, 89.

Eski odalar İstanbul'un fethinden sonra bugünkü şehzâde câmiinin yerinde Yeniçeriler için yapılmış olan kışla, 33.

Ekmekçibaşı : Sarayda harcanan ekmekleri hazırlayanların âmiri, 88, 91.

Etmekçibaşılık, 131.

F

Fâtih kütüphânesi: İstanbul'daki Fâtih Mehmed II câmiinin önünde ve sultanın türbesinin yanındaki kütüphâne, 126, 127.

Fâtihâ (sûre), 122.

Ferâce : 1848'den sonra ilmiyye mensublarının giydikleri bol yenli uzun üst elbise. «Biniş» de denilen bu elbiseyi Tanzimâttan evvel sarayın bazı ileri gelenleri de giyerdi, 3, 4, 5, 6, 8, 18, 19, 21, 23, 35, 36, 37, 38, 56, 57, 58, 118, 119, 121, 124,

Ferâce kürk : Bk. Kürk.

Ferâce sincap kürk: Bk. Kürk.

Ferâce sof : Yün ferâce, 33, 36.

Ferve-i beyzâ : Şeyhu'l-islâmın elbisesi olan beyaz kürk, 64, 100, 112, 113, 115, 116.

Ferve-i samur: Samur kürk kaplanmış elbise, 24.

Fıstıki atlas üst, 22.

Feth-i şerif (Feth sûresi), 5, 70, 71, 86.

Fetvâ emini efendi: Şeyhu'l-islâm kapısındaki fetvâhânenin başında bulunan zât, 33.

Felemenk elçisi, 137.

Fılar : Sarayda giyilen hafif ökçeli, terliğe benzer bir cins ayakkabı. Büyükçe yazma mendil, 23.

Fodla : Ramazan pidelerine benzer bir cins ekmek, 70.

Fransa devleti, 143.

G

Galebe divânı : Kapukulu ocaklarına ulûfe tevzii ve elçilerin kabûlü dolayısıyla toplanan fevkalâde divân, ulûfe divânı, 86, 92, 93, 95.

Gedikli müteferrikagân : Fertleri belli ve değişmez sayıda olan toplulukta vazife görenler. Hudut gediklileri, esnâf gediklileri gibi. Muhtelif hizmetlerde kullanılan müteferrikalar başlıca dört gruptu: 1 — Hünkâr müteferrikası. Bunlar sarayın en mümtaz ve şerefli bir hizmetini görürlerdi. 2 — Yeniçeri ocağı müteferrikaları. Bunlar solak ve şikâr bölüklerinde hizmet görürlerdi. 3 — Tersâne müteferrikaları. 4 — Sadrazam, vezirler, beylerbeyi ve ümerânın hizmetinde bulunan müteferrikalar, 34.

Gelibolu baruthânesi, nezâreti, 129.

Gurebâ-yı yemîn ağalığı : Kapıkulu süvâri ocaklarının beşinci bölüğü ağalığı, 131.

Gurebâ-yı yesâr ağalığı : Kapıkulu süvâri ocaklarının altıncı bölüğü ağalığı, 131.

Gurebâ-yı yemîn kitâbeti, 130.

Gülâb ve buhûr resmi, 36.

Gümbaşî-yı tersâne : Batan gemileri çıkaran denizcilerin başı, 105.

Gümrük emâneti, 131.

H

Haberci çavuş, 3, 15, 45, 68, 133.

Hâcegân-ı divân-ı hümâyûn, Hâcegân efendiler: Osmanlı devlet teşkilâtında bir rütbe olup, divân-ı hümâyûn ve paşakapusunda bulunan kalemlerin şefleri ile mâliye, kapıkulu ocakları kâtipleri, tersâne emîni, mutfak emîni, darphâne emîni ve teşrifâtçı gibi zevât bu rütbeyi hâizdiler, 8, 21, 28, 32, 36, 40, 41, 44, 47, 49, 52, 54, 61, 62, 70, 73, 76, 77, 83, 84, 94, 111, 114, 116, 117,

Hademe-i birûn : Sarayın dış kısmında hizmet edenler, 58.

Halife-i tabbâhin : Saray aşçılarının vekilleri, 59.

Harem ağaları : Bk. Ak ağalar.

Harem kapusu ; Topkapı sarayında Harem bölümüne açılan kapı, 11, 21, 121.

Haremeyn : Mekke ve Medîne, 19. -Hüddâmı, 21, 23. - Hülefâsı, 3. - Kisedârları, 3, 20 - Muhâsebecisi baş halifesi efendi 20. - Muhâsebeciliği, 128, 130 - Muhâsebecisi, 3, 14, 16, 20, 21, 23, 25, 40. - Mukâtaası, baş halifesi efendi, 20. - Mukâtaacısı 3, 10, 20, 23, 25, 40, 122. - Müfettişi efendi, 3, 9, 14, 16, 20, 21, 23, 25, 40. - Ricâli, 2, 23. - Takımı, 20, 39.

Haseki ağa : Sarayın bir kısım erkek mensubları olan hasekilerin başı, 10, 60, 99, 100, 108.

Hasekiler, 60.

Hâs furun : Saray halkının ekmeklerini pişiren fırın, 52, 54.

- Hâsbahçe kapusu : Sarayın bitişiğindeki bahçenin kapısı, 98, 114.
Haseneler kapısı : Topkapı sarayında bulunan bir kapının adı olup yazma nüshada «hastalar kapusu» olarak yazılmıştır. 24.
Hasodabaşı ağa : Enderundaki hasoda koğuşunun âmiri, 15, 17.
Hatt-ı hümayûn, hatt-ı şerif : Pâdişâhların elyazısı, yazılı emirleri, 73, 96, 97, 117.
Hayme kethüdâsı, 72.
Hayme-i hâssa mehterbaşılığı, 131.
Hazinedâr ağa : Harem ağalarından ve haremin masraflarına bakan kimse, 10, 24,
Hazinedârbaşı ağa : Enderun koğuşlarından hazine koğuşunun âmiri, 15, 23, 24, 70, 76, 123.
Hazine-i âsafi : Sadrazam hazinesi, 13.
Hazine-i hümayûn : Defterdârın idâresindeki devlet hazinesi, 76.
Hazine-i bâb-ı hümayûn ağa : Ölen kimselerin herhangi bir vesile ile devlete intikâl eden mal ve paralarının muhâfaza edildiği hazinenin âmiri, 79.
Hazine defteri, 67.
Hazine kapusu, 70.
Hazine kâtibi, 66.
Hazine kethüdâsı ağa : Enderun koğuşlarından hazine koğuşunun ikinci âmiri, 12.
Hazine vekili ağa : Hazinedâr ağanın vekili, 67.
Helvahâne-i hâssa : Saray helvahânesi, 70, 86.
Helvacılar, 124.
Hırka-ı şerif : Hz. Muhammed'in hırkası. Peygamberimiz bu hırkayı Ka'b b. Zübeyr'e hediye etmişti ki hırka Mısır'ın fethini mütâkib Mekke şerifi tarafından Y. Sultan Selim'e verildi ve getirilerek Topkapı Sarayı'nda Hırka-i şerif odasına konuldu, 14, 18. 111. - Odası : Topkapı sarayında Hz. Muhammed'in hırkasının bulunduğu oda, 16. 112. - Câmii : İstanbul'da Fâtih'te semte adını veren câmi, 18.
Hil'at, Hil'atlar : Bir cins üst elbise, kaftan, 6, 8, 9, 10, 13, 14, 19, 22, 23, 24, 26, 27, 59, 66, 74, 78, 89, 91, 106, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 117, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144. Hil'at-ı 'alâ, 10, 25, 26, 59, 60, 78, 79. - Hâs sâde, 10, 26, 59, 60. - Hâssul'hâs : En kıymetli kumaştan yapılan hil'at. - Kuşaklık, 10, 24, 25, 26, 76, 79.
Hocapaşa : İstanbul'da Sirkeci'de bir semt, 24.
Hulefâ-yı yeniçeriyân, 68.

Humbaracıbaşılık : Humbara denilen harp âletini kullanan kimselere humbaracı denirdi. Humbaracılar, cebeci ocağına bağlı humbaracılar, topçu ocağına bağlı humbaracılar ve kale muhafazalarında bulunan humbaracılar olmak üzere üç kısımdı. Bütün bunlar İstanbul'daki «Humbaracıbaşı» na bağlı idiler, 131.

Hüccâc-ı müslimin: Müslüman hacılar, 13.

Hüccet : Bir hükmü hâvi olsun olmasın kadı tarafından bir hukûkî hâdiseye dâir tanzim olunan vesika, 14.

I

'Yd-i adhâ : Kurban bayramı, 64, 67.

'Yd-i fitr : Ramazan bayramı, 33, 34, 44, 48, 52, 58, 60, 63, 64, 65.

İ

İbrâhim İsmet Efendi (Râif Paşa-zâde), 139.

İj kapı : Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısı olup Enderûn ile Birûn'u biribirinden ayırır. Bu kapıya «Ak ağalar kapısı» da denirdi, 69.

İftar : Ramazan akşamları yemeği, 29, 30.

İkinci divânı : Sadrazam konağında ikinci vakti toplanan divân. Divân-ı hümâyûnda neticelendirilemeyen meseleler salı ve perşembe günlerinin dışında burada görüşülürdü, 43.

İkinci kubbe : Topkapı sarayında bir kubbe, 23.

İkinci selâm taşı : Topkapı sarayında birûn kısmında bir taş. 80.

İkinci vezir : Divân-ı hümâyûnda protokol bakımından sonra sadrazamdan sonra gelen vezir, 88.

İmâm-ı divânhâne-i saray-ı hümâyûn, 115.

İmâm-ı evvel-i sultânî, 16, 116.

İmâm-ı sâni : Pâdişâh'ın ikinci imamı, 16.

İngiltere balyosu, 138.

İngiltere büyük elçisi, 142.

İngiltere devleti, 138, 139, 140, 144.

İngiltere fevkalâde orta elçisi, 137.

İskele (Dolmabahçe iskelesi), 101.

İskele (Yakıköşkü iskelesi), 118.

İskele mangası : İskelede yapılan karşılama merâsimlerinde hazır bulunan manga, 108.

İsmet Bey Efendi (Reisu'l-ulemâ), 143.

İstanbul ağası: İstanbuldaki Acemi ocağının âmiri, 31.

İstanbul baruthânesi nezâreti, 129.

İstanbul kadısı, 2, 12, 14, 50, 61, 111, 114, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 126,

İstanbul mukâtaacılığı, 130.

İzze Bey Efendi (âmedi), 143.

K

- Kâdi-askerler, 72, 83, 87, 88, 115. - Anadolu, 30, 40, 48, 61, 93. - Rumeli, 40, 119.
- Kâdi - asker efendi muhızırbaşı, 88.
- Kafes : Selâhatin câmilerdeki hünkâr mahfilinin kafesi, 5.
- Kaftan ağası : Tanzimâttan önce sadrazamın maiyyet memurlarından birinin adı. Teşirât işleriyle meşgul olurdu. Sürre emini maiyyetinde Hacca giden ve padişahın Mekke şerifi ile başkalarının hil'atları giydirmeye memur olan kimse, 27.
- Kaftanbaşı : Her sene devlet hazinesi için satın alınan kürk, hil'at vesâireyi mübayaaya ve muhâfazaya memur kimse, 60.
- Kâğıd-ı birün emâneti : Maliyenin maruzatına mahsus evrak işleriyle uğraşan dâire, 130.
- Kâğıd-ı enderûn emâneti, 130.
- Kahve ve buhur merâsimi, 109.
- Kahvecibaşı ağa : Enderun odalarından hâs odaya mensûb olup pâdişâhın kahvesini hazırlamakla mükellef olan kimse, 25.
- Kahveciler kethüdâsı, 76.
- Kâimmakam paşa : Sadrazam vekili, 11, 12, 13, 18, 29, 64, 111, 112, 113, 114, 118, 119, 125, 126, 127
- Kallâvi : Vezirlere mahsûs, üst tarafı dar kavuk, 3, 4, 24, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 56, 64, 68, 99, 100, 114, 115, 116, 118, 124, 100, 101, 102, 106, 107, 108, 112, 113, 114, 115, 116, 126.
- Kalyonlar halifesi efendi : Kalyonlar kâtibinin muâvini, 103.
- Kalyonlar kâtibi : Kalyonlara âid her türlü malzeme ve ihtiyâcın defterini tutan kimse, 102, 110.
- Kalyonlar kitâbeti, 129.
- Kapı ağası : Bk. Bâbu's-se'âde ağası.
- Kapı çavuşları, 57, 68.
- Kapı çavuşbendegân-ı hassa, 14.
- Kapı haseki, 56.
- Kapı kethüdâsı ağa : Osmanlı devletine tâbi prenslik, yabancı devletlerin, eyâlet vâlilerinin, vezirlerin, beylerbeyilerin ve patrik-hânenin devlet nezdinde bulunan temsilcilerinin âmiri, 13, 67, 120.
- Kapı kethüdâları : Kapı kethüdâsı ağaya bağlı temsilcileri, 59, 67.
- Kapı oğlanları : Seferlerde tercümanlara muavinlik yapanlar, 134, 144.
- Kapı ricâli : Sadrazam, vezir, eyâlet vâlileri, beylerbeyiler ve ulemâ

- tabakasından olan devlet memurlarının kapılarında hizmet edenler, kapı halkı, 9, 35, 36.
- Kapıcıbaşı ağa : Saray kapıcılarının âmiri, 2, 3, 4, 19, 21, 23, 36, 39, 40, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 69, 76, 77, 83, 84, 90, 94, 94, 111, 114, 117, 118, 121, 123, 124,
- Kapıcıbaşı ağalar sofrası, 44.
- Kapıcılar bölükbaşı, 58.
- Kapıcılar kethüdâsı, ağa : Sarayın bâbu's-se'âdeden başka bütün kapılarını bekleyen kapıcıların âmiri, 15, 17, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 68, 70, 72, 73, 74, 75, 77, 80, 82, 86, 87, 90, 91, 94, 100, 101, 106, 107, 113.
- Kapıcılar kethüdâsı ağa ocaklıları, 94, 114.
- Kapudâne-i hümayûn : Kapudâne ünvanını taşıyan amiralin bindiği gemi, 102, 110.
- Kapudâne-i hümayûn kaptanı, 103.
- Kaptan paşa : Deniz kuvvetleri komutanı, 11, 12, 16, 63, 65, 74, 88, 99,
- Karakulak-ı bostânî ağa : Bostancıbaşı ağanın emrindeki yasakçı ve haberciler, 7, 8, 52, 66, 96, 101.
- Karakulak-ı sadr-ı âli : Sadrazama hizmet eden emir ve haber çavuşları, 67.
- Kârhâneli : Yeniçeri ocağına âid levâzımın imâli için kurulmuş imâlethânedede çalışanlar, 31.
- Kasapbaşılık, 131.
- Kâtib-i barut efendi, 104.
- Kâtib-i bâzar efendi, 59.
- Kâtib-i buzürk efendi, 104.
- Kâtib-i buhûri efendi, 26.
- Kâtib-i icâre efendi (matbû nüshada «icâde» yazılmıştır), 103.
- Kâtib-i lahm efendi, 59.
- Kâtib-i limân efendi, 104.
- Kâtib-i kereste efendi, 103.
- Kâtib-i masraf efendi, 59.
- Kâtib-i mahzen-i çüb efendi : Tersânedeki kereste anbarı efendi kâtibi, 103.
- Kâtib-i mehterân-ı hayme-i hâssa, 79.
- Kâtib-i nân, 59.
- Kâtib-i sâni-i mahzen-i çüb, 103.
- Kâtib-i şalvâr, 23, 43, 52.
- Kâtib-i vekil-i harc, 59.
- Kâtib-i zindân efendi, 103.

Kavânin-i divâniyye, 90.

Kayıkxâne, 119.

Kayık kapucu ağa, 99, 100, 101, 107, 108.

Kefe mukataacılığı, 130.

Kemer rahtlı esb, 5, 119, 121.

Kerrâke hil'at : Yünden yapılan cübbe, 144.

Kethüdâ bey : Sadrazam muvâini, 2, 14, 18, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 34,
56, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 66, 69, 81, 82, 96, 98, 107, 111, 121,
126.

Kethüdâbey kâtibi, 56, 126.

Kethudâbey kitâbeti, 130.

Kethudâ-yı âhûr, 66.

Kethüdâ-yı bevvâbin ağa : Bk. Kapıcılar kethüdâsı.

Kethüdâ-yı bevvâbinlik, 131.

Kethüdâ-yı çavuşân-ı tersâne, 103.

Kethüdâ-yı kalafâti : Kalafatçıbaşı muâvini, 103.

Kethüdâ-yı marangoz, 105.

Kethüdâ-yı mehterân-ı hâssa, 78.

Kethüdâ-yı teberderân-ı zülflüyân, 10, 25.

Kethüdâ-yı tersâne, 109.

Kırmızı atlas üst, 64.

Kızlar kapusu : Topkapı Sarayı'nda harem kapılarından biri, 66, 67,
88.

Kiler kâtibi, 59.

Kilercibaşı ağa : Osmanlı sarayında iç ağaların büyüklerinden biri,
15, 59, 123.

Kilitci-yi zindân, 105.

Kirec iskelesi : Sirkeçide, bugünkü vapur iskelesinin bulunduğu yer-
deki iskele, 19,24.

Kise, kiseler, 21, 67, 72.

Kisedâr : Saraylıların paralarının hesabını tutan ve onları saklayan
kimse, 3, 11, 28, 36, 37, 38, 44, 56, 57, 60.

Kisedâr-ı teşrifâti, 5, 12, 16, 26, 41, 98, 106, 115.

Koçi : Osmanlılar zamanında kullanılan bir cins at arabası, 65.

Kontoş : Büyük devlet adamlarının giydikleri bir üstlük, 144.

Kontoş paça samur, 142.

Kozak : Muhtelif madenlerden, bazan altından veyâ gümüşten ya-
pılmış yuvarlak kutu. Pâdişâhların gönderdikleri mektuplar
veyâ muâhedelerin sahifeleri kalın ipek kordonla dikilir ve bu
kutunun içinden geçirilerek kutu mumla kapatılırdı, 21.

- Kozbekçi ağa : Bostancı ocağına bağlı hademelerin başı, 99, 100, 124.
- Kubbe altı : Topkapı Sarayı'nda orta kapıdan sonra gelen meydanda ve sol tarafta bulunan Divân-ı hümayûn binâsı, Divânhâne-i hümayûn. Vezirler burada toplanır ve elçiler burada kabul edilirdi. 88, 90, Bk. Divânhâne.
- Kubbe-i hümayûn (Kubbe altı), 14, 21, 23, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 55, 69, 70, 72, 74, 76, 77, 78, 84, 85, 86, 87, 89, 94, 96, 114, 115, 121.
- Kubbe-i hümayûn kapısı, 21, 55, 65, 73, 75, 77, 80, 81, 85.
- Kubur kakum sevb : Sincap nevinden kediye benzeyen hayvanın postundan yapılmış dar kollu elbise, 142, 144.
- Kubur samur sevb : Samur kürkünden yapılmış elbise, 138.
- Kubur sincap kürk. Bk. Kürk.
- Kulağuz bohçası : Kılavuz bohçası. Hacca gidecek surre-i hümayûn kılavuzunun bohçası, 27.
- Kulağuz çavuş : Kılavuz çavuş. Pâdişâhla sadrazama alaylarda yol açan memur, 23, 34, 81, 122, 132.
- Kul kâtibi efendi : Kul ağası denilen yeniçeri ağasının kâtibi, 103.
- Kul kethudâsı ağa : Yeniçeri ocağının büyük zâbitlerinden biri, 31, 39, 71, 73, 86, 91, 120, 123.
- Kumaş-ı hâre : Menevşeli kumaş, 9.
- Kur'ân-ı azim, 16, 23, 120.
- Kuşçubaşı : Sarayda pâdişâhların şahsına âid yemeklerin piştiği kuşhânedede vazifeli iki zülüflü baltacılarından birincisi, 29.
- Kuşçubaşı halifesi : Kuşçubaşı muâvini, 29.
- Küçük evkâf muhâsebeciliği : Sadaka tevliyetleri denilen küçük tevliyetler muhâsebeciliği, 129.
- Küçük ruz-nâmecilik : Hünkâr müteferrikaları ile çasnigir ve ulûfeli kâtiplerin maaşlarının verildiği dâire, 129.
- Küçük tepeli : Divân-ı hümayûn paşalarının giydikleri kavuk, 35.
- Küçük tezkireci efendi : Bâb-ı âlîde yazı işleriyle meşgul olan büyük memurlardan biri, 39.
- Küçük oda : Çavuşbaşı ağanın küçük odası, 42.
- Külâh, 34, 60.
- Kürk : Osmanlılarda resmi üniforma yerinde giyilen üstlük, 3, 4, 5, 19, 21, 89, 96, 97, 102. Bol yenli samur kürk, 116. Bölüklü kürk, 21, 121, Bölüklü samur kürk, 21, 60, 66. Bölüklü serâser kürk, 23. Erkân kürk (sadrızamların ve vezirlerin giydikleri kürk, 19, 21, 22, 23, 33, 35, 38, 43, 57, 58, 65, 68, 81, 111, 116, 124. Erkân samur kürk, 24, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 82, 139, 143, 144, Erkân sırt samur

kürk, 135. Ferâce kürk, 124. Ferâce samur kürk, 135. Ferâce sin-
cap kürk, 27. Muvahhidî kürk, 21, 23, 36, 37, 38, 40, 43, 64. Samur
kürk, 6, 9, 18, 27, Sarı çuhaya dühte erkân sırt samur kürk, 143.
Sarı çuhaya kaplı erkân samur kürk, 137. Serâser dühte bölük-
lü alâ sırt samur kürk, 138. Serâser dühte erkân sırt samur
kürk, 140, 143. Serâsere dühte ibkâ kürk, 43. Serâsere kaplı
erkân sırt alâ samur kürk, 142. Serâser kürk, 91, 92, 94, 100, 101,
108, 112, 116, 126. Şâliye dühte kubur kakum kürk, 141. Şâliye
kaplı kubur kakum kürk, 141. üst kürk, 49, 56, 115.

Kürk odası, 126.

L

Lağımçıbaşılık, 131.

Lâleli çeşme: Lâleli câmii yanında, 124.

Liman reisi, 102, 110.

M

Mâbûd-i hâzûre?, 140.

Ma'cûn, ma'cûnlar, 70, 86.

Mahfil-i hümâyûn: Selâtin câmilerde sultanların namaz kılmaları
için ayrılmış yer, 3, 5, 6, 8, 11, 12, 54.

Mahmil-i şerif devesi : Haremeyne «sürre» adıyla gönderilen para
ve hediyelerin yüklendiği deve. Matbu nüshada «mahfil-i şerif
devesi» şeklinde basılmıştır, 23, 24.

Mâliye defterhânesi, 76.

Mâliye tezkirecisi efendi, 16, 20, 56, 74, 78, 122.

Mâliye tezkireciliği, 129.

Mânde ağası : Kapıkulu askerlerinden ihtiyârlık, hastalık veyâ sakat-
lık sebebiyle sefere gidemeyip İstanbulda kalanların âmiri, 110.

Mânde topçubaşısı, 106.

Maslahât-güzâr, 137.

Masraf-ı şehriyârî kitâbeti, 129.

Mastaba : Kapının iki tarafında oturmaya mahsus yer, 81.

Matbaa-i âmire, 144.

Matbah-ı âmire, 87.

Matbah-ı âmire emini, 17, 74, 88, 89.

Matbah-ı âmire vekilharcı, 89.

Matbah emâneti, 128.

Matbah hademesi, 17.

Matbah takımı, 58.

Medine-i münevvere, 7, 11, 26, 30.

Medine-i münevvere kadısı, 24.

Mehmed Sa'îd Gâlib Efendi (âmedi), 139.

Mehterân, 58.

Mehterbaşı-yı hayme-i sadr-ı âli, hayme mehterbaşısı: Sadrazam çadırının mehterbaşısı, 58, 59, 70, 72, 89.

Mehterhâne-i âmire, mehterhâne-i hüsrevâni : Pâdişahlara âid mehter takımı, 19, 43, 44, 45, 48, 63, 64, 121.

Mehterhâne başı, 57, 88.

Mektüb-i âsafi, 136.

Mektubi efendi, mektubi efendiler : Özel kalem müdürü, 5, 16, 29, 34, 56, 57, 58, 96, 98, 107, 118, 123, 126.

Mektubi efendi hülefâsı, 57.

Mektûbi kalemi : Bâb-ı defterinin kalemlerindedir. 14.

Mekke-i mükerreme, 24, 26. - Kadısı, 24. - pâyelü, 30.

Me'mûr-ı çavuşân-ı divân-ı hümâyûn, 133.

Menâsıb-ı sitte efendiler : Tanzimattan önce altı büyük devlet me'mûruna verilen ad. Bu memurlar şunlardır : Nişancı, defterdâr, reisül-küttâb, defter emini, şikk-ı sâni ve şikk-ı sâlis defterdârları, 52, 53.

Meşâyih-i selâtin efendiler, meşâyih-i selâtin-i 'izâm efendiler, 9, 19, 22, 30, 37, 115, 126.

Mevâcib : Kapıkulu askerlerine senede üç veyâ dört ayda verilen ulûfe, 67.

Mevâlî-i 'izâm : Yüksek pâyelerdeki ulemâ, 2, 3, 7, 28, 62, 114, 115, 116, 117, 124, 125.

Mevkûfâtçılık : Bâb-ı defteri kalemlerinden olan ve doğrudan başdefterdâra bağlı bulunan dâireye mevkûfât kalemi denilirdi. Âmirine de mevkûfâtçı denirdi, 129.

Mevlid-i şerif, 2, 9, 11.

Mevlid-hân, 10, 11.

Mevlid-hân-ı evvel, 6.

Mevlid-hân-ı sâni, 6, 8.

Mevlid-hân-ı sâlis, 8, 12.

Meyyid kapısı: Topkapı Saray'ında bir kapı olup bir adı da koltuk kapıdır. Saraydaki cenâzeler bu kapıdan dışarı çıkarıldığı için bu adı almıştır, 83.

Mısır, 67.

Miftah ağası : Hasodanın altıncı büyük ağası. Miftah gulâmı, anahatar ağası, 66, 67.

Mihrâb, 3, 5, 11, 12, 13.

- Mi'mâr ağa : Resmî dâirelerle, sultanlara mahsus saraylar, câmiler ve diğêr hayır müesseselerinin onarım ve tamirlerini yapan mi'marların âmiri, Mimar başı, 112, 121, 124.
- Mi'mârbaşılık, 131.
- Mi'mâr-ı râbi-i tersâne, 104.
- Mi'mâr-ı sâlis-i tersâne, 104.
- Mi'mâr-ı sâni-i tersâne, 104.
- Mir-ahûr ağa : Sarayda atlara bakan kimselerin âmiri, 58, 66, 82, 114, 120.
- Mir-i âhûr-i sâni ağa, 15, 17, 32, 45, 48, 52, 62, 91, 99, 131.
- Mir-alemlik-i hâssa, 130.
- Mir-i mirân : Beylerbeyi, 16.
- Mirü'l-hâc paşa, 13, 14, 27.
- Mirü'l-hâc paşa çuhadarı, 27.
- Mu'âyede-i âsafî, 60, 61.
- Mu'âyede resmi : Bayramlaşma merâsimi, 113.
- Muhâsebe-i evvel efendi : Baş muhâsebeci, 61, 62.
- Muhâsebe-i haremeyn : Mekke ve Medîne evkâfı muhâsebecisi, 10.
- Muhzır ağa : Yeniçeri ocağının ağa bölüklerinden olup belli bir odası bulunmayan ağa, Bölüğü ile hizada ve seferde vezîr-i 'azâm kâpısında ve onun mahiyetinde bulunurdu, 4, 8, 34, 35, 56, 68, 71, 73, 82, 87, 90, 91, 96, 101, 107.
- Muhzır ağa yazıcısı, 57.
- Mukâbele-i sÛvârî efendi : Tımarların hâsûlâtına göre birlikte atlı muhrip götürmek mecbûriyyetinde olan sipâhilerle zaimlerin kaydını tutan kalemin âmiri, 31.
- Mutahharacı : Kelime olarak temizleyici mânasını ifâde etmektedir. Sarayda, büyük devlet adamlarının konaklarında su döken, leğen ve ibrik işlerine bakan «ibrikdâr» la «mutahharacı» nın aynı kimseler olup olmadığına dâir kaynaklarda malumat bulunamadı, 43, 59.
- Muvahhidi : Bk. Kürk.
- Mücevveze : Ağzı dar, tepesi kırmızı renkte çıkıntılı bir kavuk, 5, 6, 21, 22, 23, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 53, 81, 82, 99, 100, 118, 119, 124, 125.
- Müderresin : Medrese hocaları, 2, 3, 7, 40, 41, 42, 44, 50, 61, 62, 64, 111, 114, 115, 116.
- Müezzin, müezzinân, müezzinler, 22, 23, 45.
- Müezzinbaş : Saray müezzinlerinin başı, 115, 121.
- Müezzin efendi, 39.

Müezzîn-i hâssa : Saray müezzini, 120.

Müezzîn mahfili, 5, 6.

Mühr-i hümayûn : Pâdişâh mührü, 19, 22, 72, 77, 94.

Müjdeciyân, müjdeciler : Saray peykerlerinden olup her sene hicaza giden hacı kâfilesıyla sürrenin oraya varıp döndüşünü haber verirdi, 10, 22.

Müjdecibaşı, müjdecibaşı ağalar : Müjdecilerin âmiri, 6, 7, 14.

Müjdecî-i evvel, 14.

Müjdecî-yi sâni, 14.

Münâdiler, 63, 115.

Müslimân takımı : Rusya, Nemçe ve İngiltere elçileri gibi yabancı elçilerle alâkalı merâsimlerde protokolda yer alan ve «müslümanlar takımı» denilen bir grup bulunmakta ise de bunu açıklayan bir kaynağa rastlayamadım, 133, 134, 135, 136, 137, 138.

Müteferrikân, 40, 46, 47.

Mütevelli-i buhûr, 26.

N

Nâka : Dişi deve, 23.

Nakîb efendi, nakîbü'l-eşraf efendi : Osmanlı devleti zamanında seyid ve şeriflerin durumlarıyla alâkadar olan, onların defterlerini tutan kimse, 1, 14, 48, 111, 113, 116, 118, 120, 122, 126.

Nâme-i hümayûn : Pâdişâhlar tarafından İslâm ve hıristiyân hükümdarlarla, Mekke şerifine, Kırım hanına, Erdel kiralına, Eflâk ve Buğdan voyvodalarına, Gürcü ve Dağistan hanlarına gönderilen mektup, 19, 20, 21, 22, 27, 80.

Na's alayı : Cenâze alayı, 116.

Na't-ı nebevî, Na't-ı şerif : Hz. Muhammed'i ögen manzûme, 22, 23.

Nâzır-ı simât: Sofra nâzırı, 59.

Nemçe devleti : Avusturya devleti, 135, 136.

Nemçe orta elçisi, 135.

Nemçe devleti fevkalâde orta elçisi, 136.

Nişâncı efendi : Osmanlı devletinde Divân-ı hümayûn azalarından olup devlet kanunlarını iyi bilen, eski ve yeni kanunlarla şer'i ahkâmı te'lif edebilen, nâme, menşur ve beratların nüsveddelerini hazırlayan, ahitnâme, berat, menşur, nâme ve fermanların başına pâdişâhın tuğrasını çeken yüksek seviyedeki devlet memuru, Tevkii, tuğrâi, muvakkî, 2, 3, 7, 8, 18, 19, 20, 21, 28, 32, 52, 61, 62, 70, 71, 72, 74, 77, 83, 84, 87, 89, 90, 91, 117, 118, 124, 127.

O

- Odabaşı ağa : Yeniçeri ocağı zâbitlerinden olup başodabaşından ve oda kethüdâsından sonra gelen zât, 35, 56, 96, 107.
- Oda lalası ağa, 9, 21, 25.
- Ocak ağaları, ocaklar ağaları, 2, 16, 36, 115, 116, 121, 122.
- Ocak imamı efendi : Yeniçeri ocağının imâmı, 31, 46.
- Ocaklu : Yeniçeri ocağı mensubu, 36, 37, 46, 94.
- Ordu ağası : Osmanlı ordusuyla birlikte sefere giden san'at sâhiplerini tedârik eden zât, ordubası, 82.
- Ordu-yi hümâyûn, 4.
- Ortakapı : Topkapı Sarayı'nda ikinci kapı. Bâbü's-selâm, 17, 18, 23, 44, 51, 52, 53, 56, 63, 64, 69, 71, 77, 80, 81, 82, 85, 116, 122, 124.
- Otakçı-yı hazret-i şehriyâri : Kapıkulu süvâri bölüklerinden ulûfeciler arasından seçilen en yaşlı üç süvâri, 57.

Ö

- Öd ü anber, 18.
- Örf : Ulemâ sınıfının giydiği büyük kavuk, 21, 23, 36, 40, 50, 64, 113, 114, 115, 118, 124.

P

- Pâdişâh, 9, 12, 21, 22, 51, 120.
- Patrone-i hümâyûn : Osmanlı deniz kuvvetlerinde 1682 senesinden itibaren kullanılan bir tabir olup koramiral gemisi demektir, 102, 110.
- Patrone-i hümâyûn kaptanı, 102.
- Perişâni : Subası, asesbaşı, kapıcılar bölükbaşları gibi aşağı derecedeki memurların giydikleri sarık, 8.
- Peşkir ağası : Enderun koğuşlarından Hasoda Koğuşu'nun eskilerinden biri olup pâdişâhın yemek ve peşkirlerini, muhâfaza eden ağa, 7, 8.
- Peykân : Osmanlı postacı sınıfı, 21.
- Peykân-ı hassa ocağı, 51.
- Pilâv ve zerde defteri, 71.
- Piskopos mukâtaacılığı: Gayr-i müslimlerden alınan cizyenin ihâle mu'amelelerine bakan me'mûriyyet, 130.
- Pişkeşçi ağa : Topkapı sarayında Ortakapı kapıcılarının âmiri olup, saraya pâdişâh adına gelen hediyeleri alırdı, 43, 76.
- Piyâde mukâbelecisi efendi : Hazine-i hümâyûna bağlı maliye kalemlerinden olan kapıkulu atlı ve piyâde askerlerinin maaş ve künye kayıtlarını muhâfaza ve hazine esas defteriyle mukâbele eden zât, 69.

Piyâde mukâbeleciliği, 129.

Piyâde solakan, 83.

Post-ı samur, 9, 25.

R

Rahtvân ağası : Rahtvân denilen pâdişâhın mücevherli eğer takımlarına bakanların âmiri, 66.

Rebiülevvel, 2.

Receb'ül-ferd, Receb-i şerif, 18, 125.

Reisül-küttâb efendi : Divân-ı hümâyûn kâtiplerinin âmiri, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 15, 16, 18, 19, 20, 25, 27, 29, 34, 41, 42, 45, 46, 49, 52, 56, 68, 71, 72, 73, 77, 80, 83, 84, 85, 89, 91, 94, 96, 97, 98, 101, 107, 111, 114, 115, 117, 118, 121, 123, 127.

Reisül-küttâb efendi kisedârı efendi : Reisül-küttâbın evrâk muhafızı ve evrâk memuru, 98.

Reis-i tersâne efendi : Tersâne defterhânesinin âmiri, 103.

Reisül-ulemâ : Ulemâdan en yaşlı ve en eski olan kimse, 125.

Ricâl-i bâb : Bk. Kapı ricâli.

Rikâb-ı hümâyûn ağaları : Pâdişâhın atının yanında yürüyenler. Rikâb ağaları, özengi ağaları, 2, 15, 17, 21, 28, 51, 98.

Riyâle-i hümâyûn : Amiral gemisi, Patrone-i hümâyûndan sonra gelirdi, 102, 110.

Riyâle-i hümâyûn kaptanı, 102.

Rumeli kâdi-askeri : Bk. Kâdi-asker.

Rusya devleti, 132, 133, 134.

Rusya orta elçisi, 132, 133, 134.

Rûz-nâmçe baş halifesi efendi, 105.

Rûz-nâmçeci efendi : Günlük vâridât ve masrafın yâhûd ayniyâtın kaydına mahsus defterini tutan memur, 72, 74, 83.

Rûz-nâmçe-i evvel efendi : Baş rûz-nâmçeci, 32, 61, 62, 78, 91, 118.

Rûz-nâmçe-i evvel başhalifesi, 78.

Rûz-nâmçe kisedârı, 78.

Rûz-nâmçe kesesi, 76.

Rûz-nâmçe-i tersâne efendi, 103.

S

Sadâret-i anadolu : Anadolu kâdi-askerliği, 48.

Sadâret-i Rumeli : Rumeli kâdi-askerliği, 48.

Sadr-ı 'azâm, vezir-i 'azâm, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 26, 27, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48,

- 49, 50, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 63, 65, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76,
77, 79, 80, 81, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
98, 99, 100, 101, 102, 106, 107, 108, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127.
- Sadr-ı 'azâm kethüdâlığı, 127.
Sadr-ı 'azâm selâm ağası, 122.
Sadr-ı azâm kapıcılar kethüdâsı, 122.
Sadreyn efendiler : Anadolu ve Rumeli kâdî-askerleri, 3, 7, 8, 15, 41,
42, 45, 49, 51, 55, 69, 70, 74, 75, 80, 84, 85, 89, 90, 92, 94, 95, 116, 118,
120, 122, 123, 124, 126.
Safiyye Sultan binti Sultan Mustafa Hân-ı Sâni, 123.
Sakabaşı, sakabaşılar : Divân-ı hümâyûnda hizmet eden sakaların
başı, 22, 26, 69, 85, 86, 87.
Sakalar kethüdâsı, 87.
Saksonya devleti, 144.
Salâtu cenâze, 116, 124, 125, 126.
Salâtu I'yd : Bayram namazı, 51, 54, 63.
Salâtu subh : Sabah namazı, 83.
Salâtu terâvih, 33.
Salâtu'z-zuhr : Öğle namazı, 14, 15, 63, 126, 127.
Samur kürk : Bk. Kürk.
Sandal, 118, 119.
Sanduka-i şerif : Hz. Muhammed'in hırkasının bulunduğu sanduka,
16, 17.
Sâni meydân-ı tersâne, 105.
Saracbaşı : Has ahur kademelerinden olan ve hâs ahurun saraç iş-
lerini gören san'atkârların başı, 82.
Saray ağası : Sarayın ak hadım ağalarından olup bâbu's-se'âde ağa-
sının birinci derecede yardımcısı, 23, 24, 123.
Saray-ı âmire kapısı : Topkapı Sarayı'nın herhangi bir kapısı, 90.
Saray-ı atik : İstanbul'un fethinden sonra Fâtih Mehmed tarafından
bugünkü Üniversite'nin bulunduğu yerde yaptırılmış olan saray,
117.
Saray-ı cedid-i âmire ağası : Bk. Bâbu's-se'âde ağası.
Saray-ı hümâyûn : Topkapı Sarayı, 4, 15, 19, 32, 44, 45, 53, 54, 63, 65,
82, 90, 121, 124.
Saray-ı sadr-ı âsafi, saray-ı sadr-ı 'azâmi, 5, 9, 32, 33, 34, 36, 37, 55, 65,
77, 127.
Saray kethüdâsı ağa : Ak hadımların saray ağasından sonraki âmiri,
23, 24, 123.
Sarbânbaşı : Has ahûra âid develere bakan sarbanların âmiri, 22.

- Sarı çuhaya dühte erkân sırt samur kürk: Bk. Kürk.
- Sarı çuhaya dühte erkân sırt samur sevb. 132, 137.
- Sarı çuhaya kaplı erkân samur kürk. Bk. Kürk.
- Sarıbey-zâde : Divâna bir çok tercümanlar yetiştirmiş olan İstanbul fenerli bir rum âilesi olan Sarıbey - zâdelerden birisi, 143.
- Sayda, 67.
- Sekbânbaşı ağa : Yeniçeri ocağının 65. cemaat ortasını teşkil eden sekbanların âmiri, 4, 13, 28, 29, 31, 47, 50, 111, 112, 118, 126.
- Sekbânbaşı ağa ocaklıları, 114.
- Seksoncobaşı ağa : Yeniçeri ocağında 71. cemaat ortasını teşkil eden sekbancılardan başı, 4, 8, 31.
- Selâm ağası : Sadrazam ve bazı vezirlerin maiyyetinde bulunup teşrifâtı idâre eden kimse, 35, 36, 37, 56, 58, 82, 101, 107, 122.
- Selâm çavuşu : Divân çavuşlarından biri olup bayram tebriki merâsimlerinde, cülûslarda, pâdişâhın ve sadrazamın ata binış ve inişlerinde alkıştan sonra duâ eden çavuş. Duâci çavuş, 90.
- Selâm taşı : Topkapı Sarayı'nda üzerine varıldıkta selâm verilen taş. Birinci ve ikinci selâm taşı olmak üzere iki tâne selâm taşı vardır, 69, 70, 71, 77, 80, 86.
- Selânik baruthânesi nezâreti, 130.
- Selâtin meşâyîhi, selâtin şeyhleri, 14, 121, 122.
- Selâtin-i izâm kethüdâları ağaları, 39, 40, 121, 122, 123.
- Selâtin cevâmî hatipleri, 44.
- Selâtin cevâmî, 63.
- Selîmî : Yavuz Sultan Selim'in ihdâs ettiği serpuş olup yukarısı ağzından genişçe olan silindir şeklindeki serpuş, 3, 4, 19, 21, 23, 24, 38, 39, 43, 52, 60, 82, 99, 118, 119, 124.
- Selîmî erbâbî : Merâsimlerde selîmî serpuşu giymeleri âdet olan zevât. Bâbu's-se'âde ağası, sadrazam kethüdâsı, reisü'l-küttâb, yeniçeri ağası ve defterdâr bunlardandı, 39.
- Sepetçiler kasrı : Topkapı Sarayı'nın Sirkeci tarafında ve deniz kenarında olup hâlen Kültür Bakanlığı'nca restora edilmekte olan köşk. Önceleri «Sinan Paşa Köşkü» diye anılırdı, 119.
- Serâser dühte bölüklü 'alâ sırt samur kürk: Bk. Kürk.
- Serâser dühte erkân sırt samur kürk. Bk. Kürk.
- Serâser dühte ibkâ kürk: Bk. Kürk.
- Serâser kaplı erkân sırt a'lâ samur kürk. Bk. Kürk.
- Serâser kuşak : Sırma ile işli kuşak, 34, 82.
- Serâser Kürk : Bk. Kürk.
- Serâser üst : İpekli, altın ve gümüş işlemeli kumaştan üst, 38, 39, 43,

- Sür'atciyân nâzırı efendi : 1198/1783-84 senesinde «Sür'atçi ocağı» adıyla yeniçeri ocağından ayrı olarak kurulan «Süratciyân ocağı»nın âmiri, 61, 62.
- Ser-bostâni ağa : Bostancı ocağının âmiri, 32. Bk. Bostancıbaşı.
- Ser-bostâniyân-ı hâssa : Bk. Bostancıbaşı.
- Ser-bölük-i hazinedârân-ı birün : İç hazinenin hazinedârbaşının baş bölüğü, 79
- Ser-buhûri : Buhurcuların âmiri, 26.
- Ser-çaşnigir : Çaşnigirbaşı, 59.
- Ser-çavuşân-ı alay, 60, 64.
- Ser-çavuşân-ı divânnâne, 104.
- Ser-çavuşân-ı donanmay-ı hümayûn, 105.
- Ser-demûri : Bahriyede bir vazifeli, 106.
- Ser-demûri-i lenger : Bahriyede bir vazifeli, 106.
- Ser-halife-i muhâsebe-i haremeyn, 25.
- Ser-halife-i mukâtaa-i haremeyh, 25.
- Ser-halife-i kalyon, 110.
- Ser-hazine-i birün ağa : İç hazinenin âmiri, 78.
- Ser-kâtib-i tersâne-i âmire, 105.
- Ser-mehterân-ı hayme : Çadır mehterlerinin başı, 106.
- Ser-mehterân-ı hayme-i hâsse ağa : Pâdişahın hâs çadırı mehterbaşısı ağa, 79.
- Ser-mehterân-ı tabl u a'lem-i sadr-ı â'li, 59, 64, 66.
- Ser-meydan-ı tersâne, 105.
- Ser-mu'temed-i tersâne, 105.
- Ser-nakkâşân-ı kalyon : Kalyonlara nakış yapanların başı, 104.
- Ser-sakâyân, 10.
- Ser-Sarrâc, 66, 67.
- Ser-silâhşör, 59, 66, 67.
- Ser-surnâyi-i sadr-ı â'li, 60.
- Ser-tob-ı baştarde-i hümayûn, 106.
- Ser-tob-ı kabudâne-i hümayûn, 106.
- Ser-yedekci : Seferlerde ve merâsimlerde pâdişahın yedek atlarını götürenlerin başı, 66, 67.
- Sergi halifesi efendi : Mâliye hazinesinin veznedârı, 78.
- Sergi nâzırı ; Hazineden çıkacak paraların i'tâ emirlerini tetkikle sergi halifesine gönderen ve i'tâ emirleriyle çıkan paraların muhâsesini tutan kalemin şefi, 78.
- Sevb : Elbise, 9, 10, 14, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 59, 60, 64, 66, 78, 79, 102, 103, 110, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, - Kubur

- kakum sevb : Sincap nevinden kediye benzeyen hayvanın postun yapılmış dar kollu elbise, 42, 144. - Kubur samur sevb : Samur kürkünden yapılmış elbise, 138. - Sarı çuhaya erkân sirt samur sevg, 132, 137. - Sarı çuhaya dühte erkân samur sevb, 136, 137. - Şâli kerrâke sevb, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143. - Şâliye dühte kubur kakum sevb, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142. - Turuncu çuhaya dühte â'lâ sirt samur sevb, 135. - Turuncu çuhaya dühte erkân paça samur sevb, 140.
- Sır kâtibi : Hasoda ağalarından olup, pâdişâhın yazıcısı, 132, 133, 135, 136, 138, 139, 140, 142, 143, 144.
- Sikke-i hasene : Osmanlılarda sikke, damga ve para karşılıklarında kullanılırdı. Sikke-i hasene denildiğinde sâdece para ifâde edilirdi, 25.
- Silâhdar ağa : Hasodanın hasodabaşından sonra gelen âmiri olup merâsimlerde pâdişâhın kılıcını taşır ve pâdişâhın sağ tarafında yürürdü, 3, 7, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 28, 31, 39, 46, 50, 53, 61, 69, 76, 83, 91, 94, 99, 112, 118, 121, 123, 124. - Baş halifesi, 31. - Kâtipleri, 3, 31. - Kethüdâları, 3, 4, 56, 83, 114, 117. - Çavuşları, 83. - Kitâbeti; 128. - Ocağı, 39, 47, 50.
- Sim asâ, 40, 44, 49, 50, 52.
- Sim tabak, 7.
- Simât : Yemek, ta'zîm, ziyâfet, sofrâ, 31.
- Sipâh ağa : Yeniçeri ocağının altı bölük olan süvâri bölüklerinden birinci bölüğün kumandanı, 3, 14, 16, 28, 31, 38, 46, 50, 53, 61, 69, 76, 83, 90, 94, 118, 121, 123. - Ağalığı, 130. - Baş halifesi, 31. - Kâtipleri, 3, 41. - Kethüdâları, 3, 4, 56, 83, 114, 117. - Çavuşları, 83. - Kitâbeti, 128. - Ocağı, 39, 47, 50.
- Sipâhiler ağası : Tımar sâhibi süvârilerin âmiri, 91.
- Sof ferâce : İnce keçi kılından dokunmuş kumaştan yapılmış ferâce, 25, 33, 34, 36, 56, 68, 81, 82, 99.
- Sofâ : Topkapı Sarayı'nın dördüncü yerindeki setler. Bu setler üzerinde «Sofâ Köşkü» bulunurdu, 3, 4, 19.
- Sofâ bekçisi ağa : Muhtemelen Yalı Köşkü'nün sofâ bekçisi, 100.
- Sofra-i hazret-i âsafi, sofra-i hazret-i sadr-ı â'li, 31, 32.
- Soğuk Çeşme : Gülhâne Parkı girişinin karşısında, Zeynep Sultan Câmii köşesinde ve I. Abdu'l-hamid sebili yanındadır, 124.
- Solakân : Yeniçeri cemaat ortalarından 60, 61, 62, 63 üçüncü ortalar, 21.
- Sorguç : Kavukların veyâ serpuşların ön taraflarına takılan muhtelif süsler, 52, 56, 113.

- Şubaşı ağa : Osmanlılar döneminde zâbita ve belediye me'murlarının gördükleri işleri gören vazîfelilerin âmiri, 87, 133.
- Sudûri kirâm : Kâdi - askerler, 2, 11, 16, 36, 37, 62, 117. Ayrıca bk. Kâdi-asker.
- Sultan Ahmed Câmii, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 52, 53, 115, 121. - Şeyhi Efendi, 6.
- Sultan Mehmed Câmii (Fâtih) Sultan Mehmed'in İstanbul'daki meşhur câmii, 115, 121, 125, 126. - Türbesi, 126, 127.
- Sultan Mustafa, 115.**
- Sultan Selim Hân-ı sâlis, 110.**
- Surre, surre-i hümâyûn : Osmanlı pâdişâhları tarafından her sene Mekke ve Medine taraflarında bulunan seyyid, şerif ve ileri gelenlere dağıtılmak üzere gönderilen para, 8, 18, 19, 24, 26.
- Surre emîni ağa : Osmanlılarda her sene hacca gidecek olanların teşkil ettikleri kâfileye reis olan kimse, emirü'l-hâc, 20, 23, 24, 25, 26.
- Surre-i hümâyûn katırları, 24.
- Surre-i hümâyûn kisesi, 21, 22.
- Süvârî mukâbelecisi efendi: Atlı bölük kapıkulu süvârisinin künye ve maaş kayıtlarını tutan kalemin âmiri, 68.
- Süvârî mukâbeleciliği, 128.
- Süleymâniye Câmii : İstanbul'daki Kanûni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı câmi, 115.

Ş

- Şâhincibaşı ağa : Pâdişâhların şikâr ağalarından şâhin besleyenlerin âmiri, 61, 62
- Şakirdân-ı âhür-i hâssa: Pâdişâhın has ahırındaki çiraklar. 25.
- Şâli kerrâke sevb : Bk. Sevb.
- Şâliye dühte kubur kakum sevb : Bk. Sevb.
- Şâliye dühte kubur kakum kürk : Bk. Kürk.
- Şâliye kaplu kubur kakum kürk : Bk. Kürk.
- Şallı kerrâke, 132, 140.
- Şam kapı kethüdâsı ağa, 13.
- Şâm-i şerif kadısı, 14.
- Şâm vâlisi, 14.
- Şatırbaşı : Sarayın dış hizmetlerinde bulunan şatırların âmiri, 82.
- Şatırân, şatırân takımı, 82.
- Şehr-emâneti, 128.
- Şehr-emîni ağa, şehr-emîni efendi : Tanzimat devrine kadar sarayın ve diğer resmî binâların ta'mirât ve binâ işleriyle meşgul olan zât, 14, 16, 112, 121, 124.

Şehzâdegân : Pâdişahların erkek çocukları, 124.

Şerif efendi, şerif hazretleri: Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelenler, 6, 8, 11, 14, 19, 26, 27.

Şevvâl-ı şerif, 63.

Şeyhu'l-islâm, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 42, 44, 45, 47, 49, 58, 61, 64, 98, 99, 100, 101, 107, 108, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127,

Şeyh, şeyh efendi, şeyhler, 2, 6, 11, 22, 23.

Şeyhu'l-harem-i Mekke-i mükerrerme : Harem-i şerifte halife tarafından vazifelendirilen zât, 24.

Şeyhu'l-harem-i medine-i münevvere : Medînedede halife tarafından vazifelendirilen zât, 24.

Şeyhu'l-harem-i kuds-i şerif : Kudüs'te halife tarafından vazifelendirilen zât, 24.

Şıkkeyn efendiler : Şıkk-ı evvel ve şıkk-ı sâni defterdârları, 2, 3, 7, 8, 28, 71, 77, 84, 88, 117.

Şıkk-ı evvel efendi : Başdefterdâr, 32.

Şıkk-ı evvel defterdârlığı, 127.

Şıkk-ı sâni efendi : Başdefterdâr yardımcısı. Yalılar ve İstanbul mukataalarıyla ilgilenirdi, 3, 32, 52, 61, 83, 84, 118.

Şıkk-ı sâni defterdârlığı, 127.

Şıkk-ı sâlis efendi : Tuna havâlisine bakan defterdâr, 3, 32, 52, 62, 118.

Şıkk-ı sâlis defterdârlığı, 127.

Şikâr-ı hümayûn ağası : Osmanlı pâdişâhlarının avlarında berâber bulunarak ona yardım eden avcılarının âmiri, 39, 40, 46, 47, 48.

T

Taht-ı hümayûn : Pâdişâhların merâsimlerde üstünde oturdukları taht, 47, 48, 49, 50, 63, 113.

Tahvil kalemi : Merkezden ta'yin edilen büyük me'mûrlarla mahlûl tımar ve zeâmetlerin tevcihine dâir olan kayıtları tutan ve vesikalaları yazan kalem, 2, 62.

Tarihçilik : Pâdişâh adına yazılan fermân ve beratların sonuna arapça ibâre ile tarih koyma işlemi, 130.

Tatar ağası : Posta işlerini görenlerin âmiri, 59.

Tatarlar : Postacılar, 59.

Tatar-ı enderûn-i hümayûn, 13.

Tatlı ve kahve merâsimi, 20

Teberderân-ı atik : Eski saray baltacıları, 116.

- Teberderân-ı hâssa : Saray baltacıları, 121.
- Tebrik-i i'yd tezkiresi, 56.
- Telhis : Hülâsâ hâline getirilmiş yazı demektir. Sadrazam ve şeyhu'l-islâmın pâdişâha sundukları yazılı kâğıt, 73, 93.
- Telhis kisesi : Telhislerin konulduğu zarf, 72, 85.
- Telhisî ağa : Telhisleri götürüp getirmekle görevli şahıs, telhisci, 24, 27, 28, 65, 66, 67, 72, 94, 96.
- Tercümân-ı donanma-yı hümâyûn, 110.
- Tercümân-ı haremeyn-i şerifeyn, 14, 27.
- Tersâne başağası : Kaptan paşanın tersânesindeki vekili, 104.
- Tersâne defter emini efendi: Kaptan paşa eyâletinde sancakların tımarlı sipâhilerinin defterlerin tutmakla vazifeli me'mur, 110.
- Tersâne emini ağa : Tersânenin mâli ve idari işleriyle meşgul olan kimse, 101, 109.
- Tersâne emâneti, 128.
- Tersâne-i âmire, tersâne, 19, 102-112.
- Tersâne kethüdâsı, 102.
- Tersâne reisi : Tersânenin büyük memurlarından biri. Tersâneye âid tımar ve zeâmetlerle tersâne defterhânesinin müdürlüğüne bakardı, 109, 110.
- Tersâne anbar emâneti, 130.
- Tersânede anbar nezâreti, 130.
- Tersânede riyâset vekâleti, 130.
- Teşrifâtçılık, 130.
- Teşrifâti efendi, teşrifâti efendiler, 5, 6, 7, 10, 11, 16, 19, 20, 21, 26, 28, 34, 36, 37, 41, 42, 44, 45, 47, 56, 58, 60, 65, 68, 70, 71, 74, 76, 77, 79, 89, 94, 96, 97, 98, 102, 106, 107, 109, 114, 123, 124, 126, 127,
- Teşrifât halifesi, halife-i teşrifâti : Teşrifâtçı efendinin vekili, 57, 106.
- Teşrifât odası, 27.
- Tevkii : Bk. Nişancı.
- Tezkireci efendiler : Divân-ı hümâyûnun yazı işleri ile meşgul bulunan me'murlar, 5, 34, 87, 118.
- Tezkire-i evvel efendi, tezkire-i ulâ efendi : Divân-ı hümâyûnun birinci kâtibi, 16, 29, 56, 57, 58, 85, 96, 107, 123.
- Tezkire-i sâni efendi : Divân-ı hümâyûnun ikinci kâtibi, 16, 29, 56, 57, 58, 96, 107, 123.
- Tırnakçı yalısı : Sirkeci sarayburnu arasında bir yalı, 117.
- Top arabacı ocağı, 32, 39.
- Top arabacıbaşı ağa : Top arabacılar ocağının top ve diğer malzemelerini bir yerden başka bir yere taşıyanların başı, 62, 118.

Top arabacı ocakları ağası, 38.

Top arabacılar kitâbeti, 130.

Topçubaşı ağa : Topçu ocağının âmiri, 3, 8, 14, 16, 28, 32, 38, 39, 61, 62, 63, 90, 11, 117 118, 123, 126,

Topçubaşılık, 131.

Topçubaşı kapucubaşısı, 39.

Topçubaşı ocağı zâbitânı, 51.

Topçubaşı ağa ocaklısu, 114.

Topçu ocağı, 32, 39, 117.

Topçular kâtibi, 32.

Topçu kethüdâsı, 32.

Topçu neferâtı, 94.

Trablus, 67.

Tuğrâ-yı hümâyûn : Ferman, berat, menşur vesâire ile paralarda pâdişâhların nişan ve alâmetleri olarak kullanılan işaret, 20.

Tulumbacıbaşı-yı tersâne : Tersâne itfaiyecilerinin başı, 104.

Turnacıbaşı ağa : Yeniçeri ocağını teşkil eden 196, ortadan 68. ortanın başı, 31

Turuncu çuhâya dühte 'alâ sırt samur sevb : Bk. Sevb.

Turuncu çuhaya dühte erkân paça samur sevb; Bk. Sevb.

Turuncu çuhaya dühte paça samur, 144.

Tüfenkci : Saray muhâfız teşkilâtı mensubu, 59.

U

Ulemâ, ulemâ-i kirâm, ulemâ-i 'alâm, 1, 3, 5, 6, 8, 11, 12, 14,15, 16, 30, 36, 44, 50, 63, 64, 111, 116, 119, 121,

Ulûfe : Osmanlılarda kapıkulu askerlerine ve sarayın devlet teşkilâtının muhtelif kademelerinde vazîfe görenlere üç ayda bir verilen maaş, 73, 75, 78, 89, 91, 92, 95.

Ulûfe divânı : Bk. Galebe divânı.

Ulûfe kiseleri, 72.

Ulufeciyân-ı yesâr ağalığı : Kapıkulu süvârielerini teşkil eden altı bölükten sol bölüğün ağalığı, 131.

Ulufeciyân-ı yesâr kitâbeti, 130.

Ulufeciyân-ı yemin ağalığı : Kapıkulu süvârisini teşkil eden altı bölükten sağ bölüğün ağalığı, 131.

Ulufeciyân-ı yemin kitâbeti, 130.

Ü

Üçanbarlı kaptanı : Buharlı gemilerin icâdından önce kullanılan birinci sınıf yelkenli harp gemisi kaptanı, 103.

Ümerâ-yı deryâ : Büyük rütbeli deniz zâbiti, ümerâ-yi bahriyye, 102.
Ümenâ : eminler, 40, 44, 61, 62, 114, 117.
Ümenâ-i erbaa : Sağ garipler, sol garihler, sağ ulüfeciler, sol ulüfe-
cilerin bölük emînleri olmalı, 118.
Üsküp, 85.
Üsküdâr, 19, 24.
Üsküdâr kadısı, 50.
Üst kürk : Bk. Kürk.
Üstlük, 23.

V

Vâlide Câmi-i şerifi : İstanbul'da Eminönü'ndeki Yeni Câmi, 119.
Vâlid sultan kethüdâları ağa, 17, 28, 39, 40, 62.
Vardiyânbaşı : Tersâne zindancılarının başı, 105.
Vekil-i harc ağa, 32, 58, 88.
Vekil-i harc-ı hazret-i âsafi, 59.
Vezir, 86.
Vezir ağaları : Kapı halkından iç ve dış ağalar. Bunlar vezirlerin iş-
lerini görürlerdi, 58, 82.
Vezir eskileri, vüzerâ eskileri, 36, 58.
Veznedârbaşılık, 131,
Veznedârbaşı ağa, 72, 79.
Veznedâr-ı haremeyn, 26.
Voyvoda ağa : Osmanlı devleti tarafından eflâk ve Boğdan prensle-
rine voyvoda denildiği gibi, iltizâma verilen bir yerin vergilerini
toplayanlara ve vezirlerin kendi haslarının yıllık gelirlerini tah-
sile giden kimselere de voyvoda denirdi. Aslı Slavca olan bu keli-
me, asker sürücüsü, baş, ağa, reis manalarına gelmektedir. Voy-
voda ağa tâbiri kaymakam paşa zamanındaki bir mevlid münâse-
betiyle geçtiğine göre vezir haslarını toplamakla vazifeli kimse ol-
malıdır, 12.
Vüzerâ-i i'zâm, 2, 3, 5, 6, 8, 14, 15, 16, 17, 30, 35, 36, 37, 38, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 72, 74,
75, 76, 77, 80, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 120, 123, 125.
Vüzerâ kapucular kethüdâsı, 122.
Vüzerâ kethüdâları, 67.
Vüzerâ selâm ağası : Bk. Selâm ağası.

Y

Yalı kasrı, yalı köşkü : Topkapı Sarayı'nın halice bakan tarafında
denize pek yakın ve şimdi ayakta bulunmayan köşk. Yavuz Sul-

tan Selim'in inşa ettirdiği köşkte kaptan paşaların sefere gidiş ve dönüşlerinde pâdişâh tarafından kabul merâsimleri yapılırdı. Cebeciler köşkü diye de tanınır, 97, 99, 107, 117, 118.

Yamağ-ı kolağuz çavuş, 132.

Yâsin-i şerif, 122.

Yazıcı efendi, 16, 19, 20, 21, 22, 25, 56, 115.

Yazıcı-yı ağa-yı dâru's-seâ'de, 10.

Yedekhâ-yı hümâyûn, yedekler : Seferlerde ve merâsimlerde pâdişâhın yedek atlarını götüröenler, 52, 82.

Yeniçeri : Osmanlı ordusunun dâimi ve ücretli ordusunun yaya olarak savaşıan kısmı, 86. - Ağası : Yeniçeri ocağının âmiri, 2, 3, 4, 7, 9, 13, 14, 16, 17, 31, 38, 39, 46, 47, 50, 53, 54, 61, 62, 65, 69, 74, 76, 83, 84, 89, 90, 91, 92, 95, 112, 120, 121, 123, 124. - Ağalığı, 50, 130. - Efendisî. Ocağın acemi halkının maaş ve künye defterlerini tutan kimse. Yeniçeri kâtibi, 28. 67, 69, 73, 91. - Kitâbeti, 128. - Ocağı, 38, 39, 47, 49, 50, 52, 53. - Ocağı çorbacı ağaları, 69. - Ocaklusu, 117. - Ricâli, 38. - Tâifesi, 71. - Neferâtı, 4, 53, 63, 83.

Yeşil atlas üst, 64, 82.

Yeşilliler : Eski ağalar, 60.

Yevm-i arefe, 62.

Yiğitbaşı-yı kalafâtî : Tersâne ve gemilerde çalışan esnâfın ikinci derecedeki başkanları, 105.

Yiğitbaşı-yı marangozî : Marangoz esnâfının ikinci derecedeki başkanları, 105.

Z

Zâbitler, 91.

Zagârcıbaşı ağalar : Yeniçeri cemaat ortalarından 64. ortanın âmiri, 4, 8, 31.

Zâhîde Hanım Sultan : III Mustafa'nın kızı Safiyye Sultan'ın kızı, 123.

Zeynü'l-Âbidîn efendi, Mahmûd-zâde : Rumeli kâdi-askerî, 119.

Zimâm-ı ibrişim : İbrişim yular, 23.

Zimâm-ı sim : Sırma yular, 23.

Zimmet halifesi efendi : İltizâma verilen mukataaların iltizam bedelleriyle bunların tahsilini takib ve kayd ile vazifeli me'mûr, 78.

Zülüfliyân, zülüflüler, zülüflü toberderân : Saray baltacıları, 6, 11, 21, 47,

Zülüfliyân kapısı : Topkapı Sarayı'nda zülüflü baltacılarâ âid kapı, 115.

Zülüflüler ocağı : Sarayın birûn kısmına mensub hizmet erbâbının ocağı, 21, 121.